

Study Circle Career Development Institute

महाराष्ट्र राजपत्रित नागरी सेवा पूर्वपरीक्षा २०२३

सामान्य अध्ययन पेपर-१ साठी उपयुक्त

एमपीएससीच्या राज्यसेवा पूर्वपरीक्षेतील प्रश्न

महाराष्ट्र आणि भारत – भारतीय राजकारण आणि शासन

महाराष्ट्र राजपत्रित नागरी सेवा पूर्वपरीक्षा : सामान्य अध्ययन पेपर (१)

भारतीय राजकारण आणि शासन १५ महत्त्वाचे मुद्दे

- १) संविधान - भारताच्या राज्यघटनेचा प्राथमिक अभ्यास (३)
- २) राजकीय व्यवस्था (३)
- ३) पंचायती राज आणि शहरी शासन (३)
- ४) सार्वजनिक धोरण (३)
- ५) मानवी हक्क समस्या (३)

१) संविधान - भारताच्या राज्यघटनेचा प्राथमिक अभ्यास (३)

- १) भारतीय राज्यघटना कशी तयार झाली - संविधान सभा, स्रोत, समित्या, चिन्हे
- २) घटनेच्या प्रस्तावनेमागची भूमिका व तत्त्वे, निधर्म राज्य, ठळक वैशिष्ट्ये, संविधानातील महत्त्वाची कलमे, परिशिष्टे
- ३) घटनादुरुस्ती, संविधानात्मक आयोग आणि मंडळे

२) राजकीय व्यवस्था (३)

- ४) केंद्र-राज्य संबंध, राज्य निर्मिती, स्वतंत्र न्यायव्यवस्था
- ५) केंद्रीय कार्यकारिणी, संसद, राजकीय पक्ष आणि दबाव गट
- ६) राज्य व्यवस्थापन, राज्यपाल मुख्यमंत्री व मंत्रिमंडळ - भूमिका, अधिकार व कार्य, राज्य विधिमंडळ - विधानसभा, विधानपरिषद व त्यांचे सदस्य, अधिकार, कार्य व भूमिका, विधी समित्या

३) पंचायती राज आणि शहरी शासन (३)

- ७) स्थानिक स्वराज्य संस्थांची / पंचायत राजची उत्क्रांती, ७३ वी आणि ७४ वी दुरुस्ती
- ८) ग्रामपंचायत, तालुका पंचायत, जिल्हा परिषद आणि ग्रामविकास
- ९) नागरी/शहरी प्रशासन - संस्था आणि विकास, जिल्हा - मुलकी व पोलीस प्रशासन

४) सार्वजनिक धोरण (३)

- १०) महत्त्वाचे कायदे, नियम
- ११) प्रशासन - सार्वजनिक धोरणे आणि कार्यक्रम
- १२) दुर्बल घटक, स्वयंसेवी संस्थांचे सक्षमीकरण

५) मानवी हक्क समस्या (३)

- १३) मानवी हक्क जाहीरनामा
- १४) मूलभूत अधिकार, मूलभूत कर्तव्ये, राज्यधोरणाची मार्गदर्शक तत्त्वे-शिक्षण, युनिफॉर्म सिव्हील कोड
- १५) राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग - एनएससीसी, एनएसटीसी, एनसीबीसी

महाराष्ट्र राजपत्रित नागरी सेवा पूर्वपरीक्षा २०२३

सविस्तर अभ्यासघटक : भारतीय राजकारण आणि शासन

- १) संविधान - भारताच्या राज्यघटनेचा प्राथमिक अभ्यास (३)
- २) राजकीय व्यवस्था (३)
- ३) पंचायती राज आणि शहरी शासन (३)
- ४) सार्वजनिक धोरण (३)
- ५) मानवी हक्क समस्या (३)

(१) संविधान - भारताच्या राज्यघटनेचा प्राथमिक अभ्यास

(१) संविधानसभा, स्रोत, समित्या, चिन्हे

- १) ब्रिटिश काळातील संविधानाची उत्क्रांती व कायदे
- २) संविधान सभा आणि समित्या
- ३) संविधानाचे स्रोत
- ४) राष्ट्रीय चिन्हे

(२) संविधानाची प्रस्तावना, ठळक आणि मूलभूत वैशिष्ट्ये, कलमे

- १) भारतीय राज्यघटनेचा सरनामा / प्रस्तावना / उद्देशपत्रिका - प्रस्तावनेमागची भूमिका व तत्त्वे
- २) भारतीय संविधानाची मूलभूत संरचना - निधर्मी राज्य
- ३) संविधानाची ठळक वैशिष्ट्ये
- ४) संविधानातील महत्त्वाची कलमे व तरतुदी - संविधान भाग
- ५) संविधानाची परिशिष्टे

(३) घटनादुरुस्ती, संविधानात्मक आयोग आणि मंडळे

- १) घटनादुरुस्ती प्रक्रिया व महत्त्वाच्या घटनादुरुस्त्या
- २) संविधानात्मक आयोग - वित्त आयोग, निवडणूक आयोग, लोकसेवा आयोग, एनएससीसी, एनएसटीसी, एनसीबीसी
- ३) महत्त्वाची संविधानात्मक पदे
- ४) विविध बिगरघटनात्मक समित्या, आयोग, मंडळे - मानवी हक्क आयोग, महिला आयोग, माहिती आयोग, नीती आयोग

(२) राजकीय व्यवस्था

(४) केंद्र-राज्य संबंध, राज्य निर्मिती, स्वतंत्र न्यायव्यवस्था

* केंद्र-राज्य संबंध

- १) भारतातील संघराज्य व्यवस्था
- २) केंद्र-राज्य वैधानिक संबंध
- ३) केंद्र-राज्य प्रशासकीय संबंध
- ४) केंद्र-राज्य आर्थिक संबंध
- ५) विभागीय परिषद व आंतर-राज्य परिषद
- ६) केंद्र-राज्य संबंधाबाबतचे आयोग

* राज्य निर्मिती

- १) विविध आयोग
- २) राज्यनिर्मितीच्या घटनादुरुस्त्या व कायदे

* स्वतंत्र न्यायव्यवस्था

- १) सर्वोच्च न्यायालय
- २) उच्च न्यायालय
- ३) दुय्यम न्यायालये
- ४) लोकपाल, लोकन्यायालय, ग्रामन्यायालय
- ५) विधी विभाग, कायद्याचे राज्य
- ६) न्यायालयीन प्रक्रिया आणि निकाल
- ७) न्यायालयीन पुनर्विलोकन, स्वातंत्र्य, जनहित याचिका व सक्रियता

(५) केंद्रीय कार्यकारिणी, संसद, राजकीय पक्ष आणि दबाव गट

* केंद्रीय कार्यकारिणी

- १) राष्ट्रपती आणि उपराष्ट्रपती
- २) पंतप्रधान आणि मंत्रीमंडळ
- ३) भारताचा महान्यायवादी
- ४) भारताचा नियंत्रक व महालेखापरीक्षक

* संसद

- ५) राज्यसभा व लोकसभा
- ६) संसदीय कामकाज
- ७) संसदीय समित्या

* राजकीय पक्ष आणि दबाव गट

- ८) राजकीय पक्ष आणि दबाव गट
- ९) निवडणूक यंत्रणा व प्रक्रिया
- १०) निवडणुकीतील कामगिरी

(६) राज्य सरकार आणि प्रशासन - कार्यकारी, विधिमंडळ

* राज्याचे कार्यकारी मंडळ - राज्यपाल, मुख्यमंत्री व मंत्रिमंडळ

- १) राज्यपाल - भूमिका, अधिकार व कार्य
- २) मुख्यमंत्री व मंत्रिमंडळ - भूमिका, अधिकार व कार्य
- ३) राज्याचा महाधिवक्ता
- ४) राज्य सचिवालय

* राज्याचे विधीमंडळ

- ५) विधानसभा - अधिकार, कार्य व भूमिका
- ६) विधानपरिषद - अधिकार, कार्य व भूमिका

- ७) विधीमंडळ कामकाज आणि विधी समित्या
- ८) विधीमंडळ समित्या

(३) पंचायती राज आणि शहरी शासन (३)

(७) स्थानिक स्वराज्य संस्थांची उत्क्रांती, ७३ वी आणि ७४ वी दुरुस्ती

- १) पंचायत राजची उत्क्रांती
- २) पंचायत राजविषयक समित्या
- ३) नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांची उत्क्रांती

(८) ग्रामपंचायत, तालुका पंचायत, जिल्हा परिषद आणि ग्रामविकास

* ग्रामीण स्थानिक स्वराज्य संस्था

- १) ग्रामसभा आणि ग्रामपंचायत
- २) तालुका पंचायत
- ३) जिल्हा परिषद
- ४) ग्रामविकासाची यंत्रणा

* नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्था

- १) नगरपंचायत, नगरपरिषद व छावणी
- २) महानगरपालिका
- ३) नगर नियोजन व नगरविकास

(९) जिल्हा मुलकी व पोलीस प्रशासन, नागरी संस्था व विकास

- १) जिल्हा मुलकी प्रशासन
- २) पोलीस प्रशासन

(४) सार्वजनिक धोरण

(१०) महत्वाचे कायदे, नियम

- १) सामाजिक सुरक्षाविषयक कायदे
- २) माहिती अधिकार अधिनियम
- ३) महाराष्ट्र सार्वजनिक लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५
 - १) कायद्यातील महत्वाची कलमे व शिक्षेची तरतूद
 - २) कायद्याशी संबंधित यंत्रणा व अधिकारी
 - ३) कायद्यातील त्रुटी व दुरुस्त्या, अपील, कायद्याची उत्क्रांती व इतर बाबी

(११) प्रशासन - सार्वजनिक धोरणे आणि कार्यक्रम

- १) सार्वजनिक धोरण
- २) विकास कार्यक्रम
- ३) ग्रामीण विकास
- ४) आरोग्य धोरण व सुविधा
- ५) शैक्षणिक धोरण व विकास

(१२) दुर्बल घटक, स्वयंसेवी संस्थांचे सक्षमीकरण

* आणि दुर्बल घटक, स्वयंसेवी संस्थांचे सक्षमीकरण

- १) बालकांचे व महिलांचे सक्षमीकरण
- २) अनुसूचित जमाती, जाती
- ३) ओबीसी, इबीसी, अल्पसंख्यांक, दिव्यांग
- ४) कामगार, ज्येष्ठ नागरिक व प्रकल्पबाधित
- ५) युवा कल्याण व शैक्षणिक सक्षमीकरण

(५) मानवी हक्क, समस्या व जबाबदाऱ्या

(१३) मानवी हक्क जाहीरनामा

- १) मानवी हक्कांची सार्वत्रिक घोषणा व जागतिक स्थिती
- २) मानवी हक्क संरक्षण/भंग संदर्भातील बाबी
- ३) मानवी हक्क मानका संदर्भातील न्यायालयीन निकाल

(१४) मूलभूत अधिकार, मूलभूत कर्तव्ये, राज्यधोरणाची मार्गदर्शक तत्त्वे

- १) मूलभूत अधिकार
- २) राज्यधोरणाची मार्गदर्शक तत्त्वे
- ३) मूलभूत कर्तव्ये

(१५) राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग - एनएससीसी, एनएसटीसी, एनसीबीसी

- १) राष्ट्रीय व राज्य मानवी हक्क आयोग
- २) एनएससीसी, एनएसटीसी, एनसीबीसी
- ३) राष्ट्रीय अल्पसंख्यांक, महिला, बाल आयोग

महाराष्ट्र राजपत्रित नागरी सेवा पूर्वपरीक्षा २०२३

१०० महत्त्वाचे मुद्दे : सामान्य अध्ययन पेपर (१)

१) भारताचा इतिहास आणि भारतीय राष्ट्रीय चळवळ (१५)

- १) प्राचीन भारताचा इतिहास (४)
 - २) मध्ययुगीन भारताचा इतिहास (३)
 - ३) आधुनिक भारताचा इतिहास (४)
 - ४) भारतीय राष्ट्रीय चळवळ (४)
 - * वास्तुकला, साहित्य, सामाजिक सांस्कृतिक, राजकीय आणि आर्थिक इतिहास
- १) सिंधू खोरे आणि प्रागैतिहासिक काळ
 - २) वैदिक संस्कृती, बौद्ध आणि जैन धर्म
 - ३) मौर्य साम्राज्य आणि नंतर, गुप्त, वर्धन आणि नंतर
 - ४) सातवाहन, वाकाटक, चालुक्य, राष्ट्रकूट, शिलाहार आणि यादव, दक्षिण भारत
 - ५) दिल्ली सल्तनत आणि मुघल साम्राज्य
 - ६) भक्ती आणि सुफी चळवळ
 - ७) बहामनी आणि विजयनगर, मराठा साम्राज्य
 - ८) अँग्लो - ब्रिटिश युद्धे आणि ब्रिटिश राजवट
 - ९) घटनात्मक कायदे, आयोग, करार
 - १०) सामाजिक व धार्मिक सुधारणा, संघटना
 - ११) शिक्षण, वृत्तपत्रे आणि नेते
 - १२) राष्ट्रवादाचा उदय, काँग्रेस आणि महत्त्वाचे नेते
 - १३) क्रांतिकारकांचा राष्ट्रवाद, शेतकरी आणि कामगार चळवळी
 - १४) स्वातंत्र्य चळवळी - स्वदेशी, असहयोग, सविनय कायदेभंग, भारत छोडो
 - १५) मुस्लिम लीग आणि इतर, स्वातंत्र्योत्तर भारत आणि संयुक्त महाराष्ट्र

२) महाराष्ट्र, भारत आणि जागतिक भूगोल (१५)

- १) जगाचा भौतिक भूगोल (३)
- २) जगाचा सामाजिक भूगोल (१)
- ३) जगाचा आर्थिक भूगोल (१)
- ४) भारताचा भौतिक भूगोल (२)
- ५) भारताचा सामाजिक भूगोल (१)
- ६) भारताचा आर्थिक भूगोल (२)
- ७) महाराष्ट्राचा भौतिक भूगोल (२)
- ८) महाराष्ट्राचा सामाजिक भूगोल (१)
- ९) महाराष्ट्राचा आर्थिक भूगोल (१)

- १६) सूर्यमाला आणि पृथ्वी, अक्षांश, रेखांश, वेळ
- १७) भूकंप आणि ज्वालामुखी, भौगोलिक वैशिष्ट्ये, नद्या आणि प्रकल्प
- १८) वातावरण आणि हवामान, वारा आणि महासागर प्रवाह
- १९) जागतिक लोकसंख्या, भाषा, वंश, भौगोलिक राजकारण, जागतिक स्थाने आणि सीमा
- २०) जागतिक खनिजे आणि ऊर्जा संसाधने, उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, वनीकरण आणि पर्यावरण, कृषी
- २१) भारतीय उपखंडातील उत्क्रांती आणि भूरूपशास्त्र
- २२) प्रमुख भौतिक प्रदेश – हिमालय, पर्वत, पठार, वाळवंट क्षेत्र, किनारी भाग, बेटे, नद्या आणि प्रकल्प, पाऊस, हवामान
- २३) लोकसंख्या, भाषा, जमाती आणि वंश, भौगोलिक राजकारण
- २४) भारत : कृषी, वनस्पती, खनिजे आणि ऊर्जा संसाधने
- २५) भारत : उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, शहरे, व्यापार
- २६) सह्याद्री आणि त्याच्या पर्वतरांगा, नद्या आणि धरणे
- २७) खडक, माती, पीके, वनस्पती
- २८) लोकसंख्या, स्थलांतर, वस्त्या आणि जमाती
- २९) महाराष्ट्र : कृषी, वनस्पती, खनिजे आणि ऊर्जा संसाधने
- ३०) महाराष्ट्र : उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, शहरे, व्यापार

३) महाराष्ट्र आणि भारत – भारतीय राजकारण आणि शासन (१५)

- १) संविधान (३)
- २) राजकीय व्यवस्था (३)
- ३) पंचायती राज आणि नागरी प्रशासन (३)
- ४) सार्वजनिक धोरण (३)
- ५) मानवी हक्क समस्या (३)
- ३१) संविधानसभा, स्रोत, समित्या, चिन्हे
- ३२) प्रस्तावना, ठळक आणि मूलभूत वैशिष्ट्ये, महत्त्वाची कलमे
- ३३) घटनादुरुस्ती, आयोग आणि मंडळे
- ३४) केंद्र-राज्य संबंध, नवीन राज्ये, न्यायव्यवस्था
- ३५) केंद्रीय कार्यकारिणी, विधिमंडळ, पक्ष आणि दबाव गट
- ३६) राज्य सरकार आणि प्रशासन
- ३७) पंचायत राजची उत्क्रांती, ७३ वी आणि ७४ वी दुरुस्ती
- ३८) ग्रामपंचायत, तालुका पंचायत, जिल्हा परिषद आणि ग्रामविकास
- ३९) शहरी प्रशासन – संस्था आणि विकास
- ४०) महत्त्वाचे कायदे, नियम
- ४१) सार्वजनिक धोरणे आणि कार्यक्रम
- ४२) दुर्बल घटक, स्वयंसेवी संस्थांचे सक्षमीकरण
- ४३) मानवी हक्क जाहीरनामा
- ४४) मूलभूत अधिकार, मार्गदर्शक तत्त्वे, मूलभूत कर्तव्ये
- ४५) राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग – एनएससीसी, एनएसटीसी, एनसीबीसी

४) आर्थिक आणि सामाजिक विकास (१५)

- १) शाश्वत विकास (२)
- २) गरिबी (२)
- ३) समावेश (२)
- ४) लोकसंख्याशास्त्र (२)
- ५) सामाजिक क्षेत्रातील उपक्रम (२)
- ६) भारतीय अर्थव्यवस्था - सार्वजनिक वित्त (१)
- ७) बाह्य व्यापार (१)
- ८) बँकिंग, महागाई (१)
- ९) उद्योग (१)
- १०) शेती (१)

- ४६) वाढ आणि विकास - MDG, SDG, Macro Economics
- ४७) आर्थिक सुधारणा - विविध घटकासाठी सवलती व अनुदाने
- ४८) गरिबीची संकल्पना, मोजमाप आणि अंदाज, गरिबी निर्मूलन कार्यक्रम
- ४९) रोजगार, जनरेशन कार्यक्रम ठरवणारे घटक
- ५०) विविध वंचित गटांच्या संदर्भात सर्वसमावेशकता
- ५१) महिला, मुले, ज्येष्ठ नागरिक यांच्या संदर्भातील कार्यक्रम
- ५२) लोकसंख्या - संख्यात्मक आणि गुणात्मक वैशिष्ट्ये
- ५३) लोकसंख्या चक्र, लोकसंख्या धोरणे
- ५४) शिक्षण, आरोग्य, सामाजिक सुरक्षा क्षेत्रातील वाढ
- ५५) महागाई - कारणे, परिणाम, नियंत्रण, उपाय
- ५६) सार्वजनिक वित्त आणि वित्तीय संस्था - कर, बजेट, वित्तीय धोरणे
- ५७) आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र आणि आंतरराष्ट्रीय भांडवल चळवळ
- ५८) बँकिंग - क्रेडिट आणि मॉनिटरी पॉलिसी
- ५९) भारतीय उद्योग, पायाभूत सुविधा आणि सेवा क्षेत्र
- ६०) कृषी आणि ग्रामीण विकास - सहकार क्षेत्र

५) परिस्थितिकी, जैव-विविधता आणि हवामान बदल (१०)

- १) परिस्थितिकी (२)
 - २) जैवविविधता (२)
 - ३) हवामान बदल (२)
- ६१) इकोसिस्टम - ऊर्जा पिरॅमिड, अन्न साखळी आणि जाळे, साहित्य चक्र
 - ६२) पर्यावरणीय असंतुलन, संवर्धन, जागतिक पर्यावरण परिषदा, इआयए
 - ६३) जैवविविधता - भारतातील संकल्पना, प्रकार, वन्यजीव आणि वनस्पती
 - ६४) अभयारण्ये आणि राष्ट्रीय उद्याने, व्याघ्र प्रकल्प, पर्यावरण कायदे
 - ६५) ग्लोबल वॉर्मिंग - हरितगृह परिणामामध्ये सीओ२ आणि मिथेनची भूमिका
 - ६६) प्रदूषण - हवा, पाणी, माती, ध्वनी. कचरा व्यवस्थापन, शमन उपाय

६) सामान्य विज्ञान (१५)

- ६७) गतिशीलता, उष्णता, लहरी – प्रकाश, ध्वनी, इलेक्ट्रोमॅग्नेटिक स्पेक्ट्रम
- ६८) विद्युत, अणुविज्ञान, खगोलशास्त्र आणि अंतराळ विज्ञान
- ६९) आयसीटी – इलेक्ट्रॉनिक्स, कम्युनिकेशन आणि संगणक तंत्रज्ञान, सोशल मीडिया
- ७०) मूलद्रव्य सारणी – धातू आणि नॉनमेटल्स
- ७१) रासायनिक अभिक्रिया – आम्ल, क्षार, संयुगे
- ७२) सेंद्रिय रसायनशास्त्र – हायड्रोकार्बन्स, कीटकनाशके, इंधन, वायू, खते
- ७३) प्राण्यांचे वर्गीकरण आणि उदाहरणे, प्राण्यांचे शरीरशास्त्र आणि शरीरविज्ञान
- ७४) उपयुक्त आणि हानीकारक प्राणी
- ७५) वनस्पतींचे वर्गीकरण आणि उदाहरणे, वनस्पतींचे शरीरशास्त्र आणि शरीरविज्ञान
- ७६) उपयुक्त आणि हानिकारक वनस्पती
- ७७) अॅग्रीकोलॉजी – सेंद्रिय शेती, पिके आणि वधत, पाणी व्यवस्थापन
- ७८) पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय, कुक्कुटपालन, फलोत्पादन आणि फुलशेती
- ७९) मानवी शरीर प्रणाली – CNS, CVS, GIT
- ८०) मानवी शरीर प्रणाली – मस्कुलोस्केलेटल, अंतःस्रावी, उत्सर्जन संस्था
- ८१) आरोग्य आणि रोग – वेक्टर, एजंट, निदान, उपचार आणि कार्यक्रम
- ८२) औषधे आणि औषधे
- ८३) अन्न आणि पोषण – मॅक्रो, सूक्ष्म, खनिजे, जीवनसत्त्वे
- ८४) भारतातील विज्ञान आणि तंत्रज्ञानातील प्रगती, संस्था, वैज्ञानिक
- ८५) विज्ञान विकास, तंत्रज्ञानाद्वारे पायाभूत सुविधांचा विकास

७) चालू घडामोडी, राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय महत्त्व (१५)

- ८६) जागतिक शिखर परिषदा, संरक्षण घटना, निवडणुका, मानवी हक्क समस्या
- ८७) राष्ट्रीय – सुधारणा कायदे, महत्त्वाचे न्यायालयीन निर्णय, आंदोलने, राजकीय पक्ष
- ८८) आंतरराष्ट्रीय संघटना – UN, ASEAN, BRICS, European Union, G20, OPEC
- ८९) राष्ट्रीय / महाराष्ट्र स्तरावरील संघटनात्मक व संस्थात्मक बाबी
- ९०) आंतरराष्ट्रीय अर्थकारण – जागतिक बँक, IMF, WTO
- ९१) राष्ट्रीय / महाराष्ट्र अर्थकारण – राष्ट्रीय उत्पन्न, विकास कार्यक्रम
- ९२) वैज्ञानिक घटना – अंतराळ विज्ञान, संशोधन, BT, ICT
- ९३) राष्ट्रीय / महाराष्ट्र – ऊर्जा आणि इन्फ्रा, संस्था, धोरणे
- ९४) भौगोलिक घटना – स्थान, सीमा आणि संघर्ष, राजधानी आणि महत्त्वाची शहरे, आपती
- ९५) राष्ट्रीय / महाराष्ट्र – धरणे आणि प्रकल्प, जमाती आणि समुदाय
- ९६) सांस्कृतिक घडामोडी – नाट्य, संगीत, चित्रपट आणि उत्सव
- ९७) क्रीडा सांस्कृतिक घडामोडी – ऑलिंपिक, आशियाई खेळ, अॅथलेटिक्स, हॉकी बॅडमिंटन, बुद्धिबळ, क्रिकेट, फुटबॉल, टेनिस
- ९८) साहित्यिक घडामोडी – पुस्तके, वर्तमानपत्रे
- ९९) नेमणुका व महत्त्वाच्या व्यक्ती – आंतरराष्ट्रीय/राष्ट्रीय/महाराष्ट्र – नेते, अध्यक्ष, पंतप्रधान, मुत्सद्दी
- १००) पुरस्कार व बहुमान – आंतरराष्ट्रीय/राष्ट्रीय/महाराष्ट्र – नागरी पुरस्कार, शौर्य, चित्रपट, साहित्य

महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग

महाराष्ट्र राजपत्रित नागरी सेवा पूर्वपरीक्षा : सामान्य अध्ययन पेपर (१)

भारतीय राजकारण आणि शासन १५ महत्त्वाचे मुद्दे

- १) संविधान – भारताच्या राज्यघटनेचा प्राथमिक अभ्यास (३)
- २) राजकीय व्यवस्था (३)
- ३) पंचायती राज आणि शहरी शासन (३)
- ४) सार्वजनिक धोरण (३)
- ५) मानवी हक्क समस्या (३)

१) संविधान – भारताच्या राज्यघटनेचा प्राथमिक अभ्यास (३)

- १) भारतीय राज्यघटना कशी तयार झाली – संविधान सभा, स्रोत, समित्या, चिन्हे
- २) घटनेच्या प्रस्तावनेमागची भूमिका व तत्त्वे, निधर्मी राज्य, ठळक वैशिष्ट्ये, संविधानातील महत्त्वाची कलमे, परिशिष्टे
- ३) घटनादुरुस्ती, संविधानात्मक आयोग आणि मंडळे

२) राजकीय व्यवस्था (३)

- ४) केंद्र-राज्य संबंध, राज्य निर्मिती, स्वतंत्र न्यायव्यवस्था
- ५) केंद्रीय कार्यकारिणी, संसद, राजकीय पक्ष आणि दबाव गट
- ६) राज्य व्यवस्थापन, राज्यपाल मुख्यमंत्री व मंत्रिमंडळ – भूमिका, अधिकार व कार्य, राज्य विधिमंडळ – विधानसभा, विधानपरिषद व त्यांचे सदस्य, अधिकार, कार्य व भूमिका, विधी समित्या

३) पंचायती राज आणि शहरी शासन (३)

- ७) स्थानिक स्वराज्य संस्थांची / पंचायत राजची उत्क्रांती, ७३ वी आणि ७४ वी दुरुस्ती
- ८) ग्रामपंचायत, तालुका पंचायत, जिल्हा परिषद आणि ग्रामविकास
- ९) नागरी/शहरी प्रशासन – संस्था आणि विकास, जिल्हा – मुलकी व पोलीस प्रशासन

४) सार्वजनिक धोरण (३)

- १०) महत्त्वाचे कायदे, नियम
- ११) प्रशासन – सार्वजनिक धोरणे आणि कार्यक्रम
- १२) दुर्बल घटक, स्वयंसेवी संस्थांचे सक्षमीकरण

५) मानवी हक्क समस्या (३)

- १३) मानवी हक्क जाहीरनामा
- १४) मूलभूत अधिकार, मूलभूत कर्तव्ये, राज्यधोरणाची मार्गदर्शक तत्त्वे-शिक्षण, युनिफॉर्म सिव्हील कोड
- १५) राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग – एनएससीसी, एनएसटीसी, एनसीबीसी

(१) संविधान – भारताच्या राज्यघटनेचा प्राथमिक अभ्यास

- १) संविधान सभा, स्रोत, समित्या, चिन्हे – भारतीय राज्यघटना कशी तयार झाली
- २) घटनेच्या प्रस्तावनेमागची भूमिका व तत्त्वे, निधर्मी राज्य, ठळक वैशिष्ट्ये, संविधानातील महत्त्वाची कलमे, परिशिष्टे
- ३) घटनादुरुस्ती, संविधानात्मक आयोग आणि मंडळे

(१) संविधानसभा, स्रोत, समित्या, चिन्हे

- १) ब्रिटिश काळातील संविधानाची उत्क्रांती व कायदे
- २) संविधान सभा आणि समित्या
- ३) संविधानाचे स्रोत
- ४) राष्ट्रीय चिन्हे

१) ब्रिटिश काळातील संविधानाची उत्क्रांती व कायदे

- १) खालील विधाने विचारात घ्या.
अ) १९३५ च्या कायद्यान्वये उर्वरित अधिकार हे भारताच्या गव्हर्नर जनरलकडे होते.
ब) अमेरिकेत उर्वरित अधिकार हे राज्यांकडे देण्यात आले आहेत.
क) कॅनडामध्ये उर्वरित अधिकार हे प्रांतांना देण्यात आले आहे.
वरीलपैकी कोणती विधाने बरोबर आहेत ?
१) अ आणि ब २) ब आणि क ३) अ आणि क ४) अ, ब, आणि क
- 1) Consider the following statements.
a) Under the Act of 1935, the residuary powers were given to the Governor General of India.
b) In United States the residuary powers are left to the States.
c) In Canada the residuary powers are vested in the Provinces.
Which of the above statements are correct?
1) a and b 2) b and c 3) a and c 4) a, b and c

- २) जोड्या जुळवा :

अधिनियम

- अ) भारतीय परिषद अधिनियम, १९०९
- ब) भारत सरकार अधिनियम, १९१९
- क) भारत सरकार अधिनियम, १९३५
- ड) भारतीय स्वातंत्र्य अधिनियम, १९४७

तरतूद

- I) आता राजा हा अधिकाराचा स्रोत राहिला नाही
- II) केंद्रामध्ये द्विशासन पद्धती
- III) पहिल्यांदाच मुस्लीम समुदायासाठी स्वतंत्र प्रतिनिधित्व
- IV) प्रांतांमध्ये द्विशासन पद्धती

पर्यायी उत्तरे :

	अ	ब	क	ड
१)	III	IV	II	I
२)	IV	III	II	I
३)	III	IV	I	II
४)	IV	II	I	III

2) Match the pairs :

Act

- a) Indian Councils Act, 1909
b) Govt. of India Act, 1919
c) Govt. of India Act, 1935

Provision

- I) The Crown no longer the source of authority
II) Dyarchy at the Centre
III) First time, separate representation to the Muslim community
IV) Dyarchy in the Provinces

d) Indian Independence Act, 1947

Answer Options :

	(a)	(b)	(c)	(d)
1)	III	IV	II	I
2)	IV	III	II	I
3)	III	IV	I	II
4)	IV	II	I	III

3) भारतीय स्वातंत्र्य कायदा १९४७ मुळे संविधान सभेच्या स्थानामध्ये झालेल्या बदलाबाबतची खालील विधाने विचारात घ्या:

अ) संविधान सभा पूर्ण सार्वभौम संस्था बनली.

ब) संविधान सभा ही स्वतंत्र भारताची पहिली संसद बनली.

क) जेव्हा संविधान सभा विधिमंडळ संस्था म्हणून भरत असे, तेव्हा तिच्या अध्यक्षस्थानी डॉ. राजेन्द्र प्रसाद असत.

ड) संविधान सभेची सदस्य संख्या ३८९ च्या तुलनेने २९९ पर्यंत कमी झाली.

पर्यायी उत्तरे :

१) विधाने अ, ब आणि क बरोबर

२) विधाने ब, क आणि ड बरोबर

३) विधाने अ, ब आणि ड बरोबर

४) विधाने अ, क आणि ड बरोबर

3) Consider the following statements regarding changes made by the Indian Independence Act of 1947 in the position of Constituent Assembly :

a) The Constituent Assembly was made a fully sovereign body.

b) The Constituent Assembly became the first Parliament of free India.

c) When the Constituent Assembly met as the Legislative body it was chaired by Dr. Rajendra Prasad

d) The total strength of the Constituent Assembly came down to 299 as against 389.

Answer Options :

1) Statements a, b and c are correct

2) Statements b, c and d are correct

3) Statements a, b and d are correct

4) Statements a, c and d are correct

४) साम्यवादासंदर्भात खालील विधानांपैकी कोणते विधान योग्य आहे/आहेत ?

a) नफ्याचा लोभ सोडावा.

b) लोकांना भरपूर वेतन द्यावे.

c) उत्पादनाच्या साधनांवर एकत्रित मालकी असावी.

d) प्रत्येकाकडून त्याच्या गरजेनुसार काम करून घ्यावे.

पर्यायी उत्तरे :

१) (a), (b), (c)

२) (a), (c), (d)

३) (a), (b), (d)

४) (a), (c)

4) Which of the statements given below is/are **correct** regarding Communism ?

a) Give up the lust for profit.

b) People should be paid generous wages.

c) Means of production should be commonly owned.

d) Everyone should be made to work according to one's need.

Answer Options :

1) (a),(b),(c)

2) (a),(c),(d)

3) (a),(b),(d)

4) (a),(c)

५) पुढील विधानांपैकी कोणते विधान योग्य आहे/आहेत ?

- a) जर्मनीला भांडवल व पक्का माल हवा होता.
b) साम्यवादाअगोदर साम्राज्यवाद निद्रिस्त होता.

पर्यायी उत्तरे :

- १) फक्त (a) २) फक्त (b) ३) दोन्ही (a) आणि (b) ४) (a) व (b) दोन्हीही नाही

5) Which of the statements given below is/are **correct** ?

- a) Germany wanted "Capital and finished goods".
b) When Communism was born imperialism was fast asleep ?

Answer Options :

- 1) Only (a) 2) Only (b) 3) Both (a) and (b) 4) Neither (a) nor (b)

२) संविधान सभा आणि समित्या

१) १३ डिसेंबर, १९४६ रोजी यांनी भारताच्या घटना समितीमध्ये उद्दिष्टांचा ठराव मांडला.

- १) सुचेता कृपालानी २) सरोजिनी नायडू ३) डॉ. राजेंद्र प्रसाद ४) पंडीत जवाहरलाल नेहरू

1) On 13% December, 1946 moved the Objective Resolution in the Constituent Assembly of India.

- 1) Sucheta Kriplani 2) Sarojini Naidu
3) Dr. Rajendra Prasad 4) Pandit Jawaharlal Nehru

२) खालीलपैकी कोणती बाब जुळत नाही ?

- १) ११ डिसेंबर, १९४६ : जवाहरलाल नेहरू संविधान सभेत उद्दिष्टांचा ठराव मांडला.
२) २९ ऑगस्ट, १९४७ : मसुदा समितीची स्थापना
३) २६ नोव्हेंबर, १९४९ : भारतीय जनतेने संविधान स्वीकृत व अधिनियमित करून स्वतः प्रत अर्पण केली.
४) २४ जानेवारी, १९५० : संविधान सभेच्या सदस्यांनी अंतिमतः संविधानावर स्वाक्ष्या केल्या.

2) Which of the following items is wrongly matched?

- 1) 11th December, 1946 : Jawaharlal Nehru moved the Objective Resolution in the constituent Assembly.
2) 29th August, 1947 : Drafting committee was set up
3) 26th November, 1949 : The people of India adopted enacted and gave to themselves the Constitution.
4) 24th January, 1950 : Constitution was finally signed by the members of the Constituent Assembly.

३) भारतीय राज्यघटनेच्या खालीलपैकी कोणत्या तरतुदी २६ नोव्हेंबर १९४९ रोजी लागू झाल्या ?

- अ) नागरिकत्व ब) निवडणुका (कलम-३२४)
क) तात्पुरती संसद ड) मूलभूत अधिकार

पर्यायी उत्तरे :

- १) अ, ब आणि क २) ब, क आणि ड ३) अ आणि क ४) अ आणि ब

3) On 26th November, 1949, which of the following provisions of the Constitution of India came into effect?

- a) Citizenship b) Elections (Article-324)
c) Provisional Praliament d) Fundamental Rights

Answer Options :

- 1) a, b and c 2) b, c and d 3) a and c 4) a and b

- ४) पुढील दोन विधानांपैकी कोणते **चुकीचे** आहे ?
अ) घटना समिती (कॉन्स्टिट्यूट असेंब्ली) नंतर विधान समिती (लेजिस्लेटिव्ह असेंब्ली) बनली जिचे पुढे रूपांतर तात्पुरत्या/हंगामी संसदेत (पार्ल्यामेंटमध्ये) झाले.
ब) ज्या दिवशी घटनेवर सह्या होत होत्या त्या दिवशी बाहेर पावसाची रिमझिम चालू होती जो एक शकून मानला गेला.

पर्यायी उत्तरे :

- १) केवळ अ २) केवळ ब ३) दोन्ही अ व ब ४) दोन्ही नाहीत
- 4) Which one of the following two statements is **incorrect**?
a) The Constituent Assembly turned into Legislative Assembly which got transformed into Provisional Parliament of India.
b) On the day the Constitution was being signed it was drizzling outside and it was interpreted as a sign of good omen.

Answer Options :

- 1) Only a 2) Only b 3) Both a and b 4) Neither a nor b

३) संविधानाचे स्रोत

- १) खालील विधाने विचारात घ्या.
अ) ब्रिटिश घटना ही अलिखित आहे.
ब) ब्रिटन मध्ये संसद सर्वोच्च आहे.
क) ब्रिटिश घटना सर्वात अधिक लवचीक आहे.
वरीलपैकी कोणते विधान **चुकीचे** आहे ?
१) अ २) ब ३) क ४) वरीलपैकी कोणतेही नाही

- 1) Consider the following statements :
a) The British Constitution is an unwritten constitution.
b) In Britain, the Parliament is supreme.
c) Britain has the most flexible form of constitution.
Which of the above statements is **not** correct?
1) a 2) b 3) c 4) None of the above

- २) भारतीय राज्यघटनेची वैशिष्ट्ये व जगातील इतर राज्यघटनेची उसनवारी यांच्या जोड्या लावा. (योग्य पर्याय निवडा)
यादी क्र. १ (वैशिष्ट्ये) **याद क्र. २ (स्रोत)**
a) राज्यपालांचे पद i) भारत सरकार कायदा १९३५
b) न्यायालयीन पुनरावलोकन ii) ब्रिटिश घटना
c) राज्यधोरणांची मार्गदर्शक तत्त्वे iii) आयर्लंडची घटना
d) संसदीय राज्यपद्धती iv) अमेरिकेची घटना

पर्यायी उत्तरे :

	(a)	(b)	(c)	(d)
१)	(i)	(iv)	(iii)	(ii)
२)	(iv)	(iii)	(i)	(ii)
३)	(iii)	(i)	(iv)	(ii)
४)	(i)	(iii)	(iv)	(ii)

Answer Options :

	(a)	(b)	(c)	(d)
1)	(iii)	(i)	(iv)	(ii)
2)	(iv)	(iii)	(i)	(ii)
3)	(ii)	(i)	(iii)	(iv)
4)	(iii)	(iv)	(ii)	(i)

५) सूची - A आणि सूची - B मधील योग्य जोड्या जुळवा.

सूची - A

- a) एकेरी नागरिकत्व
- b) न्यायालयीन पुनर्विलोकन
- c) राज्य धोरणाची मार्गदर्शक तत्त्वे
- d) केंद्र-राज्य संबंधातील समवर्ती सूची

सूची - B

- i) इंग्लंड (युके)
- ii) अमेरिका (युएसए)
- iii) आयर्लंड
- iv) ऑस्ट्रेलिया

पर्यायी उत्तरे :

	(a)	(b)	(c)	(d)
१)	(i)	(ii)	(iii)	(iv)
२)	(iv)	(iii)	(ii)	(i)
३)	(iii)	(i)	(iv)	(ii)
४)	(ii)	(iv)	(i)	(iii)

5) Match the following pairs List "A" with List "B"

List - A

- a) Single Citizenship
- b) Judicial Review
- c) Directive Principles of State Policy
- d) Concurrent list in Union-State Relation

List - B

- i) United Kingdom (UK)
- ii) America (USA)
- iii) Ireland
- iv) Australia

Answer Options :

	(a)	(b)	(c)	(d)
1)	(i)	(ii)	(iii)	(iv)
2)	(iv)	(iii)	(ii)	(i)
3)	(iii)	(i)	(iv)	(ii)
4)	(ii)	(iv)	(i)	(iii)

(२) संविधानाची प्रस्तावना, ठळक व मूलभूत वैशिष्ट्ये, महत्त्वाची कलमे

- १) भारतीय राज्यघटनेचा सरनामा / प्रस्तावना / उद्देशपत्रिका - प्रस्तावनेमागची भूमिका व तत्त्वे
- २) भारतीय संविधानाची मूलभूत संरचना - निधर्मी राज्य
- ३) संविधानाची ठळक वैशिष्ट्ये
- ४) संविधानातील महत्त्वाची कलमे व तरतुदी - संविधान भाग
- ५) संविधानाची परिशिष्टे

१) भारतीय राज्यघटनेचा सरनामा / उद्देशपत्रिका – प्रस्तावनेमागची भूमिका व तत्त्वे

- १) भारताने विविधतेच्या प्रश्नाचा सामना कसा केला ?
- १) एकात्मतेबाबत जाणीव जागृती करुन
२) लोकशाही दृष्टिकोन स्वीकारुन
३) जनाच्या मागण्या मान्य करुन
४) वरील एकही नाही.
- 1) How India faced the challenges of diversity ?
- 1) Creating awareness about Integration
2) Accepting the democratic view
3) Accepting the demands of the people
4) None of the above

२) भारतीय संविधानाची मूलभूत संरचना – निधर्मी राज्य

- १) खालीलपैकी कोणत्या प्रकरणात भारताच्या सर्वोच्च न्यायालयाने राज्यघटनेच्या मूलभूत संरचनेत संसदेला बदल करता येणार नाही असा निर्णय दिला ?
- १) शंकरा प्रसाद विरुद्ध भारत सरकार
२) गोलकनाथ विरुद्ध पंजाब राज्य
३) केशवानंद भारती विरुद्ध केरळ राज्य
४) मिनर्व्हा मिल्स लि. विरुद्ध भारत सरकार
- 1) In which of the following cases did the Supreme Court of India pronounce the verdict that the basic structure of the Constitution cannot be amended by the Parliament?
- 1) Shankari Prasad vs Union of India
2) Golaknath vs State of Punjab
3) Kesavananda Bharti vs State of Kerala
4) Minerva Mills Ltd. vs Union of India
- २) भारतीय राज्यघटनेच्या 'मूलभूत चौकटीच्या' तत्वातून व्यक्त होते.
- १) राज्यघटनेची काही वैशिष्ट्ये अत्यंत आवश्यक असतात की जी केव्हाच रद्द करता येत नाहीत.
२) मूलभूत अधिकार संक्षिप्त करता येत नाहीत अथवा हिरावून घेता येत नाहीत.
३) अनुच्छेद ३६९ मध्ये नमूद केलेल्या घटनादुरुस्तीच्या पद्धती व्यतिरिक्त अन्य मार्गाने राज्यघटनेत बदल करता येऊ शकत नाही.
४) सरनाम्यामध्ये बदल केला जाऊ शकत नाही कारण तो राज्यघटनेचा भाग असत नाही.
- 2) The 'basic structure' theory of the Constitution of India is implied from
- 1) certain features of the Constitution are so essential to it that they cannot be abrogated.
2) Fundamental rights cannot be abridged or taken away.
3) the Constitution cannot be amended except in accordance with the procedure prescribed in Article 368.
4) the Preamble cannot be amended for it is not a part of the Constitution.
- ३) घटनेच्या मूलभूत संरचनेसंबंधी काही बाबींमध्ये घडवून आणलेल्या बदलांचे समर्थन कोणत्या कारणांनी करता येते ?
- a) संसदेतील बहुमतात असलेल्या पक्षाची इच्छा आहे म्हणून.
b) बदलल्या काळाबरोबर गती राखण्यासाठी पूर्णपणे आवश्यक आहे म्हणून.
c) सामाजिक, आर्थिक व राजकीय परिस्थितीच्या संदर्भात तो बदल आवश्यक आहे म्हणून.
d) अस्तित्वात असलेल्या अधिकारांच्या मूल्य बुद्धीच्या स्वरूपातील बदल करण्यासाठी.
- अचूक उत्तराचे पर्याय :
- १) केवळ (a) २) (a), (b) आणि (c) ३) (b), (c) आणि (d) ४) वरीलपैकी सर्व

- 3) On what grounds are changes in aspect of the basic structure of the Constitution Justified ?
a) Because it is the wish of the majority party in Parliament.
b) Because it is absolutely necessary in order to keep pace with changing time.
c) If the change is necessary in the context of Social, Economic and Political Milieux.
d) If the change is in the form of value addition to existing rights.

Correct Answer Options :

- 1) Only (a) 2) (a), (b) and (c) 3) (b), (c) and (d) 4) All of the above

- ४) धर्मनिरपेक्षता म्हणजे

- १) चर्च आणि राज्यसंस्था एकमेकांपासून वेगळे करणे.
२) बहुसंख्यांक समुदायाचा अल्पसंख्यांकांप्रती असलेला सहिष्णु दृष्टीकोन
३) धार्मिक छळ थांबविणे
४) वरीलपैकी एकही नाही

- 4) Secularism means.....

- 1) separating church from the state
2) tolerant attitude of the majority community towards minorities.
3) stopping religious persecution
4) None of the above

- ५) भारतीय निधर्मीपणाला एक 'मोजेक' फ्रेम का म्हटले आहे ?

- a) कारण त्यामध्ये अनेक धर्म व भाषा मानाने व स्वातंत्र्याने राहतात.
b) कारण त्यामध्ये सर्व गट आपली ओळख नष्ट न करता एक संमिश्र संस्कृतीचा घटक होतात.
c) सामान्य माणसाला ते एकत्र आणते.
d) कारण भारतात कोणत्याही धर्माला राज्य धर्माचे (state religion) स्थान नाही.

पर्यायी उत्तरे :

- १) (a) २) (b) ३) वरील सर्व ४) (a) आणि (c)

- 5) Why is Indian Secularism called as a mosaic frame?

- a) Because in it various religions and languages flourish with freedom and dignity.
b) Because in it all groups without losing their identity become a part of the composite culture.
c) It unites common masses.
d) There is no state religion in India.

Answer Options :

- 1) (a) 2) (b) 3) All the above 4) (a) and (c)

- ६) धर्माचा अभिमान सर्वसामान्यांना का असतो ?

- अ) धर्म जन्मजात असतो.
ब) धर्मांमुळे माणसाला सुरक्षित वाटते.
क) धर्माची सवय माणसाच्या मनात धर्माबद्दल प्रेम निर्माण करते.
ड) धर्म निरंतर असतो.

पर्यायी उत्तरे :

- १) (अ) आणि (ड) २) (ब) आणि (ड) ३) (ब) आणि (क) ४) (क) आणि (ड)

- 6) Why are common people proud of religion?
a) Religion is innate.
b) Religion makes man feel secure.
c) Habit of religion creates love for religion in human heart.
d) Religion is continuous.

Answer Options :

- 1) (a) and (d) 2) (b) and (d) 3) (b) and (c) 4) (c) and (d)

- ७) धर्म माणसाला कार्यप्रवण करतो असे का म्हटले जाते?
अ) कारण माणूस धर्मावर निष्ठा ठेवतो आणि ही निष्ठाच त्याला कार्यप्रवण करते.
ब) धर्म माणूस चिकाटीना पाळतो.
क) कारण धर्म पाळणे म्हणजे ध्येयाचे भान ठेवणे असते.
ड) कारण धर्म ही सवय असते.

पर्यायी उत्तरे :

- १) (ब) आणि (क) २) फक्त (अ) ३) (अ) आणि (क) ४) (अ), (क) आणि (ड)

- 7) Why is religion said to make man active?
a) Because man is loyal to religion and it is this loyalty that makes him active.
b) Religion makes a man persevere.
c) Because to practice religion is to be conscious of the goal.
d) Because religion is a habit.

Answer Options :

- 1) (b) and (c) 2) (a) only 3) (a) and (c) 4) (a), (c) and (d)

- ८) सर्वसामान्य माणसाला धर्म म्हणजे काय ते का माहित नसते?
अ) कारण 'धर्म' या संकल्पनेला अनेक छटा असतात.
ब) कारण धर्म त्याने एक सवय म्हणून स्वीकारलेला असतो.
क) धर्माचा त्याला अभिमान असतो.
ड) धर्म म्हणजे काय ते जाणून घेण्याचा अड्डास त्याने केलेला नसतो.

पर्यायी उत्तरे :

- १) (ब) आणि (क) २) (अ) आणि (ड) ३) (अ), (ब) आणि (क) ४) (अ), (ब) आणि (ड)

- 8) Why does the common man not know what religion is?
a) Because the concept of "religion" has many shades.
b) Because religion is adopted by him as a habit.
c) He is proud of religion.
d) He did not pretend to know what religion is.

Answer Options :

- 1) (b) and (c) 2) (a) and (d) 3) (a), (b) and (c) 4) (a), (b) and (d)

- ९) खालील विधानांपैकी कोणते विधान योग्य आहे?
१) आठवा हेन्‍री हा धर्मनिरपेक्ष राजा होता.
२) आठवा हेन्‍री हा धर्मनिरपेक्ष राजा असल्याचे भासवत होता.
३) आठव्या हेन्‍रीने व्हॅंटीकन चर्चच्या अधिकारांची अवज्ञा केली.
४) व्हॅंटीकन चर्च आठव्या हेन्‍रीवर प्रभुत्व गाजवत होती.

- 9) Which of the statements given below is **correct** ?
- 1) Henry VIII was a secular king
 - 2) Henry VIII was pretending to be a secular king
 - 3) Henry VIII defied the authority of the Vatican church.
 - 4) Vatican church dominated Henry VIII.

१०) पुढील दोन विधानांपैकी कोणते योग्य आहे.

अ) हेन्री VIII ख्रिस्ती धर्माविरुद्ध होता.

ब) धर्मनिरपेक्षता संबंधित आहे केवळ सर्वसामान्य लोकांशी म्हणजे ते सर्वसामान्य आयुष्य जगू शकतील.

पर्यायी उत्तरे :

- १) फक्त अ २) फक्त ब ३) दोन्ही अ आणि ब ४) दोन्ही नाहीत.

10) Which of the following two statements is/are correct?

a) Henry VIII was against Christianity

b) Secularism is related only to the ordinary people so that they can lead ordinary lives.

Answer Options :

- 1) Only a 2) Only b 3) Both a and b 4) Neither a nor b

३) संविधानाची ठळक वैशिष्ट्ये

१) पुढील कोणते विधान **अयोग्य** आहे ?

a) भारतात एकात्मतेला प्राधान्य आहे परंतु प्रादेशिक विविधतेकडे दुर्लक्ष नाही.

b) इतर देशात सांस्कृतिक विविधता एकात्मतेस धोका समजली जाते.

पर्यायी उत्तरे :

- १) केवळ (a) २) केवळ (b) ३) (a) व (b) दोन्ही ४) (a) व (b) दोन्हीही नाही

1) Which of the following statements is incorrect ?

a) In India national integrity is accorded priority but the regional diversities are not overlooked.

b) In the other countries cultural diversities are considered a threat to the National Integrity.

Answer Options :

- 1) Only (a) 2) Only (b) 3) Both (a) and (b) 4) Neither (a) nor (b)

४) संविधानातील महत्त्वाची कलमे व तरतुदी – संविधान भाग

१) खालील विधाने विचारात घ्या :

अ) भारतीय राज्यघटनेचे अनुच्छेद २ हे भारतीय संघराज्याचा भाग नसलेल्या भू प्रदेशाचा समावेश अथवा त्याची नवीन राज्यांमध्ये स्थापना यासंबंधी आहे.

ब) भारतीय राज्यघटनेचे अनुच्छेद ३ हे अस्तित्वात असलेल्या केंद्रशासित प्रदेशासह घटक राज्यांच्या स्थापने संबंधी अथवा त्यातील बदलासंबंधी तरतुदी प्रदान करते.

क) भारतीय राज्यघटनेतील अनुच्छेद ३ खाली असलेले विधेयक हे केवळ लोकसभेतच मांडले जाऊ शकते.

वरीलपैकी कोणते विधान/ने योग्य आहे/त ?

पर्यायी उत्तरे :

- १) वरील सर्व २) अ आणि ब ३) ब आणि क ४) फक्त क

- 1) Consider the following statements :
- a) Article 2 of the Indian Constitution relates to admission or establishment of new States which are not part of the Union of India.
- b) Article 3 of the Indian Constitution provides for the formation of or changes in the existing States including Union territories.
- c) A Bill under Article 3 of the Indian Constitution shall be introduced only in the Lok Sabha.
- Which of the above statements is/are correct?

Answer Options :

- 1) All of the above 2) a and b 3) b and c 4) Only c

- 2) खालील विधाने लक्षात घ्या :

अ) भारतीय राज्यघटनेच्या कलम २६२ नुसार संसदेला कायद्याद्वारे आंतरराष्ट्रीय नद्यांच्या किंवा नदी खोऱ्यांतील पाण्यासंबंधीच्या तंट्यांच्या अभिनिर्णयाकरता तरतूद करता येते?

ब) कलम २६२ नुसार भारताच्या राष्ट्रपतींना आंतरराज्य नदी जलवाटप लवाद स्थापन करण्याचा अधिकार आहे. वरील विधानांतील चुकीचे विधान/ने कोणते?

- १) अ आणि ब दोन्ही २) फक्त अ ३) फक्त ब ४) दोन्ही विधान चूक आहेत

- 2) Consider the following statements :

a) According to Article 262 of the Indian Constitution, the Parliament may by law provide for the adjudication of interstate river water dispute.

b) Article 262 empowers the President of India to set up an interstate river water dispute tribunal.

Select the incorrect statements/s :

- 1) Both a and b 2) Only a 3) Only b 4) Both a and b are incorrect

- 3) राज्यघटनेच्या कोणत्या कलमामध्ये हिंदी भाषेचा प्रसार वाढवणे, ती भारताच्या संमिश्र संस्कृतीच्या सर्व घटकांना अभिव्यक्तीचे माध्यम म्हणून उपयोगाला येईल अशा रितीने तिचा विकास करण्याची जबाबदारी केंद्र शासनास दिली आहे?

- १) कलम ३४३ २) कलम ३४८ ३) कलम ३५० ४) कलम ३५१

- 3) Which Article of the Constitution provides that it shall be the duty of the Union to promote the spread of the Hindi language, to develop it so that it may become the 'Lingua Franca' of the composite culture of India?

- 1) Article 343 2) Article 348 3) Article 350 4) Article 351

- ४) अनुच्छेद ३५२ खाली आणीबाणीच्या घोषणेबाबत विधाने विचारात घ्या :

अ) तिच्या घोषणेपासून एक महिन्याचा काळ संपल्यानंतर तो आपोआपच संपुष्टात येते, जर तिला लोकसभेच्या ठरावाद्वारे वरील कालावधी संपण्याच्या अगोदर मान्यता मिळाली नाही तर.

ब) राष्ट्रपतीला आणीबाणी घोषित करण्याचा अधिकार आहे, मात्र त्यासाठी संपूर्ण मंत्रिमंडळाने त्यांना ती घोषित करण्यासाठी लिखित स्वरूपात शिफारस केली तर.

पर्यायी उत्तरे :

- १) विधान 'अ' बरोबर २) विधान 'ब' बरोबर ३) दोन्हीही विधाने बरोबर ४) दोन्हीही विधाने चुकीची

- 4) Consider the statements regarding the proclamation of Emergency under Article 352 :

a) It automatically comes to an end on the expiry of one month from its issue, unless it is approved by a resolution of the Lok Sabha before the expiry of that period

b) The President is empowered to proclaim Emergency only if the council of Ministers recommends to him in writing that such a proclamation should be issued.

Answer Options :

- 1) Statement 'a' is correct 2) Statement 'b' is correct
3) Both the statements are correct 4) Both the statements are false

५) संविधानाची परिशिष्टे

- १) भारतीय राज्यघटनेच्या दुसऱ्या परिशिष्टामध्ये काही पदाधिकाऱ्यांचे मानधन, भत्ता, विशेषाधिकार आणि इतर बाबी यांचा समावेश आहे. खालीलपैकी कोणता पदाधिकारी यात समाविष्ट नाही ?
- १) विधानसभेचे उपसभापती
२) विधानपरिषदेचे उपाध्यक्ष
३) भारताचा महाधिवक्ता
४) भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक
- 1) The Second Schedule of the Indian Constitution mentions salary, allowances and other privileges of certain officials. Which one of the following is **not** amongst those officials?
- 1) The Deputy Speaker of Legislative Assembly
2) The Deputy Chairman of Legislative Council
3) The Attorney General of India
4) The Comptroller and Auditor General of India
- २) शपथा किंवा प्रतिज्ञांचे नमुने भारतीय राज्यघटनेच्या अनुसूचीमध्ये समाविष्ट करण्यात आले आहेत.
- १) दहाव्या
२) सहाव्या
३) तिसऱ्या
४) पहिल्या
- 2) Forms of Oaths or Affirmations are included in the schedule of the Indian Constitution.
- 1) tenth
2) sixth
3) third
4) first
- ३) खालील विधाने लक्षात घ्या :
- अ) राज्यघटनेच्या नवव्या विभागातील तरतुदी या पाचव्या परिशिष्टात समावेश असलेल्या क्षेत्रांस लागू नाहीत.
ब) पाचव्या परिशिष्टात समाविष्ट असणाऱ्या क्षेत्रात सात राज्यांचा समावेश होतो.
क) १९९६ मध्ये संसदेने अशा क्षेत्रांसाठी PESA कायदा मंजूर केला.
वरीलपैकी कोणते विधान/विधाने अचूक आहेत ?
- १) अ आणि ब
२) अ आणि क
३) फक्त अ
४) वरील सर्व
- 3) Consider the following statements :
- a) The provisions of Part IX of the Constitution relating to the Panchayats are not applicable to the Fifth Schedule Areas.
b) At present seven states have Fifth Schedule Areas.
c) The Parliament has enacted the PESA Act in 1996 for such areas.
- Which of the above statements is/are correct?
- 1) a and b
2) a and c
3) Only a
4) All of the above

(३) घटनादुरुस्ती, संविधानात्मक आयोग आणि मंडळे

- १) घटनादुरुस्ती प्रक्रिया व महत्वाच्या घटनादुरुस्त्या
२) संविधानात्मक आयोग – वित्त आयोग, निवडणूक आयोग, लोकसेवा आयोग, एनएससीसी, एनएसटीसी, एनसीबीसी
३) महत्वाची संविधानात्मक पदे
४) विविध बिगरघटनात्मक समित्या, आयोग, मंडळे – मानवी हक्क आयोग, महिला आयोग, माहिती आयोग, नीती आयोग

१) घटनादुरुस्ती प्रक्रिया व महत्वाच्या घटनादुरुस्त्या

- १) खालील विधाने विचारात घ्या आणि योग्य पर्याय निवडा.
- a) भारतात, घटना दुरुस्ती विधेयक केवळ राष्ट्रपतीच्या पूर्व-परवानगीने संसदेमध्ये मांडले जाऊ शकते.
- b) अमेरिकेत प्रत्येक घटना दुरुस्तीस किमान दोन-तृतीयांश घटक राज्यांच्या विधिमंडळाद्वारे मान्यता मिळणे आवश्यक असते.
- c) स्वित्झर्लंड मध्ये राज्यघटनेमध्ये केलेला बदल सार्वमताचा अवलंब केल्याशिवाय अंमलात येवू शकत नाही.
- d) ऑस्ट्रेलियात, राज्यघटनेमध्ये बदल केवळ दोन्ही सभागृहांनी केलेल्या कायद्याद्वारे करता येतो.

पर्यायी उत्तरे :

- १) (a), (b), (c) २) (b), (c), (d) ३) फक्त (a) आणि (b) ४) फक्त (c) आणि (d)

- 1) Consider the following statements and choose the **correct** code.
- a) In india, a constitutional amendment bill can be introduced in the parliament only with the prior permission of the President.
- b) In U.S.A., every constitutional amendment must be ratified by at least two-thirds of the state legislature.
- c) In Switzeland, no alternation of the constitution can be effected without resorting to a referendum.
- d) In Australia, the constitution can be altered only by an Act passed by an absolute majority in both houses.

Answer Options :

- 1) (a), (b), (c) 2) (b), (c), (d) 3) Only (a) and (b) 4) Only (c) and (d)

- २) खालील विधानांपैकी कोणते विधान बरोबर **नाही**?
- अ) घटनादुरुस्ती विधेयक हे एखाद्या मंत्र्याकडून अथवा खाजगी सभासदाकडून मांडले जाऊ शकते आणि त्यासाठी राष्ट्रपतीच्या पूर्व परवानगीची गरज नसते.
- ब) घटनादुरुस्ती विधेयकाला राज्यांनी किती कालावधीमध्ये संमती द्यावी याबाबत त्यांच्यावर बंधन नाही.

पर्यायी उत्तरे :

- १) फक्त अ २) फक्त ब ३) दोन्ही अ आणि ब ४) वरीलपैकी एकही नाही

- 2) Which one of the following is **not** correct?
- a) The Amendment bill can be introduced either by a minister or by a private member and does not require prior permission of the President.
- b) There is no time limit within which the States should give their consent to the Amendment bill.

Answer Options :

- 1) Only a 2) Only b 3) Both a and b 4) None of the above

- ३) खालीलपैकी कोणत्या खटल्याचा परिणाम म्हणून संसदेने २४ वी घटना दुरुस्ती कायदा संमत केला?
- १) गोलकनाथ खटला २) मिनर्व्हा मिल्स खटला
- ३) केशवानंद भारती खटला ४) शंकरा प्रसाद खटला
- 3) Which one of the following cases prompted the Parliament to enact 24th Constitutional Amendment Act?
- 1) Golaknath case 2) Minerva Mills case
- 3) Kesavananda Bharati case 4) Shankari Prasad case

- ४) राष्ट्रीय आणीबाणी घोषित करण्यासाठी घटनेत 'सशस्त्र बंड' हा शब्द कधी जोडला गेला ?
- १) ४४ व्या घटनादुरुस्तीने
२) ४२ व्या घटनादुरुस्तीने
३) ४० व्या घटनादुरुस्तीने
४) ३८ व्या घटनादुरुस्तीने
- 4) When was the word 'Armed Rebellion' added to the Constitution to declare a National Emergency?
- 1) By 44th Constitution Amendment Act
2) By 42nd Constitution Amendment Act
3) By 40th Constitution Amendment Act
4) By 38th Constitution Amendment Act
- ५) १९७८ च्या ४४ व्या घटनादुरुस्ती अधिनियमाद्वारे राष्ट्रीय आणीबाणीच्या संदर्भात खालीलपैकी कोणती तरतूद केलेली नाही ?
- १) कॅबिनेटच्या लेखी शिफारशी शिवाय राष्ट्रपती आणीबाणी घोषित करू शकणार नाही.
२) 'अंतर्गत अशांतता' या ऐवजी 'सशस्त्र बंडाळी' हा शब्दप्रयोग करण्यात आला.
३) अनुच्छेद १९ खाली असलेले सहा मूलभूत अधिकार हे केवळ युद्ध अथवा परकीय आक्रमणाच्या कारणास्तव घोषित करण्यात आलेल्या आणीबाणीत निलंबित करता येतील, सशस्त्र बंडाळीच्या कारणास्तव घोषित करण्यात आलेल्या आणीबाणीत निलंबित करता येणार नाहीत.
४) जर संसदेच्या कोणत्याही सभागृहाने आणीबाणीच्या घोषणेला विरोध करणारा अथवा आणीबाणी चालू ठेवण्यास विरोध करणारा ठराव कोणत्याही वेळी मंजूर केला तर राष्ट्रपतीने आणीबाणी मागे घेण्याची घोषणा करणे आवश्यक आहे.
- 5) Which one of the following has not been provided by the 44th Constitutional Amendment Act of 1978 relating to National Emergency ?
- 1) A proclamation of National Emergency will not be issued by President unless there is a written recommendation of the Cabinet.
2) The expression 'internal disturbances' has been replaced by 'armed rebellion'.
3) The six fundamental rights under Article 19 can be suspended only when the National Emergency is declared on grounds of war or external aggression and not on grounds of armed rebellion.
4) The President must issue a proclamation of revocation any time if any House of Parliament passes a resolution disapproving of the continuance of the proclamation.
- ६) ४४ वी घटनादुरुस्ती अधिनियम १९७८ द्वारे खालीलपैकी कोणत्या तरतूदी करण्यात आल्या आहेत ?
- a) अखिल भारतीय न्यायिक सेवा निर्माण करण्याबाबत तरतूद करण्यात आली.
b) मंत्रिमंडळाने दिलेला सल्ला एकदा पुनर्विचारार्थ परत पाठविण्याचा राष्ट्रपतीस अधिकार देण्यात आला.
c) राष्ट्रीय आणीबाणीच्या काळात अनुच्छेद २० आणि अनुच्छेद २१ अन्वये हमी दिलेले मूलभूत अधिकार निलंबित करता येणार नाहीत अशी तरतूद करण्यात आली.
d) राज्यसूचीतील पाच विषय समवर्ती सूचित हलविण्यात आले.
- पर्यायी उत्तरे :**
- १) (a), (b) आणि (c) २) (a), (b) आणि (d) ३) फक्त (c) आणि (d) ४) फक्त (b) आणि (c)
- 6) Which of the following provisions were made by the 44th Amendment Act of 1978?
- a) Provided for the creation of the All-India Judicial Service.
b) Empowered the President to send back once, the advice of the Cabinet for reconsideration.
c) Provided that the Fundamental Rights guaranteed by Article 20 and Article 21 cannot be suspended during the National Emergency.
d) Shifted five subjects from the State list to the Concurrent list.
- Answer Options :**
- 1) (a), (b) and (c) 2) (a), (b) and (d) 3) Only (c) and (d) 4) Only (b) and (c)

- ७) खालीलपैकी कोणत्या घटनादुरुस्तीद्वारे राजकीय पक्षांतरावर अंकुश आणण्याचा प्रयत्न झाला ?
१) ४२ वी २) ५२ वी ३) ६२ वी ४) ७० वी
- 7) Which one of the following amendments to the Constitution of India sought to curb political defections?
1) 42 nd 2) 52 nd 3) 62 nd 4) 70 th
- ८) सामाजिक आणि शैक्षणिक दृष्ट्या मागास वर्गाच्या संदर्भात असलेल्या २०२१ च्या १०५ व्या घटनादुरुस्ती कायद्याने भारतीय संविधानाच्या कलमांमध्ये बदल केले आहेत.
१) दोन २) चार ३) पाच ४) तीन
- 8) The Constitution 105th amendment act, 2021 related to the socially and educationally backward classes, amends articles of Indian Constitution.
1) two 2) four 3) five 4) three
- ९) १०८ व्या घटनादुरुस्ती विधेयकाबाबत खालील विधाने विचारात घ्या :
अ) ते लोकसभा आणि राज्यांच्या विधानसभेमध्ये महिलांसाठी एकतृतीयांश राखीव जागेसंबंधी होते.
ब) राज्यसभेमध्ये ते विधेयक ९ मार्च, २०१० रोजी मंजूर केले होते.
क) लोकसभेने विधेयकावर कधीच मतदान केले नाही.
ड) १५ व्या लोकसभेच्या विसर्जनानंतर ते रद्द झाले.
वरीलपैकी कोणती विधाने बरोबर आहेत ?
१) फक्त अ, ब आणि ड २) फक्त ब, क आणि ड
३) फक्त अ, ब आणि क ४) अ, ब, क आणि ड
- 9) Consider the following statements about the 108th Constitutional Amendment Bill :
a) It related to reservation of one-third seats in Lok Sabha and State Legislative Assemblies for women.
b) Rajya Sabha passed the Bill on 9th March, 2010.
c) Lok Sabha never voted on the bill.
d) It was lapsed after the dissolution of the 15th Lok Sabha
Which of the statements given above are correct?
1) Only a, b and d 2) Only b, c and d 3) Only a, b and c 4) a, b, c and d

२) संविधानात्मक आयोग

- * वित्त आयोग, निवडणूक आयोग, लोकसेवा आयोग, एनएससीसी, एनएसटीसी, एनसीबीसी
- १) केंद्रीय लोकसेवा आयोगाच्या अध्यक्षांचा निर्धारित कार्यकाळ:
१) सहा वर्षे
२) राष्ट्रपतींची मर्जी असेपर्यंत
३) सहा वर्षे किंवा वयाची ६ वर्षे, जे आधी असेल ते
४) पाच वर्षे किंवा वयाची ६२ वर्षे, जे आधी असेल तो
- 1) The Chairman of the Union Public Service Commission holds office for a period of :
1) six years
2) during the pleasure of the President
3) For six years or till the age of 65 years, whichever is earlier
4) For five years, or till the age of 62 years, whichever is earlier.

- २) खालीलपैकी केंद्रीय लोकसेवा आयोगाचे कोणते वैधानिक कार्य नाही ?
- १) नागरी सेवांमध्ये भरती, बढती आणि नियंत्रणाच्या पद्धतीसंबंधी शासनास सल्ला देणे.
 - २) सनदी सेवकांचे अधिकार आणि हितसंबंधांची काळजी घेणे.
 - ३) सनदी सेवकांच्या अपिलांची सुनावणी करून त्यांच्या तक्रारी दूर करणे.
 - ४) राज्य लोकसेवा आयोगांच्या कार्यावर देखरेख ठेवणे.
- 2) Which one of the following is not a statutory function of UPSC?
- 1) To advise the Government on the methods of recruitment, promotion and control of public services.
 - 2) To look after the interests and rights of civil servants.
 - 3) To hear appeals from civil servants and redress their grievances.
 - 4) To supervise the functioning of the State Public Service Commissions.
- ३) राज्य लोकसेवा आयोगाच्या अध्यक्षीय बडतर्फी कोण करू शकतो ?
- १) राष्ट्रपती सर्वोच्च न्यायालयाच्या शिफारशीनुसार
 - २) राज्यपाल उच्च न्यायालयाच्या शिफारशीनुसार
 - ३) उच्च न्यायालयाच्या मुख्य न्यायमूर्तीकडून
 - ४) संबंधित राज्याचा राज्यपाल आपण होऊन
- 3) Who can remove the Chairman of the State Public Service Commission?
- 1) The President on the recommendation of the Supreme Court.
 - 2) The Governor on the recommendation of the High Court.
 - 3) The Chief Justice of High Court.
 - 4) The Governor of the concerned state on his own.
- ४) भारतीय निर्वाचन आयोगाबाबत खालीलपैकी कोणते विधान चुकीचे आहे ?
- १) केवळ मुख्य निर्वाचन आयुक्तांना आपल्या कार्यकाळाची सुरक्षितता आहे, परंतु इतर निर्वाचन आयुक्तांना तशी सुरक्षितता नाही.
 - २) मुख्य निर्वाचन आयुक्तांचे स्थान अथवा दर्जा हा सर्वोच्च न्यायालयाच्या न्यायाधीश समान आहे.
 - ३) मुख्य निर्वाचन आयुक्त हे केवळ समानातील प्रमुख आहेत.
 - ४) जर एखाद्या बाबतीत मुख्य निर्वाचन आयुक्त आणि इतर निर्वाचन आयुक्त यांच्यामध्ये मतभेद निर्माण झाले तर त्या बाबीचा निर्णय बहुमताने घेतला जातो.
- 4) Which one of the following statements about Election Commission of India is false ?
- 1) Only the Chief Election Commissioner has a security of tensure but not to the other Election Commissioners.
 - 2) The Cheif Election Commissioner holds the position or status of a judge of the Supreme Court.
 - 3) The Cheif Election Commissioner is merely first among equals.
 - 4) In case of difference of opinion amongst the Cheif Election Commissioner and other Election Commissioners, the matter is decided by majority.

३) महत्त्वाची संविधानात्मक पदे

४) विविध बिगरघटनात्मक समित्या, आयोग, मंडळे

* मानवी हक्क आयोग, महिला आयोग, माहिती आयोग, नीती आयोग

- १) केंद्रीय माहिती आयोगाबाबत खालीलपैकी कोणते विधान बरोबर आहे ?
- १) ती घटनात्मक संस्था असून तिच्यात एक मुख्य माहिती आयुक्त आणि पाच पेक्षा जास्त नाहीत इतके माहिती आयुक्त असतात.
- २) मुख्य माहिती आयुक्त आणि माहिती आयुक्त यांची नेमणूक गृहमंत्र्याच्या अध्यक्षतेखालील समितीच्या शिफारशीवरून राष्ट्रपतीद्वारे केली जाते.
- ३) ते आपले पद पाच वर्षे किंवा वयाची ७० वर्षे पूर्ण होईपर्यंत धारण करतात.
- ४) ते पुर्ननियुक्तीस पात्र नसतात पण माहिती आयुक्त हे मुख्य माहिती आयुक्त म्हणून नेमणुकीस पात्र असतात. परंतु ते माहिती आयुक्त पदाच्या कालावधीसह एकूण पाच वर्षापेक्षा जास्त काळ पद धारण करू शकत नाहीत.

- 1) Which of the following statements regarding Central Information Commission is **correct**?
- 1) It is a constitutional body includes one Chief Information Commissioner and not more than Five Information Commissioners (ICs).
- 2) The CIC and ICs are appointed by the President on the recommendation of committee headed by the Home Minister.
- 3) They hold office for a term of 5 years or until they attain the age of 70 years.
- 4) They are not eligibl for reappointment, but Information Commissioner is eligible for appointment as Chief Information Commissioner but cannot hold office for more than a total of five years including his term as information Commissioner.

- २) भारतीय लकराच्या मूलभूत रणांगण संरचने (Basic Field Formation) बाबत जोड्या लावा :

संघटन	प्रमुखपदी
अ) बटालियन	I) मेजर जनरल
ब) डिव्हिजन	II) मेजर अथवा कॅप्टन
क) प्लॅटून	III) कर्नल
ड) कंपनी	IV) कॅप्टन किंवा लेफ्टनंट

पर्यायी उत्तरे :

	अ	ब	क	ड
१)	I	II	III	IV
२)	IV	III	II	I
३)	I	II	IV	III
४)	III	I	IV	II

- 2) Match the pairs regarding basic field formations of the Indian Army :

Organisation	Headed by
a) Battalion	I) Major General
b) Division	II) Major or Captain
c) Platoon	III) Colonel
d) Company	IV) Captain or Lieutenant

Answer Options :

	(a)	(b)	(c)	(d)
1)	I	II	III	IV
2)	IV	III	II	I
3)	I	II	IV	III
4)	III	I	IV	II

(२) राजकीय व्यवस्था

(४) केंद्र-राज्य संबंध, राज्य निर्मिती, स्वतंत्र न्यायव्यवस्था

* केंद्र-राज्य संबंध

- १) भारतातील संघराज्य व्यवस्था
- २) केंद्र-राज्य वैधानिक संबंध
- ३) केंद्र-राज्य प्रशासकीय संबंध
- ४) केंद्र-राज्य आर्थिक संबंध
- ५) विभागीय परिषद व आंतर-राज्य परिषद
- ६) केंद्र-राज्य संबंधाबाबतचे आयोग

* राज्य निर्मिती

- १) विविध आयोग
- २) राज्यनिर्मितीच्या घटनादुरुस्त्या व कायदे

* स्वतंत्र न्यायव्यवस्था

- १) सर्वोच्च न्यायालय
- २) उच्च न्यायालय
- ३) दुय्यम न्यायालये
- ४) लोकपाल, लोकन्यायालय, ग्रामन्यायालय
- ५) विधी विभाग, कायद्याचे राज्य
- ६) न्यायालयीन प्रक्रिया आणि निकाल
- ७) न्यायालयीन पुनर्विलोकन, स्वातंत्र्य, जनहित याचिका व सक्रियता

(५) केंद्रीय कार्यकारिणी, संसद, राजकीय पक्ष आणि दबाव गट

* केंद्रीय कार्यकारिणी

- १) राष्ट्रपती आणि उपराष्ट्रपती
- २) पंतप्रधान आणि मंत्रीमंडळ
- ३) भारताचा महान्यायवादी
- ४) भारताचा नियंत्रक व महालेखापरीक्षक

* संसद

- ५) राज्यसभा व लोकसभा
- ६) संसदीय कामकाज
- ७) संसदीय समित्या

* राजकीय पक्ष आणि दबाव गट

- ८) राजकीय पक्ष आणि दबाव गट
- ९) निवडणूक यंत्रणा व प्रक्रिया
- १०) निवडणुकीतील कामगिरी

(६) राज्य सरकार आणि प्रशासन – कार्यकारी, विधिमंडळ

* राज्याचे कार्यकारी मंडळ – राज्यपाल, मुख्यमंत्री व मंत्रिमंडळ

- १) राज्यपाल – भूमिका, अधिकार व कार्य
 - २) मुख्यमंत्री व मंत्रिमंडळ – भूमिका, अधिकार व कार्य
 - ३) राज्याचा महाधिवक्ता
 - ४) राज्य सचिवालय
- * राज्याचे विधीमंडळ
- ५) विधानसभा – अधिकार, कार्य व भूमिका
 - ६) विधानपरिषद – अधिकार, कार्य व भूमिका
 - ७) विधीमंडळ कामकाज आणि विधी समित्या
 - ८) विधीमंडळ समित्या

(४) केंद्र-राज्य संबंध, नवीन राज्ये, न्यायव्यवस्था

- १) भारतातील संघराज्य व्यवस्था
- २) केंद्र-राज्य वैधानिक संबंध
- ३) केंद्र-राज्य प्रशासकीय संबंध
- ४) केंद्र-राज्य आर्थिक संबंध
- ५) विभागीय परिषद व आंतर-राज्य परिषद
- ६) केंद्र-राज्य संबंधाबाबतचे आयोग

१) भारतातील संघराज्य व्यवस्था

- १) खालीलपैकी कोणत्या देशानी संघीय वित्त व्यवस्था स्वीकारली आहे ?
 - १) यू. एस. ए. आणि कॅनडा फक्त
 - २) कॅनडा आणि भारत फक्त
 - ३) यू. एस. ए. कॅनडा आणि भारत फक्त
 - ४) यू. के. फ्रान्स, जर्मनी आणि ऑस्ट्रेलिया
- 1) Which of the following countries have adopted a federal system of government finance ?
 - 1) USA and Canada only
 - 2) Canada and India only
 - 3) USA, Canada and India only
 - 4) UK, France, Germany and Austria
- २) खालील विधानांतील कोणते **विधान योग्य** आहे ?
 - a) सर्व जागतिक निरीक्षकांना असे वाटत होते की भारत एकसंघ राहू शकणार नाही.
 - b) जम्मू व काश्मीर मध्ये पाकिस्तान भारत संघर्षापेक्षा त्या राज्यातील राजकीय अपेक्षांचा प्रश्न मोठा होता.

पर्यायी उत्तरे :

 - १) फक्त (a)
 - २) फक्त (b)
 - ३) (a) व (b) दोन्ही
 - ४) (a) व (b) दोन्ही नाही.
- 2) Which of the following statements is *correct* ?
 - a) All the observers thought that India will not be able remain as one unified country.
 - b) In Jammu and Kashrnir the problem of regional aspirations of the people was bigger than that of India - Pakistan conflict.

Answer Options :

- 1) Only (a)
- 2) Only (b)
- 3) Both (a) and (b)
- 4) Neither (a) nor (b)

- ३) खालील तरतुदी विचारात घ्या.
- शेष्ठाधिकार हे केंद्र शासनाकडे आहेत.
 - अधिकारांची विभागणी ही घटक राज्ये आणि केंद्र शासनामध्ये केली आहे.
 - राष्ट्रपती घटक राज्याच्या विधेयकांवर निर्णायक (संपूर्ण) नकाराधिकार वापरतात.
 - केंद्र शासन हे राज्याच्या संमतीविना राज्याचे नाव, सीमा आणि क्षेत्रामध्ये बदल करू शकते.
- वरीलपैकी कोणत्या तरतूद/तरतूदी नसल्या तर भारतीय राज्यघटना ही अधिक संघराज्यात्मक स्वरूपाची बनली असती ?
- १) फक्त (a) २) (a), (c) आणि (d) ३) (b), (c) आणि (d) ४) वरील सर्व

- 3) Consider the following provisions.
- The residuary powers have been left with the centre.
 - The powers divided between states and the central government.
 - President enjoys absolute veto over state bills.
 - The Union can change the name, area and boundary of a state without its consent.

Answer Options :

- 1) (a) only 2) (a), (c) and (d) 3) (b), (c) and (d) 4) All above

- ४) खालील विधाने विचारात घ्या :
- भारतातील कोणत्याही राज्याचे 'विशेष दर्जा असलेले राज्य' (Special Category Status State) असे वर्गीकरण करण्यासाठी कोणत्याही प्रकारची तरतूद राज्यघटनेत समाविष्ट नाही.
 - राष्ट्रीय विकास परिषदेने सर्वप्रथम १९६९ साली जम्मू आणि काश्मीर, आसाम आणि नागालँड या राज्यांना विशेष दर्जा असलेली राज्ये म्हणून मंजुरी दिली होती.
 - केंद्रीय प्रायोजित योजनांना आवश्यक असणाऱ्या निधी पैकी ९०% निधी हा विशेष दर्जा असलेल्या राज्यांना केंद्र शासनाकडून दिला जातो. तर सामान्य वर्गातील राज्यांच्या बाबतीत हाच निधी ६०% असतो.
- वरीलपैकी कोणते विधान/ने चुकीचे/ची आहे/त ?

पर्यायी उत्तरे :

- १) फक्त अ २) अ आणि ब ३) फक्त क ४) वरीलपैकी एकही नाही

- 4) Consider the following statements :
- The Constitution not include any provision for categorisation of any State in India as a Special Category Status (SCS) State.
 - The National Development Council first accorded SCS in 1969 to Jammu and Kashmir, Assam and Nagaland.
 - The Central Government pays 90% of the funds required in a centrally sponsored scheme to SCS category States as against 60% in case of normal States

Which of the above statement is/are false ?

Answer Options:

- 1) Only a 2) a and b 3) Only c 4) None of these above

२) केंद्र-राज्य वैधानिक संबंध

- १) केंद्र आणि राज्य सरकार यांच्यातील वित्तीय संबंध ठरविणारे घटक कोणता/कोणता ?
- १) महसुलाची साधने २) खर्चाची बाबी ३) दोन्ही (१) आणि (२) ४) अधिकारांचे वाटप
- 1) What is/are a determinant/determinants of financial relations between the central and state government ?
- Sources of revenue 2) Heads of expenditure
 - Both the (1) and (2) 4) Distribution of powers

- २) युद्ध, परकीय आक्रमण किंवा लष्करी उठाव यामुळे निर्माण होणाऱ्या आणीबाणीच्या परिस्थितीला तोंड देण्यास घटनेने केंद्र शासनाला कोणते विशेष अधिकार दिले आहेत ? योग्य पर्याय निवडा.
- a) केंद्र आणि राज्य सरकारांमध्ये महसूल वाटपाच्या संदर्भात असलेल्या तरतुदींमध्ये केंद्र बदल करू शकते.
b) राज्यांना त्यांचे कार्यकारी अधिकार वापरण्यासंदर्भात केंद्र शासन आदेश देऊ शकते.
c) राज्य सूचीमध्ये अंतर्भूत कोणत्याही विषयावर संसद कायदे करू शकते.
d) उच्च न्यायालयाचे न्यायाधीश तसेच राज्य सरकारच्या कर्मचाऱ्यांना पगारात कपात करण्याचे आदेश देऊ शकते.

पर्यायी उत्तरे :

- १) (a), (c), (d) २) (a), (b), (d) ३) (a), (b), (c) ४) (b), (c), (d)
- 2) Which one of the following extraordinary powers, the Indian Constitution provided to the Centre to deal with and emergency arising out war, external aggression or arm rebellion? Select the correct answer using the following codes.
- a) Centre can modify the provisions relating to the distribution of revenue between Centres and the states.
b) Centre can give directions to any state as to the manner in which its executive power are to be exercised.
c) Parliaments can make laws with respect to any matter enumerated in the State.
d) Centre can order the reduction of salaries of state employees, including the judges High Court.

Answer Options :

- 1) (a), (c), (d) 2) (a), (b) and (d) 3) (a), (b), (c) 4) (b), (c), (d)

३) केंद्र-राज्य प्रशासकीय संबंध

- १) संघराज्य अथवा राज्य यांच्या नियंत्रणाखालील नागरी पदावर कार्यरत असणाऱ्या व्यक्तींना बडतर्फ करणे, पदावरून दूर करणे किंवा पदावनत करणे (अनुच्छेद ३११) बाबत खालीलपैकी कोणते विधान चुकीचे आहे?
- १) अनुच्छेद ३११ खाली असलेले संक्षण हे लष्करी सेवेतील व्यक्तींना उपलब्ध नाही.
२) अनुच्छेद ३११ खाली असलेल्या संरक्षणास आयुर्विमा महामंडळ, तेल आणि नैसर्गिक वायू महामंडळा (LIC ONGC) सारख्या वैधानिक मंडळातील कर्मचारी पात्र नाहीत.
३) अनुच्छेद ३११ मधील तरतुदी या केवळ स्थायी (कायम) नागरी कर्मचाऱ्यांनाच लागू आहेत, अस्थायी (Temporary) कर्मचाऱ्यांना नाहीत.
४) शासकीय सेवकाचे सेवेतून निलंबन हे बडतर्फी अथवा पदावरून दूर करणेही नसते म्हणून अनुच्छेद ३११ तील संरक्षणाच्या व्याप्तीमध्ये निलंबनाचा समावेश होत नाही.
- 1) Which one of the following statements about dismissal or removal of persons employed in civil capacities under the Union or State (Article 311) is not correct?
- 1) Protection under Article 311 is not available to military personnel.
2) The employees of statutory corporations such as the LIC, ONGC are not entitled to the protection of Article 311.
3) The provisions of Article 311 are applicable to permanent civil servants only and not to temporary servants.
4) Suspension of government servant from service is neither dismissal nor removal and is not within the scope of protection of Article 311.

४) केंद्र-राज्य आर्थिक संबंध

- १) योग्य विधाने/विधाने ओळखा :
- संघीय व्यवस्था केंद्र आणि राज्य सरकारमधील वित्तीय संबंध निश्चित करत नाही.
 - संघीय व्यवस्था राज्य सरकारमधील वित्तीय संबंध निश्चित करणे.
 - संघीय व्यवस्था केंद्र आणि राज्य सरकारमधील वित्तीय संबंध निश्चित करणे.
 - संघीय सरकार व्यवस्था स्थानिक सरकारमधील वित्तीय संबंध निश्चित करणे.

पर्यायी उत्तरे :

- १) फक्त (a) आणि (b) बरोबर
२) फक्त (a) आणि (d) बरोबर
३) फक्त (c) आणि (d) बरोबर
४) फक्त (c) बरोबर

- 1) Identify the correct statement/statements.

- Federal system of government does not define the financial relations between the central and state governments.
- Federal system of government defines the financial relations among the state governments.
- Federal system of government defines the financial relations between the central and the state governments.
- Federal system of government defines the financial relations between the local governments.

Answer Options :

- 1) Only (a) and (b) are correct
2) Only (a) and (d) are correct
3) Only (c) and (d) are correct
4) only (c) is correct

- २) भारतीय संघीय व्यवस्थेसंदर्भात खालील विधानांपैकी कोणते विधान योग्य आहे/आहेत ?

- संघीय व्यवस्थेत स्वतंत्र वित्तीय प्राधिकरण असावे.
- प्रत्येक सरकारला स्वतंत्र महसूल साधने असावीत.
- कर आकारण्याचे स्वातंत्र्य असावे.
- संघीय कर महसूलाचे केंद्र व राज्य सरकारांत समान वाटप व्हावे.

पर्यायी उत्तरे :

- १) (a) फक्त
२) (a) आणि (b) फक्त
३) (a), (b) आणि (c) फक्त
४) वरीलपैकी सर्व

- 2) Which of the statements given below is/are **correct** regarding Indian federalism ?

- Independent financial authority in a federal system.
- Separate /Independent sources of revenue for each government
- Powers to levy taxes
- Equal distribution of federal revenue between central and state government

Answer Options :

- 1) (a) only
2) (a) and (b) only
3) (a), (b) and (c) only
4) All of the above

५) विभागीय परिषद व आंतर-राज्य परिषद

- १) विभागीय परिषदांसंदर्भात खालीलपैकी कोणते विधान बिनचूक **नाहीत** ?
- विभागीय परिषदा या घटनात्मक संस्था आहेत.
 - १९५६ च्या राज्य पुनर्रचना कायदानुसार त्यांची निर्मिती झाली आहे.
 - केंद्रीय गृहमंत्री हा विभागीय परिषदांचा अध्यक्ष असतो.
 - भारतात एकूण सात विभागीय परिषदा देशातील एकूण सात विभागांसाठी निर्माण करण्यात आल्या आहेत.

पर्यायी उत्तरे :

- १) फक्त अ आणि क
२) फक्त अ आणि ड
३) फक्त अ, क आणि ड
४) वरीलपैकी सर्व

- 1) Which of the following statements about Zonal Councils are **not** correct?
- The Zonal Councils are the constitutional bodies.
 - They are established by the States Reorganisation Act of 1956
 - Home Minister of the Central Government is the Chairman of Zonal Councils.
 - India is divided into seven zones and provided a Zonal Council for each zone.

Answer Options :

- 1) Only a and c 2) Only a and d 3) Only a, c and d 4) All of the above

- २) खालील विधाने विचारात घ्या :

- विभागीय परिषदा या घटनात्मक संस्था आहेत.
- पंतप्रधान हे सर्व विभागीय परिषदांचे अध्यक्ष म्हणून कार्य करतात.
- प्रत्येक मुख्यमंत्री हा आळीपाळीने विभागीय परिषदेचा उपाध्यक्ष म्हणून कार्य करतो.
- दोन किंवा अधिक विभागीय परिषदांच्या संयुक्त बैठकीचे अध्यक्षस्थान केंद्रीय गृहमंत्री भूषवितो.

पर्यायी उत्तरे :

- १) विधाने अ, ब आणि क बरोबर २) विधाने ब, क आणि ड बरोबर
३) विधाने अ, क आणि ड बरोबर ४) विधाने क आणि ड बरोबर

- 2) Consider the following statements :

- Zonal Councils are the constitutional bodies.
- The Prime Minister acts as the Chairman of all Zonal Councils.
- Each chief Minister acts as the Vice-Chairman of the Zonal Council by rotation.
- Joint meetings of two or more Zonal Councils are presided over by the Union Home Minister.

Answer Options :

- 1) Statements a, b and c are correct 2) Statements b, c and d are correct
3) Statements a, c and d are correct 4) Statements c and d are correct

- ३) खालीलपैकी कोणती बाब ही भारतातील आंतर-राज्य परिषदेच्या कार्यक्षेत्रातून वगळलेली आहे ?

- राज्या-राज्यांमध्ये जे तंटे उद्भवले असतील त्या बाबत चौकसी करणे आणि त्यावर सल्ला देणे.
- कोणत्याही आंतरराज्यीय नदीच्या पाण्याचा वापर, वाटप किंवा नियंत्रण याबाबतच्या कोणत्याही तंट्याच्या अभिनिर्णया करता तरतूद करणे.
- राज्यांपैकी सर्वांचा किंवा काहींचा अथवा संघ-राज्य व एका किंवा अधिक राज्ये यांचा ज्यात समाईक हितसंबंध आहे अशा विषयाबाबत अन्वेषण करणे आणि चर्चा करणे.
- अशा कोणत्याही विषयावर शिफारशी आणि विशेषतः त्या विषयाबाबतचे धोरण आणि कारवाई यांचा अधिक चांगल्या प्रकारे समन्वय साधण्याकरिता शिफारशी करणे.

- 3) Which one of the following matters stands excluded from the jurisdiction of Inter-state council in India?

- Enquiring into and advice upon disputer which may have arise between the states.
- Adjudication of any dispute with respect to the use, distribution or control of water of any inter-state river.
- Investigation and discussion of subjects in which some or all of the states or the Union and one or more states, have common interest.
- Making recommendation on any such subject and in particular, recommendations for the better coordination of policy ad action with respect to that subject.

६) केंद्र-राज्य संबंधाबाबतचे आयोग

- १) भारतीय राजशिष्टाचारानुसार पदनाम श्रेणीमध्ये (order of precedence) राज्यात खालीलपैकी कोणाचे स्थान सर्वात वरचे आहे ?
- १) उपपंतप्रधान
३) घटक राज्याचे राज्यपाल
- २) माजी राष्ट्रपती
४) सर्वोच्च न्यायालयाचे मुख्य न्यायमूर्ती
- 1) As per Indian protocol, who among the following ranks highest in a state in the order of precedence?
- 1) Deputy Prime Minister
3) Governor of the State
- 2) Former President
4) Chief Justice of the Supreme Court

राज्य निर्मिती

१) विविध आयोग

- १) स्वातंत्र्यानंतर राज्यांची पुनर्रचना प्रामुख्याने कोणत्या बाबीवर केली गेली ?
- १) सांस्कृतिक स्वातंत्र्य
३) क्षेत्रीय राजकीय अपेक्षा
- २) प्रादेशिक मुद्दे व समस्या
४) प्रादेशिक भाषा
- 1) After independence the reorganisation of states was primarily done on the basis of :
- 1) Cultural independence/values
3) Regional political ambitions
- 2) Regional matters and problems
4) Regional languages
- २) राज्य पुनर्रचना आयोग आणि कायदा या बाबतीत खालील विधाने विचारात घ्या :
- अ) आयोगाची नियुक्ती डिसेंबर १९५३ मध्ये केली होती.
ब) आयोगाच्या प्रमुखपदी फझल अली हे होते आणि आयोगाचे अन्य दोन सदस्य एच.व्ही. कामथ आणि गोविंद वल्लभ पंत हे होते.
क) आयोगाने आपला अहवाल ३० सप्टेंबर, १९५४ रोजी सादर केला.
ड) राज्य पुनर्रचना अधिनियम ३१ ऑगस्ट, १९५६ रोजी मंजूर झाला.
इ) राज्य पुनर्रचना अधिनियम १ जानेवारी, १९५७ रोजी अमलात आला.

पर्यायी उत्तरे :

- १) अ, ब आणि क
२) ब, क आणि ड
३) ब, ड आणि ई
४) अ आणि ड फक्त
- 2) Consider the following statements about the States Reorganisation Commission and Act ?
- a) The commission was appointed in December, 1953.
b) The commission was headed by Fazal Ali and two members of the commission were H. V. Kamath and Govind Ballabh Pant.
c) The commission submitted its report on September 30, 1954.
d) The States Re-organisation Act was enacted on August 31, 1956.
e) The State Re-organisation Act came into effect on January 1, 1957.
- Which of the statements given above are correct?

Answer Options :

- 1) a, b and c
2) b, c and d
3) b, d and c
4) a and d only

२) राज्यनिर्मितीच्या घटनादुरुस्त्या व कायदे

- १) राष्ट्रीय राजधानी प्रदेश दिल्लीसंबंधी संदर्भ मध्ये सापडतात.
१) अनुच्छेद २३९ A २) अनुच्छेद २३९ AA ३) अनुच्छेद २३९ AB ४) अनुच्छेद २३९ B
- 1) The reference to National Capital Territory of Delhi is found in
1) Article 239 A 2) Article 239 AA 3) Article 239 AB 4) Article 239 B
- २) खालीलपैकी कोणते विधान बरोबर नाही ?
१) राष्ट्रपतीच्या शिफारशींशिवाय नवीन राज्य निर्मितीचे विधेयक संसदेच्या कोणत्याही सभागृहात मांडले जावू शकत नाही.
२) राष्ट्रपतीने असे विधेयक संसदेत मांडण्यापूर्वी विशिष्ट कालावधीमध्ये संबंधित राज्य विधिमंडळाने आपले विचार मांडावेत यासाठी पाठविले पाहिजे.
३) संसद केवळ विशेष बहुमताने कायदा मंजूर करून नवीन राज्य स्थापन करू शकते.
४) राज्य विधिमंडळाने व्यक्त केलेले विचार (मत) स्विकारण्याचे बंधन संसदेवर नसते.
- 2) Which one of the following statements is **not correct**?
1) No bills for the formation of new state shall be introduced in either house of Parliament except on the recommendation of the President.
2) The President before introducing the bill in the Parliament shall refer it to the concerned State Legislature for its views within a specified time limit.
3) Parliament can form a new state only by a law passed by a special majority.
4) The Parliament is not bound to accept the views (opinion) of the State Legislature.
- ३) योग्य क्रमानुसार लावा (राज्यांची निर्मिती) :
अ) मिझोरम ब) नागालँड ३) मेघालय ४) महाराष्ट्र
पर्यायी उत्तरे :
१) अ, ड, ब, क २) ड, ब, क, अ ३) क, ड, ब, अ ४) ड, ब, अ, क
- 3) Arrange in appropriate order (formation of the States) :
a) Mizoram b) Nagaland c) Meghalaya d) Maharashtra
Answer Options :
1) a, d, b, c 2) d, b, c, a 3) c, d, b, a 4) d, b, a, c
- ४) खाली नमूद केलेली राज्ये निर्माण केल्याचा किंवा पूर्ण राज्याचा दर्जा दिल्याचा योग्य कालानुक्रम काय आहे?
a) नागालँड b) आंध्र प्रदेश c) हरियाणा d) महाराष्ट्र
योग्य पर्याय निवडा :
१) (a),(b),(c) आणि (d) २) (a),(b),(d) आणि (c)
३) (b),(a),(d) आणि (c) ४) (b),(d),(a) आणि (c)
- 4) What is the correct chronological order in which the following states of the Indian Union were created or granted full statehood?
a) Nagaland b) Andhra Pradesh c) Haryana d) Maharashtra
Select the correct answer using the codes given below :
1) (a),(b),(c) and (d) 2) (a),(b),(d) and (c)
3) (b),(a),(d) and (c) 4) (b),(d),(a) and (c)

- ५) खालीलपैकी कोणते विधान योग्य आहे ?
a) भारतातील वेगवेगळी राज्ये आपली संस्कृती जपू शकतात.
b) भारतात प्रादेशिक राष्ट्रीयवाद नाकारला जातो.
पर्यायी उत्तरे :
१) फक्त (a) २) फक्त (b) ३) (a) व (b) दोन्ही ४) (a) व (b) दोन्ही नाहीत
- 5) Which of the following statements is **correct** ?
(a) In India the various states can protect and conserve their cultures.
(b) In India regional chauvinistic tendencies are opposed.
Answer Options :
1) Only (a) 2) Only (b) 3) Both (a) and (b) 4) Neither (a) nor (b)

स्वतंत्र न्यायव्यवस्था

१) सर्वोच्च न्यायालय

- १) भारताचे राष्ट्रपती राज्यघटनेच्या कोणत्या अनुच्छेदातील तरतुदीनुसार सर्वोच्च न्यायालयाकडून सल्ला मागवू शकतात ?
१) अनुच्छेद १४२ २) अनुच्छेद १४५ ३) अनुच्छेद १४७ ४) अनुच्छेद १४३
- 1) According to the provision of which Article of the Constitution can the President of India ask for advice from the Supreme Court?
1) Article 142 2) Article 145 3) Article 147 4) Article 143

२) उच्च न्यायालय

- १) उच्च न्यायालयाच्या खालीलपैकी कोणत्या मुख्य अधिकार कक्षा आहेत ?
a) मूळ अधिकारिता b) अपिलीय अधिकारिता
c) पर्यवेक्षकीय अधिकारिता d) सल्लागारी अधिकारिता
पर्यायी उत्तरे :
१) (a), (c), (d) २) (b), (c), (d) ३) (a), (b), (c) ४) (a), (b), (d)
- 1) What is the main jurisdiction of the High Court?
a) Original Jurisdiction b) Appellate Jurisdiction
c) Supervisory Jurisdiction d) Advisory jurisdiction
Answer Options :
१) (a), (c), (d) २) (b), (c), (d) ३) (a), (b), (c) ४) (a), (b), (d)
- २) उच्च न्यायालयाचा न्यायाधीश म्हणून नेमणूक करण्याबाबत खालीलपैकी कोणता निकष चुकीचा आहे ?
१) ती व्यक्ती भारताच्या प्रादेशिक क्षेत्रात दहा वर्षे न्यायिक पदावर असली पाहिजे.
२) त्या व्यक्तीने उच्च न्यायालयात दहा वर्षे वकिली केलेली असली पाहिजे.
३) राष्ट्रपतीच्या मते ती व्यक्ती अग्रगण्य कायदेतज्ञ असली पाहिजे.
४) वरीलपैकी एकही नाही
- 2) Which of the following has been **wrongly** listed as criteria for appointment as a judge of the High Court?
1) He must have been held a judicial office in the territory of India for ten years.
2) He must have been an advocate of a High Court for ten years.
3) He must, in the opinion of the President, be a distinguished jurist.
4) None of the above

३) दुय्यम न्यायालये

- १) जिल्हा न्यायाधीशांच्या बाबतीत खालील विधाने विचारात घ्या :
- a) जिल्हा न्यायाधीशांची नियुक्ती उच्च न्यायालयाच्या मुख्य न्यायाधीशांकडून केली जाते.
b) जिल्हा न्यायाधीशांची बदली करण्याचा अधिकार मुख्यमंत्र्यांना आहे.
वरीलपैकी कोणते/ती विधान/ने बरोबर आहे/त ?
- १) फक्त (a) २) फक्त (b) ३) (a) आणि (b) ४) दोन्हीही नाही
- 1) Consider the following statements regarding District Judges :
- a) The appointment of District Judge is made by Chief Justice of High Court.
b) The Chief Minister has the authority to transfer the District Judge.
Which of the statements/s given above is/ are correct?
- 1) Only (a) 2) Only (b) 3) (a) and (b) 4) Neither (a) nor (b)

४) लोकपाल, लोकन्यायालय, ग्रामन्यायालय

- १) लोक न्यायालयाबाबत खालीलपैकी कोणते विधान बरोबर नाही ?
- १) कायदेशीर सेवा अधिसत्ता अधिनियम (Legal Services Authorities Act) १९८७ नुसार लोकन्यायालयांना वैधानिक दर्जा दिला गेला.
२) लोकन्यायालयात केवळ सेवेतील अथवा सेवानिवृत्त न्यायिक व्यक्तींचाच समावेश होऊ शकतो.
३) लोकन्यायालयाने दिलेला प्रत्येक निर्णय हा अंतिम असतो आणि तो दोन्ही पक्षांवर बंधनकारक असतो.
४) लोकन्यायालयाने दिलेला निर्णय हा दिवाणी न्यायालयाने दिलेल्या निवाड्यासमान असतो.
- 1) Which one of the following statements about 'Lok Adalat' is incorrect ?
- 1) Under the Legal Services Authorities Act of 1987, Lok Adalats have been given a statutory status.
2) Lok Adalats can be constituted of serving or retired judicial persons only.
3) Every award made by the Lok Adalat is final and binding on the parties.
4) The award passed by the Lok Adalat is deemed to be a decree of a civil court.
- २) भारतातील लोकपाल व लोकायुक्त ही पदे खालील कोणाशी साधर्म्य दर्शविणारी आहेत ?
- १) भारतीय संसदीय आयुक्त २) स्कॅन्डेनेव्हिया मधील अम्बुड्समन
३) रशियातील प्रॉसिक्यूटर जनरल ४) फ्रान्समधील कौन्सिल ऑफ स्टेट
- 2) The office of Lokpal and Lokayukta in India resemble which of the following ?
- 1) Parliamentary Commissioner of India 2) Ombudsman in Scandinavia
3) Prosecutor General of Russia 4) Council of State in France

५) विधी विभाग, कायद्याचे राज्य

- १) या परिस्थितीमुळे 'न्यायिक सक्रियतेला' चालना मिळते.
- a) जेव्हा विधिमंडळे आपली जबाबदारी पार पाडण्यात असफल होतात.
b) अधांतरी (Hung) विधिमंडळ असताना सरकार हे फारच कमकुवत व अस्थिर असते.
c) जेव्हा सरकार नागरिकांच्या मूलभूत अधिकारांचे संरक्षण करण्यात अपयशी ठरते.
d) जेव्हा सत्तारूढ पक्ष आपल्या अंतस्थ उद्दिष्टांसाठी न्यायालयांचा दुरुपयोग करतात.
- पर्यायी उत्तरे :
- १) (a), (b), (c) २) (b), (c), (d) ३) वरील सर्व ४) फक्त (b) आणि (c)

- 1) The situations that leads to 'Judicial Activism' are :
- When the legislatures fails to discharge its responsibilities.
 - In case of hung legislature where the government is very weak and instable.
 - When the government fail to protect the basic rights of he citizens.
 - When the party in power misuses the courts of law for ulterior motives.

Answer Options :

- 1) (a), (b), (c) 2) (b), (c), (d) 3) All above 4) Only (b) and (c)

६) न्यायालयीन प्रक्रिया आणि निकाल

- १) सर्वोच्च न्यायालयाने असे म्हटले आहे की न्यायपालिका प्रभावीपणे कार्य करण्यासाठी, न्यायालयांच्या प्रतिष्ठेचा आणि अधिकारांचा आदर आणि संरक्षण करणे आवश्यक आहे. पण न्यायालयाच्या अशा अधिकाराचा आणि प्रतिष्ठेचा आदर.....
- करण्याची गरज ही जुन्या काळापासून उसनी घेतलेली आहे.
 - करण्यास लोकशाही व्यवस्थेत आधार नाही.

पर्यायी उत्तरे :

- १) 'अ' आणि 'ब' दोन्ही चुकीचे आहेत २) 'अ' आणि 'ब' दोन्ही बरोबर आहेत
३) 'अ' चूक आहे आणि 'ब' बरोबर आहे ४) 'अ' बरोबर आहे आणि 'ब' चूक आहे

- 1) The Supreme Court has held that for the judiciary to function effectively, the dignity and authority of the courts must be respected and protected at all costs. But the need to respect the "authority and dignity of the court" is
- borrowed from a bygone era
 - it has no basis in a democratic system.

Answer Options :

- 1) Both 'a' and 'b' are wrong 2) Both 'a' and 'b' are correct
3) 'a' is wrong and 'b' is correct 4) 'a' is correct and 'b' is wrong

७) न्यायालयीन पुनर्विलोकन, स्वातंत्र्य, जनहित याचिका व सक्रियता

- १) भारतात न्यायालयीन पुनर्विलोकन सुचवते.
- कायद्यांची व कार्यकारी आदेशांची घटनात्मकता घोषित करण्याचा न्यायालयीन अधिकार.
 - कायदेमंडळाद्वारे मंजूर करण्यात आलेल्या कायद्यांचे सुज्ञपणा यावर प्रश्न उपस्थित करण्याचा न्यायालयीन अधिकार.
 - कायदेशीर मान्यता असलेल्या सर्व बाबींचे राष्ट्रपतीची मान्यता मिळण्याअगोदर पुनरावलोकन करण्याचा न्यायालयीन अधिकार
 - आपल्याच यापूर्वी समान अथवा भिन्न प्रकरणामध्ये दिलेल्या निर्णयाचे पुनरावलोकन करण्याचा न्यायालयीन अधिकार.
- 1) In India, Judicial Review implies
- The power of the judiciary to pronounce upon the constitutionality of laws and executive orders.
 - The power of the judiciary to question the wisdom of teh laws enacted by the legislatures.
 - The power of the judiciary to review all the legislative enactments before they are assented to by the President.
 - The power of the judiciary to review its own judgements given earlier in similar or different cases.

- २) 'न्यायालयीन पुनर्विलोकना'बाबत खालीलपैकी कोणते विधान बरोबर **नाही** ?
- १) भारतीय राज्यघटनेने न्यायालयीन पुनर्विलोकन पद्धतीचे स्पष्ट वर्णन केलेले नाही.
 - २) भारतात न्यायालयीन पुनर्विलोकन हे 'कायद्याने घालून दिलेल्या पद्धती' या तत्वाद्वारे संचालित आहे.
 - ३) न्यायालयीन पुनर्विलोकन हे राज्यघटनेच्या ९ व्या परिशिष्टात समाविष्ट केलेला कायद्यांना लागू होऊ शकत नाही.
 - ४) न्यायालयीन पुनर्विलोकनामुळे निर्माण झालेल्या अडथळ्यांना पार करण्यासाठी संसद कायदे आणि दुरुस्त्या मंजूर करू शकत नाही.
- 2) Which one of the following statements about 'Judicial Review' is **not** correct?
- 1) The Constitution of India does not clearly describe the system of Judicial Review.
 - 2) Judicial Review in India is governed by the principle 'procedure established by law'.
 - 3) Judicial Review cannot be applied in respect of laws incorporated in the 9th schedule of the Constitution.
 - 4) The Parliament cannot pass laws and amendment for overriding the hurdles created by Judicial Review.
- ३) खालील विधाने विचारात घ्या.
- अ) ब्रिटनमध्ये विधिनियमात न्यायालयीन पुनर्विलोकनाची परवानगी नाही.
- ब) जेथे न्यायालयीन पुनर्विलोकनाबाबत कोणतीही मर्यादा नाही अशा अमेरिकेच्या न्यायसंस्थेइतकी भारतीय न्यायसंस्था श्रेष्ठ नाही.
- पर्यायी उत्तरे :**
१) विधान 'अ' बरोबर, 'ब' चुकीचे	२) विधान 'अ' चुकीचे, 'ब' बरोबर
३) दोन्ही विधाने चुकीचे	४) दोन्हीही विधाने बरोबर
- 3) Consider the following statements :
- a) In Britain, no judicial review of legislation is permitted.
- b) Judiciary in India is not as supreme as in the United States of America which recognises no limit on the scope of judicial review.
- Answer Options :**
1) Statements 'a' is correct, 'b' is false	2) Statements 'a' is false, 'b' is correct
3) Both the statements are false	4) Both the statements are correct
- ४) बऱ्याच देशांमध्ये, न्यायालयाच्या अवमान अधिकार क्षेत्राला पुरातन मानले जाते आणि ते संयमाने वापरले जाते. यूएस मध्ये, न्यायालये न्यायाधीश किंवा कायदेशीर बाबींवरील टिप्पण्या शांत करण्यासाठी अवमानाचा वापर करत नाहीत. अमेरिकेच्या घटनादुरुस्तीने वृत्तपत्रावर अवमान प्रतिबंध लादण्यास मनाई केली आहे.
१) सातव्या	२) पहिल्या	३) दहाव्या	४) पाचव्या
- 4) In many countries, contempt jurisdiction is regarded as archaic and exercised sparingly. In the US, courts no longer use contempt to silence comments on judges or legal matters. Amendment to the US Constitution forbids imposition of contempt sanctions on a newspaper.
1) The Seventh	2) The First	3) The Tenth	4) The fifth

(५) केंद्रीय कार्यकारिणी, विधिमंडळ, पक्ष आणि दबाव गट

* केंद्रीय कार्यकारिणी

- १) राष्ट्रपती आणि उपराष्ट्रपती
- २) पंतप्रधान आणि मंत्रीमंडळ
- ३) भारताचा महान्यायवादी
- ४) भारताचा नियंत्रक व महालेखापरीक्षक

* संसद

- ५) राज्यसभा व लोकसभा
- ६) संसदीय कामकाज
- ७) संसदीय समित्या

* राजकीय पक्ष आणि दबाव गट

- ८) राजकीय पक्ष आणि दबाव गट
- ९) निवडणूक यंत्रणा व प्रक्रिया
- १०) निवडणुकीतील कामगिरी

केंद्रीय कार्यकारिणी

१) राष्ट्रपती आणि उपराष्ट्रपती

- १) जर एखाद्या व्यक्तीची राष्ट्रपती म्हणून झालेली निवडणूक सर्वोच्च न्यायालयाने रद्दबातल केली तर त्या व्यक्तीने तत्पर केलेले आदेश:
 - १) विधिअग्राह्य ठरतात
 - २) विधीग्राह्य राहतात
 - ३) विधीग्राह्य अथवा अग्राह्य सर्वोच्च न्यायालय ठरवते
 - ४) प्रकरण परत्वे ठरविल्या जाते
- 1) If an election to the post of the President of India is set side by the Supreme Court to the orders made by the incumbent until then :
 - 1) Become invalid
 - 2) Remain valid
 - 3) The Supreme Court decides whether they are valid or otherwise
 - 4) It is decided on case to case basis.
- २) खाली विधाने विचारात घ्या :
 - अ) अयोग्य हेतू (malafide) या आधारावर राष्ट्रपतीच्या वटहुकूम काढण्याच्या निर्णयाबाबत न्यायालयात प्रश्न उपस्थित करता येतो.
 - ब) अन्य विधिनियमाप्रमाणे वटहुकूम देखील गतकालापासून लागू होवू शकतो.
 - क) राज्यघटना दुरुस्तीसाठी वटहुकूम जारी करता येत नाही.वरीलपैकी कोणती विधाने बरोबर आहेत ?
 - १) अ आणि ब
 - २) ब आणि क
 - ३) क आणि ड
 - ४) अ, ब, आणि क

- 2) Consider the following statements :
- a) The decision of the President to issue an Ordinance can be questioned in a court for being malafide.
- b) An Ordinance like any other legislation can be retrospective.
- c) An ordinance cannot be issued to amend the Constitution.
- Which of the above statements are correct?

1) a and b 2) b and c 3) c and d 4) a, b and c

- 3) खालीलपैकी कोण राष्ट्रपतीपदाच्या निवडणुकीत थेट भाग घेत नाही ?
- a) लोकसभा व राज्यसभेचे निवडलेले सदस्य
- b) राज्यांच्या विधानसभांचे निर्वाचित सदस्य
- c) दिल्ली आणि पुडुचेरी या केंद्रशासित प्रदेशांच्या विधानसभांचे निर्वाचित सदस्य
- d) राज्य विधान परिषदांचे निवडलेले आणि नामनिर्देशित सदस्य

पर्यायी उत्तरे :

१) (a),(b) २) (b),(c) ३) (d) ४) (a),(c)

- 3) Who among the following is not directly participating in the election of President ?
- a) The elected member of Lok Sabha and Rajya Sabha
- b) The Elected member of Legislative Assemblies of the State.
- c) The elected member of Legislative Assemblies of the union territories of Delhi and Puducherry.
- d) Both elected and nominated members of the state legislative councils.

Answer Option :

1) (a),(b) 2) (b),(c) 3) (d) 4) (a),(c)

- ४) खालील विधाने विचारात घ्या :
- a) राष्ट्रपती कोणतेही सर्वसाधारण विधेयक संसदेकडे पुनर्विचारासाठी पाठवू शकतात.
- b) राष्ट्रपती धन विधेयक संसदेकडे पुनर्विचारासाठी पाठवू शकतात.
- c) संसदेने सर्वसाधारण विधेयक पुन्हा मंजूर केल्यास राष्ट्रपतींना विधेयकाला मंजुरी द्यावी लागते. वरीलपैकी कोणते/ती विधान/ने बरोबर आहे/त ?

१) (a) आणि (b) २) (b) आणि(c) ३) (a) आणि (c) ४) वरीलपैकी नाही

- 4) Consider the following statements :
- a) The President may return an ordinary bill for reconsideration of the Parliament.
- b) The President may return the money bill for reconsideration of the Parliament.
- c) If an ordinary bill is passed again by the Parliament, the President must give his assent to the bill.

Which of the statement/s given above is/are correct ?

1) (a) and (b) 2) (b) and (c) 3) (a) and (c) 4) None of above

- ५) नकाराधिकाराच्या प्रकाराबाबत जोड्या लावा :
- अ) निरंकुश नकाराधिकार I) विधेयकास मंजुरी अथवा नकार न देणे, अथवा ते परत न पाठविणे.
- ब) गुणात्मक नकाराधिकार II) कायदेमंडळ यावर साध्या बहुमताच्या आधारे मात करू शकते.
- क) तात्पुरता नकाराधिकार III) कायदेमंडळ यावर विशेष बहुमताच्या आधारे मात करू शकते.
- ड) पॉकेट नकाराधिकार IV) विधेयकाला मान्यता देण्याबाबत कोणतीही कृती न करणे

- 7) Consider the following statements :
- The original Constitution provided that the Vice-President would be elected by the two Houses of Parliament assembled at a joint meeting.
 - The 11th Constitutional Amendment, 1961 changed the procedure of election of the Vice-President.
 - The Vice-President is elected by the members of an electoral college consisting of the elected members only of both the Houses.
 - The election of the Vice-President cannot be challenged on the grounds that the electoral college was incomplete.

Answer Optins :

- Statements a, b are correct, c and d are false
- Statements b, c, d are correct and a is false
- Statements a, b, d are correct and c is false
- Statements b, c are correct, a and d are false

२) पंतप्रधान आणि मंत्रीमंडळ

- १) खालील विधाने विचारा घ्या.
- अ) ब्रिटनमध्ये पंतप्रधान हे सामान्य गृहाचेच (House of Commons) सदस्य असले पाहिजे.
ब) भारतात कोणत्याही सभागृहाचा सभासद नसलेल्या व्यक्तीची पंतप्रधान म्हणून नेमणूक होवू शकते.
वरीलपैकी कोणते/कोणती विधान/विधाने बरोबर आहेत ?
- १) फक्त अ २) फक्त ब ३) दोन्ही अ आणि ब ४) दोन्ही नाहीत
- 1) Consider the following statements:
- In Britain the Prime Minister should definitely be a member of the House of Commons.
 - In India a person who is not a member of either House of Parliament can be appointed as Prime Minister.
- Which of the above statements is/are correct?
- 1) Only a 2) Only b 3) Both a and b 4) Neither a nor b

- २) मंत्रिमंडळ सचिवालयाच्या (Cabinet Secretariat) संदर्भात खालीलपैकी कोणती विधाने सत्य आहेत ?
- ते इ.स. १९५० मध्ये स्थापन करण्यात आले.
 - ते पंतप्रधानांच्या मार्गदर्शनाखाली काम करते.
 - ते रेषा संघटन (Line agency) आहे.
 - ते केंद्र सरकारमध्ये मुख्य समन्वयक म्हणून कार्य करते.

पर्यायी उत्तरे :

- १) (a) आणि (b) २) (a), (b) आणि (c) ३) (b) आणि (d) ४) (a), (c) आणि (d)
- 2) Which of the following statements are **true** about the Cabinet Secretariat?
- It came into existence in 1950
 - It operates under the direction of Prime Minister.
 - It is a Line agency.
 - It functions as the Chief coordinating agency in the Central Government.

Answer Options :

- (a) and (b)
- (a), (b) and (c)
- (b) and (d)
- (a), (c) and (d)

- २) भारताच्या नियंत्रक व महालेखा परिक्षकाबाबत खालील विधाने विचारात घ्या :
- a) ते राष्ट्रपतीची मर्जी असेपर्यंत आपल्या पदावर राहतात.
b) ते सर्वोच्च न्यायालयाच्या न्यायाधीशाइतके वेतन घेतात.
c) ते पदग्रहण करण्यापूर्वी भारताच्या सर्वोच्च न्यायालयाच्या मुख्य न्यायाधीशाच्या उपस्थितीत शपथ घेतात.
d) फक्त भारताच्या सर्वोच्च न्यायालयाने केलेल्या चौकशीनंतर त्यांना राष्ट्रपती पदावरून दूर करू शकतात.
वरीलपैकी कोणते विधान/विधाने बरोबर आहेत?
- १) फक्त (a) २) फक्त (b) ३) फक्त (a) आणि (c) ४) फक्त (b) आणि (d)
- 2) Consider the following statements about the Comptroller and Auditor General of India:
- a) He holds office during the pleasure of the President.
b) He draws the same salary as a Supreme Court Judge.
c) Before entering upon his office, he swears an oath or affirmation before the Chief Justice of India.
d) He may be removed by the President only after an enquiry by the Supreme Court of India.
- Which of the statements given above is/are correct?
- 1) Only (a) 2) Only (b) 3) Only (a) and (c) 4) Only (b) and (d)

संसद

५) राज्यसभा व लोकसभा

- १) खालीलपैकी कोणत्या बाबतीत राज्यसभा लोकसभेच्या बरोबरीची नाही ?
- १) राष्ट्रपतीची निवडणूक २) सर्वोच्च न्यायालयाच्या न्यायाधिशांना पदावरून दूर करणे.
३) आणीबाणीची घोषणा ४) वरीलपैकी एकही नाही
- 1) In which of the following cases is the Rajya Sabha not equal to the Lok Sabha ?
- 1) The election of the President 2) Removal of the Judges of the Supreme Court
3) Proclamation of Emergency 4) None of the above
- २) खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने बराबरे आहेत ?
- अ) लोकसभेत नव्हे तर फक्त राज्यसभेतच नामनिर्देशित सभासद असतात.
ब) राज्यसभेवर अँग्लो इंडियन या जमातीचे दोन सभासद नेमण्याची घटनात्मक तरतूद आहे.
क) किती नामनिर्देशित सभासदांना केंद्रीय मंत्री बनवावे याबाबत राज्यघटनेचे कोणतेही बंधन नाही.
ड) नामनिर्देशित सभासद राष्ट्रपती आणि उपराष्ट्रपती अशा दोन्ही निवडणुकीत मतदान करू शकतात.
- पर्यायी उत्तरे :**
- १) अ आणि ब २) क आणि ड ३) फक्त ब ४) फक्त क
- 2) Wich of the following statements is/are correct?
- a) Only the Rajya Sabha and not Lok Sabha can have nominated members.
b) There is a constitutional provision for nominating two members belonging to the Anglo-Indian Community to the Rajya Sabha.
c) There is no constitutional bar for nominated members to be appointed as Union Ministers.
d) A nominated member can vote both in Presidential and Vice-Presidential elections.
- Answer Options :**
- 1) a and b 2) c and d 3) Only b 4) Only c

- ३) खालीलपैकी कोणते राज्यसभेच्या कमकुवत स्थितीचे कारण नाही ?
- १) राज्यसभेची एकूण सदस्य संख्या लोकसभेपेक्षा कमी आहे.
 - २) संयुक्त अधिवेशनाचे अध्यक्ष लोकसभेचे सभापती असतात
 - ३) मंत्रीमंडळ हे फक्त लोकसभेलाच जबाबदार असते
 - ४) वरीलपैकी एकही नाही
- 3) Which of the following is not a reason of weaker position of the Rajya Sabha ?
- 1) The total membership of the Rajya Sabha is less than the Lok Sabha
 - 2) Joint session is presided by the Speaker of the Lok Sabha
 - 3) The Council of Ministers is responsible only to the Lok Sabha
 - 4) None of the above
- ४) खालील विधाने पहा :
- a) लोकसभेमध्ये पारित न झालेले, परंतु राज्यसभेत प्रलंबित विधेयक, लोकसभा विसर्जित झाल्यास व्यपगत होते.
- b) सदने संस्थगित झाल्यास संसदेतील प्रलंबित विधेयके व्यपगत होतात.
- वरीलपैकी कोणते/ती विधान/ने बरोबर आहे/त ?
- १) फक्त (a) २) (a) नाही आणि (b) सुद्धा नाही ३) (a) नाही (b) दोन्ही ४) फक्त (b)
- 4) Consider the following statements :
- a) Bill pending in the Rajya Sabha which has not been passed by the Lok Sabha shall lapse on dissolution of the Lok Sabha.
- b) A Bill pending in Parliament shall lapse by reason of Prorogation of the houses.
- Which of the statements/s given above is/are correct?
- 1) Only (a) 2) Neither (a) nor (b) 3) Both (a) and (b) 4) Only (b)
- ५) खालील विधाने विचारात घ्या :
- अ) जर एखादी व्यक्ती संसदेच्या दोन्ही सभागृहासाठी निवडून आली असेल, तर तिने कोणत्या सभागृहात सेवा देऊ इच्छिते ते १० दिवसांच्या आत कळविलेच पाहिजे, अन्यथा दोन्हीही जागा रिक्त होतात.
- ब) जर एखादी व्यक्ती एखाद्या सभागृहातील दोन जागेवर निवडून आली, तर तिने एका जागेसाठी पर्याय दिला पाहिजे अन्यथा दोन्हीही जागा रिक्त होतात.
- क) जर एका सभागृहाचा सदस्य असलेला दुसऱ्या सभागृहासाठीदेखील निवडून आला, तर त्याची पहिल्या सभागृहातील जागा रिक्त होते.
- वरीलपैकी कोणते विधान/विधाने बरोबर **नाहीत** ?
- १) फक्त अ आणि ब २) फक्त ब आणि क ३) फक्त अ ४) फक्त क
- 5) Consider the following statements :
- a) If a person is elected to both the Houses of Parliament, he must intimate within 10 days in which House he desires to serve, otherwise both seats become vacant.
- b) If a person is elected to two seats in a House he should exercise his option for one, otherwise both seats become vacant.
- c) If a sitting member of one house is also elected to the other House, his seat in the first House becomes vacant.
- Which of the above statements is / are **not** correct?
- 1) Only a and b 2) Only b and c 3) Only a 4) Only c

- ६) लोकसभेच्या अध्यक्षीय संदर्भात खालील विधाने विचारात घ्या:
- राष्ट्रपतींची मर्जी असेपर्यंत ते आपल्या पदावर राहू शकतात.
 - त्यांच्या निवडीवेळी ते सभागृहाचे सदस्य असणे बंधनकारक नाही.
 - ते संसदेच्या दोन्ही सभागृहांच्या संयुक्त अधिवेशनाचे अध्यक्षस्थान भूषवतात.
- वरीलपैकी कोणते/ती विधान/ने बरोबर आहे/त ?
- १) फक्त (a) २) (a) आणि (b) ३) फक्त (c) ४) (b) आणि (c)
- 6) Consider the following statements regarding with speaker of lok Sabha :
- He hold office during the pleasure of the President.
 - He need not be a member of the House at the time of his election.
 - He Presides over a joint sitting of the two houses of Parliament.
 - He can removed from the post by impeachment.
- Which of the statements/s given above is/ are correct?
- 1) Only (a) 2) (a) and (b) 3) Only (c) 4) (b) and (c)
- ७) लोकसभेच्या सभापतींच्या स्थानासंबंधी खालील विधाने विचारात घ्या.
- त्यांचे/तिचे वेतन आणि भत्ते भारताच्या संचित निधीवर भारित केले जाते.
 - त्यास/तिला समान मत विभागणी शिवाय मत देता येत नाही.
 - त्यास/तिला सभागृहात हजर राहून मतदान करणाऱ्या सदस्यांच्या बहुमताने पारित केलेल्या ठरावाद्वारी पदावरून दूर करता येते.
 - त्यांचे/तिचे स्थान उप-पंतप्रधानापेक्षा वरचे आहे.
- वरील विधानांपैकी कोणती बरोबर आहेत ?
- १) (a), (b), (c) २) (b), (c), (d) ३) (a) आणि (b) ४) वरील सर्व
- 7) Consider the following statements regarding the position of the Speaker of Lok Sabha.
- His/her salary and allowances are charged on the Consolidated Fund of India.
 - He/she has no vote except in case of a tie.
 - He/she can be removed by a resolution passed by a majority of the members present and voting in the house.
 - He/she has a higher rank than Deputy Prime Minister
- Which of the above statements are **correct**?
- 1) (a), (b), (c) 2) (b), (c), (d) 3) (a) and (b) 4) All above

६) संसदीय कामकाज

- १) जर लोकसभेचे सभापती आणि उपसभापती दोघेही उपस्थित नसतील, तर संसदेच्या संयुक्त बैठकीच्या अध्यक्षस्थानी कोण असतात ?
- राज्यसभेचे अध्यक्ष
 - राज्यसभेचे उपाध्यक्ष
 - लोकसभेचे सर्वात ज्येष्ठ सभासद
 - राष्ट्रपतींकडून नामनिर्देशित सभासद
- 1) Who presides over a joint sitting of the Parliament if neither the Speaker nor the Deputy Speaker of Lok Sabha is available?
- Chairman of Rajya Sabha
 - Deputy Chairman of Rajya Sabha
 - Seniormost member of Lok Sabha
 - A member nominated by the President

- ५) सामान्य विधेयके सर्वप्रथम फक्त मध्ये मांडले जाते.
१) राज्यसभा २) लोकसभा
३) संसदेचे कोणतेही सभागृह ४) यापैकी नाही
- 5) Ordinary Bilis can originate only in
1) The Rajya Sabha 2) The Lok Sabha
3) Any House of the Parliament 4) None of the above
- ६) एखादे विधेयक धनविधेयक आहे की नाही हे कोण ठरवितो ?
१) राष्ट्रपती २) पंतप्रधान ३) उपराष्ट्रपती ४) लोकसभेचे सभापती
- 6) Who decides whether a Bill is a Money Bill or not ?
1) The President 2) The Prime Minister
3) The Vice President 4) The Speaker of the Lok Sabha
- ७) धनविधेयक प्रथमतः फक्त मध्येच सादर करतात.
१) लोकसभा २) राज्यसभा ३) विधान परिषद ४) वरीलपैकी एकही नाही
- 7) Money Bill originates only in the
1) Lok Sabha 2) Rajya Sabha 3) Vidhan Parishad 4) None of the above
- ८) खालीलपैकी कोणते विधान/ने योग्य आहे/त ?
a) राज्यघटनेचे अनुच्छेद-१११ हे अर्ध विधेयकांच्या (money bills) व्याख्येच्या संदर्भात आहे.
b) अनुच्छेद-११७(३) खाली श्रेणीबद्ध झालेले वित्त विधेयक (financial bills) हे केवळ लोकसभेमध्येच मांडले जावू शकते.
c) अनुच्छेद-११७(१) खाली श्रेणीबद्ध झालेले वित्त विधेयक (financial bills) राज्यसभा असंमत अथवा दुरुस्त करू शकत नाही
- पर्यायी उत्तरे :
१) फक्त (a) २) (b) आणि (c) ३) वरीलपैकी एकही नाही ४) फक्त (c)
- 8) Which of the following statements is/are **correct**?
a) Article-111 of the constitution deals with the definition of money bills.
b) A bill categorised as financial bill under Article-117(3) can be introduced only in the Lok Sabha.
c) A bill categorised as financial bill under Article-117(1) cannot be rejected or amended by the Rijya Sabha.
- Answer Options :**
1) Only (a) 2) (b) and (c) 3) None of the above 4) Only (c)

७) संसदीय समित्या

- १) खालीलपैकी कोणत्या समित्यांमध्ये संसदेच्या दोन्हीही सभागृहांच्या प्रतिनिधींचा समावेश असतो ?
a) अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमाती यांच्या कल्याणासाठी समिती b) महिला सबलीकरण समिती
c) कामकाज सल्लागार समिती d) अंदाज समिती
- पर्यायी उत्तरे :
१) (a), (b) आणि (d) २) फक्त (b) आणि (c) ३) (c), (d) आणि (e) ४) फक्त (a) आणि (b)

- 1) Which of the following committees contains representatives of both the Houses of the Parliament?
a) Committee on Welfare of Scheduled Castes and Scheduled Tribes
b) Committee on Empowerment of Women
c) Business Advisory Committee
d) Committee on Privileges
e) Estimates Committee

Answer Options:

- 1) (a), (b) and (d) 2) Only (b) and (c) 3) (c), (d) and (e) 4) Only (a) and (b)
- २) "विशेषाधिकार समिती" संदर्भात खालीलपैकी कोणते विधान बरोबर नाही ?
१) लोकसभेचा नियम-२२२ आणि राज्यसभेचा नियम-१८७ हे विशेषाधिकारासंबंधी आहेत.
२) लोकसभेत १५ सदस्य असलेली विशेषाधिकार समिती ही सभापती नामनिर्देशित करतात.
३) राज्यसभेत उपाध्यक्ष हेच विशेषाधिकार समितीचे प्रमुख असतात ज्या समितीत १५ सदस्य असतात.
४) वरीलपैकी एकही नाही
- 2) Which one of the following statements about 'Privilege Committee' is **not correct**?
1) Rule No. 222 of the Lok Sabha and 187 of the Rajya Sabha governs privilege.
2) In the Lok Sabha, the Speaker nominates a Committee of Privileges consisting of 15 members.
3) In the Rajya Sabha, the Deputy Chairperson heads the Committee of Privileges, that consists of 15 members.
4) None of the above.

राजकीय पक्ष आणि दबाव गट

८) राजकीय पक्ष आणि दबाव गट

- १) भारताच्या मार्क्सवादी कम्युनिस्ट पक्ष (सी.पी.आय.-एम) ची स्थापना केव्हा झाली ?
१) १९५६ २) १९८६ ३) १९४६ ४) १९६४
- 1) When was the Communist Party of India Marxist (CPI-M) formed ?
1) 1956 2) 1986 3) 1946 4) 1964
- २) डॉ. भीमराव आंबेडकर आणि शामाप्रसाद मुखर्जी हे कोणत्या विरोधी पक्षाचे नेते होते ?
१) डॉ. आंबेडकर - समाजवादी पार्टी, शामाप्रसाद मुखर्जी - भारतीय जनसंघ
२) डॉ. आंबेडकर - शेड्युल कास्ट फेडरेशन, शामाप्रसाद मुखर्जी - भारतीय जनता पार्टी
३) डॉ. आंबेडकर - स्वतंत्र मजूर पक्ष, शामाप्रसाद मुखर्जी - हिंदू महासभा
४) वरीलपैकी नाही
- 2) Dr. Bhimrao Ambedkar and Shyamprasad Mukherjee were leaders of which opposition parties?
1) Dr. Ambedkar - Socialist Party, Shyamprasad Mukherjee - Bharatiya Jansangh
2) Dr. Ambedkar - Scheduled Caste Federation, Shyamprasad Mukherjee - Bharatiya Janat Party
3) Dr. Ambedkar - Independent Labour Party, Shyamprasad Mukherjee - Hindu Mahasabha
4) None of the above

- ३) खालील राज्यांपैकी कोणत्या राज्यामध्ये भारतीय निवडणूक आयोगाने ठरवून दिलेले निकष पूर्ण करणारा प्रादेशिक पक्ष नाही?
- १) अरुणाचल प्रदेश २) हरियाणा ३) त्रिपुरा ४) राजस्थान
- 3) Which among the following does *not* have a regional party according to the rules of recognition prescribed by the Election Commission of India?
- 1) Arunchal Pradesh 2) Haryana 3) Tripura 4) Rajasthan
- ४) सर्वसाधारणपणे एकपक्षीय वर्चस्वाची कारणे कोणती आहेत ?
- अ) संविधानिक तरतुदी ब) लष्करी उठाव क) साम्यवादी राजवट ड) लोकशाहीचे अपयश
- पर्यायी उत्तरे :**
- १) फक्त अ, ब, क १) फक्त अ, ब, ड ३) फक्त अ, क, ड ४) फक्त ब, क, ड
- 4) What are the reasons of one party dominance ?
- a) Constitutional Provisions b) Military Revolt
c) Communist Regime d) Failure of Democracy
- Answer Options :**
- 1) Only a, b, c 2) Only a, b, d 3) Only a, c, d 4) Only b, c, d
- ५) योग्य कथन / कथने ओळखा :
- अ) संविधानाद्वारे परवानगी प्राप्त एकल राजकीय पक्ष असणारे देश चीन आणि क्युबा आहेत.
ब) लष्करी कारणांच्या आधारे एक पक्ष असणारे देश इजिप्त आणि इरिट्रिया आहेत.
क) लोकशाही वातावरणामध्ये एक राजकीय पक्षीय वर्चस्व असणारे देश भारत आणि दक्षिण आफ्रिका आहेत.
- पर्यायी उत्तरे :**
- १) फक्त अ, ब २) फक्त अ, क ३) फक्त ब, क ४) वरील सर्व
- 5) Select the correct statement / statements :
- a) Constitution permitted single political party countries are China and Cuba.
b) On the basis of military reasons, the one party states are Egypt and Eritrea.
c) Under democratic conditions, single dominated political party countries are India and South Africa.
- Answer Options :**
- 1) Only a, b 2) Only a, c 3) Only b, c 4) All of the above
- ६) वर्णभेदाच्या अंतानंतर दक्षिण आफ्रिकेत आफ्रिकन नॅशनल काँग्रेसला जे वर्चस्व प्राप्त झाले, त्याची साम्यता भारतातील या पक्षाशी होती.
- १) काँग्रेस (आय) २) काँग्रेस (ओ)
३) काँग्रेस (आर) ४) भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेस
- 6) Which political party is related to the above passage?
The dominance that the African National Congress has enjoyed in South Africa after the end of apartheid is similar to party in India.
- 1) Congress (I) 2) Congress (O)
3) Congress (R) 4) Indian National Congress

- ७) काँग्रेस पक्षाच्या वर्चस्वाची कारणे कोणती आहेत ?
अ) राष्ट्रीय चळवळीचे वारसदार
क) उत्कृष्ट संघटित पक्ष
इ) पैसा आणि माध्यमे
- ब) सर्वसमावेशक स्वरूप
ड) क्रांतिकारी नेतृत्व

पर्यायी उत्तरे :

- १) फक्त अ, ब, क २) फक्त क, ड, इ ३) फक्त अ, क, इ ४) फक्त ब, ड, इ
- 7) What are the reasons for the dominance of Congress Party?
a) As inheritor of national movement b) All inclusive nature
c) Excellent organised party d) Revolutionary Leadership
e) Money and Media

Answer Options :

- 1) Only a, b, c 2) Only c, d, e 3) Only a, c, e 4) Only b, d, e

९) निवडणूक यंत्रणा व प्रक्रिया

१०) निवडणुकीतील कामगिरी

- १) पुढील कोणते विधान **अयोग्य** आहे ?
अ) २०१४ च्या भारताच्या लोकसभा निवडणुकीतील मतदानाची टक्केवारी सर्वात उत्तुंग म्हणजे जवळपास ६६% होती.
ब) या पूर्वीचा सर्वात मोठा आकडा १९८४ मधील होता, तो होता सुमारे ५४%
- पर्यायी उत्तरे :
- १) केवळ अ २) केवळ ब ३) अ व ब दोन्ही ४) दोन्ही नाहीत
- 1) Which one the following statements is **incorrect** ?
a) The percentage turnout in the Lok Sabha elections of India in 2014 was the highest at about 66%.
b) The previous best was recorded in 1984 at about 54%.

Answer Options :

- 1) Only a 2) Only b 3) Both a and b 4) Neither a nor b

(६) राज्य सरकार आणि प्रशासन

* राज्याचे कार्यकारी मंडळ – राज्यपाल, मुख्यमंत्री व मंत्रिमंडळ

- १) राज्यपाल – भूमिका, अधिकार व कार्य
२) मुख्यमंत्री व मंत्रिमंडळ – भूमिका, अधिकार व कार्य
३) राज्याचा महाधिवक्ता
४) राज्य सचिवालय

* राज्याचे विधीमंडळ

- ५) विधानसभा – अधिकार, कार्य व भूमिका
६) विधानपरिषद – अधिकार, कार्य व भूमिका
७) विधीमंडळ कामकाज आणि विधी समित्या
८) विधीमंडळ समित्या

राज्याचे कार्यकारी मंडळ – राज्यपाल, मुख्यमंत्री व मंत्रिमंडळ

१) राज्यपाल – भूमिका, अधिकार व काय

- १) खालील विधाने विचारात घ्या :
- अ) राज्यघटनेच्या मसुद्यात राज्यपालाची निवडणूक प्रौढमताधिकाराने व्हावी अशी तरतूद होती.
ब) राज्यपालाच्या नियुक्तीबाबत भारताने अमेरिकेची पद्धत नाकारून कॅनेडियन पद्धत स्वीकारली.
क) ४२ व्या घटनादुरुस्तीनंतर मंत्रिमंडळाचा सल्ला राष्ट्रपतीवर बंधनकारक करण्यात आला आहे. परंतु अशी तरतूद राज्यपालासंबंधी करण्यात आलेली नाही.
वरीलपैकी कोणती विधाने बरोबर आहेत ?
- १) अ आणि ब २) ब आणि क ३) अ आणि क ४) अ, ब आणि क
- 1) Consider the following statements :
- a) The Draft Constitution provided for the direct election of the Governor on the basis of adult suffrage.
b) About the appointment of Governor, India rejected the American system and accepted the Canadian system.
c) After the 42nd Amendment, ministerial advice has been made binding on the President, but no such provision has been made with respect to the Governor.
Which of the above statements are correct?
1) a and b 2) b and c 3) a and c 4) a, b and c
- २) खालील विधानांपैकी कोणते विधान/ने भारतीय राज्यघटनेत तरतूद म्हणून समाविष्ट केलेली आहे/त ?
- अ) राज्याचा राज्यपाल म्हणून नियुक्त होणारी व्यक्ती ही भारतीय संघातील इतर दुसऱ्या राज्याची रहिवासी असली पाहिजे.
ब) देशाच्या धर्मनिरपेक्ष वैशिष्ट्याची खात्री देण्यासाठी सर्वोच्च न्यायालयातील किमान एक न्यायाधीश हा मुस्लीम असला पाहिजे.
क) संसदेच्या लोकलेखा समितीचा अध्यक्ष हा विरोधी पक्षाचा असला पाहिजे.
पर्यायी उत्तरे :
- १) फक्त अ २) फक्त ब ३) वरीलपैकी एकही नाही ४) अ आणि ब
- 2) Which of the following statements is/are included as provision of the Indian Constitution ?
- a) The person to be appointed as Governor of a State should be a domicile of some other State of the Indian Union.
b) there should be at least one Muslim judge in the Supreme Court so as to ensure its secular character.
c) The Chairman of the Public Accounts Committee of the Parliament should belong to a party in the opposition.
Answer Options :
- 1) Only a 2) Only b 3) None of the above 4) a and b
- ३) खालीलपैकी कोणते विधान बिनचूक आहे.
- १) एकच व्यक्ती, एकाचवेळी दोन किंवा अधिक राज्यांसाठी राज्यपाल म्हणून नियुक्त करता येत नाही.
२) राज्यपालास त्याच्या पदावरून काढण्यासंदर्भात भारतीय राज्यघटनेत विशिष्ट अशी प्रक्रिया सांगितलेली नाही.
३) राज्यपाल हा संसदेच्या दोन्ही सभागृहांपैकी एकाचा सदस्य असणे आवश्यक असते.
४) राज्यातील विद्यापीठांच्या कुलपतींची नियुक्ती राज्यपाल करतो.

- 3) Which of the following statements is correct?
- 1) The same person cannot be appointed as Governor for two or more States at the same time.
 - 2) No procedure has been laid down in the Constitution of India for the removal of a Governor from his post.
 - 3) The Governor should be a member of either House of the Parliament.
 - 4) The Governor appoints the Chancellors of the Universities in the State.
- ४) खालील विधानांपैकी कोणते विधान बरोबर नाही ?
- १) अनुच्छेद २०० अन्वये राज्यपाल विधेयक राष्ट्रपतीच्या विचारार्थ राखून ठेवू शकतात.
 - २) राष्ट्रपती विधेयक पुनर्विचारासाठी राज्यविधिमंडळाकडे परत पाठविण्यास राज्यपालास निर्देश देवू शकतात.
 - ३) जर ते विधेयक राज्यविधिमंडळाने पुन्हा दुरुस्तीसह अतवा दुरुस्ती शिवाय मंजूर करून पुन्हा राष्ट्रपतीकडे सादर केल्यास त्यास मंजूरी देणे राष्ट्रपतींवर बंधनकारक असते.
 - ४) राज्यपालांनी राष्ट्रपतीच्या विचारार्थ राखून ठेवलेल्या विधेयकास राष्ट्रपतीने किती कालावधीमध्ये निर्णय घ्यावा याबाबत राज्यघटनेने कोणतीच कालमर्यादा घातलेली नाही.
- 4) Which one of the following statements is **not correct**?
- 1) Under Article 200, the Governor may reserve the bill for the consideration of the President
 - 2) President may direct the Governor to return the bill for the reconsideration of the State Legislature.
 - 3) If the bill is passed again by the State legislature with or without amendments and presented again to the President for his assent, the President is bound to give his assent to the bill.
 - 4) The constitution has not prescribed any time limit within which the President has to take decision with regard to a bill reserved by Governor for his consideration.
- ५) राज्य विधिमंडळाने संमत केलेले विधेयक राज्यपाल राष्ट्रपतीच्या विचारार्थ राखून ठेवू शकतात. राष्ट्रपती
- अ) विधेयकाला मान्यता देतात अथवा मान्यता राखून ठेवू शकतात.
 - ब) राज्य विधिमंडळाकडे पुनर्विचारार्थ ते विधेयक परत पाठवू शकतात.
 - क) राष्ट्रपतीकडून परत आलेल्या विधेयकावर राज्य विधिमंडळाने तीन महिन्यात पुनर्विचार केलाच पाहिजे आणि जर पुन्हा ते विधेयक मंजूर केले तर राष्ट्रपतीवर त्यास संमती देणे बंधन कारक असते.
 - ड) पुनर्विचारार्थ परत आलेले विधेयक जर राज्य विधिमंडळाने पुन्हा मंजूर केले तर राष्ट्रपतीने त्यास सहा महिन्यांच्या कालावधीत संमती दिली पाहिजे.

पर्यायी उत्तरे :

- १) अ आणि ब २) अ, ब आणि क ३) अ, ब आणि ड ४) अ, क आणि ड

- 5) In the case of a bill passed by the State Legislature, Governor can reserve it for the consideration of the President.
- a) The President may declare or withhold his assent to the bill.
 - b) The President may return the bill for reconsideration to the State Legislature.
 - c) State Legislature must reconsider the bill within three months and if passed again it is obligatory upon the President to give his assent.
 - d) In case of reconsidered bill which is passed again by State Legislature, President shall declare his assent within a period of six months.

Which of the statements given above are correct?

Answer Options :

- 1) a and b 2) a, b and c 3) a, b and d 4) a, c and d

२) मुख्यमंत्री व मंत्रिमंडळ - भूमिका, अधिकार व कार्य

- १) एखाद्या राज्याच्या मुख्यमंत्र्यांना हटवता येऊ शकते जर:
- राज्यसभा किंवा विधान परिषदेच्या दो तृतीयांश सदस्यांनी तसा ठराव केला.
 - राज्यपालांच्या मते राज्यामध्ये घटनात्मक सरकार व्यवस्था ढासळली आहे.
 - विधान सभेने अविश्वास ठराव मंजूर केला.
 - राज्य कायदेमंडळाच्या दोन्ही सभागृहांनी अविश्वास ठराव मंजूर केला.

पर्यायी उत्तरे :

- १) (a), (b) २) (a), (b), (d) ३) (b), (c) ४) (a), (d)

- 1) The Chief Minister of a state can be removed if :
- a resolution is passed by 2/3rd members of the Legislative Council or the Rajya Sabha.
 - in the opinion of the Governor, there is a breakdown of the constitutional machinery in the state
 - a no - confidence motion is passed by the Legislative Assembly
 - a no - confidence motion is passed by both the houses of State Legislature

Answer Options :

- 1) (a), (b) 2) (a), (b), (d) 3) (b), (c) 4) (a), (d)

- २) अरविंद केजरीवाल, दिल्लीचे नवीन मुख्यमंत्री व आम आदमी पार्टी बाबत पुढील दोन विधाने पहा:
- ते आय. आय. टी. कानपूरचे माजी विद्यार्थी आहेत.
 - त्यांच्या पार्टीने दिल्लीच्या नुकत्याच झालेल्या निवडणुकीत ७० पैकी २९ ठिकाणी विजय प्राप्त केला.

पर्यायी उत्तरे :

- १) केवळ (a) बरोबर २) केवळ (b) बरोबर
३) (a) व (b) दोन्ही विधाने बरोबर ४) (a) व (b) दोन्ही विधाने चूक

- 2) Consider the following two statements about Arvind Kejriwal, the new chief Minister of Delhi and the leader of Aam Aadmi Party :
- He is an alumni of IIT Kanpur.
 - In the recent elections held in Delhi his party won 29 of the 70 seats.

Answer Options :

- 1) Only (a) is right 2) Only (b) is right
3) Both (a) and (b) are right 4) Neither (a) nor (b) is right

३) राज्याचा महाधिवक्ता

४) राज्य सचिवालय

- १) राज्य प्रशासकीय लवादाच्या अध्यक्षाची नेमणूक कोण करतात ?
- राज्यपाल २) राष्ट्रपती
 - उच्च न्यायालयाचे मुख्य न्यायाधीश ४) राष्ट्रीय न्यायिक आयोग
- 1) Who appoints the Chairman of the State Administrative Tribunal?
- Governor 2) President
 - Chief Justice of High Court 4) National Judicial Commission

राज्याचे विधीमंडळ

५) विधानसभा – अधिकार, कार्य व भूमिका

- १) महाराष्ट्र विधान परिषदेला मध्ये ५० पूर्ण वर्षे पूर्ण झाली.
१) १९९० २) २०१० ३) १९८७ ४) २०००
- 1) Maharashtra Legislative Council completed its 50 years of existence in
1) 1990 2) 2010 3) 1987 4) 2000
- २) खालील विधाने विचारात घ्या :
अ) ओडिशा विधानसभेने विधान परिषद निर्माण करण्याबाबत ठराव मंजूर केला आहे.
ब) सध्या पांच राज्यांना विधान परिषद आहे.
क) केरळ आणि गुजरात मध्ये विधान परिषद निर्माण करण्यासंबंधीचे प्रस्ताव संसदेमध्ये प्रलंबित आहेत.
ड) विधान परिषदेचे १/१२ सदस्य हे नोंदणीकृत पदवीधरांकडून निवडले जातात.
वरीलपैकी कोणते विधाने बरोबर आहेत ?
१) अ, ब आणि क २) ब आणि क ३) क आणि ड ४) अ आणि ड
- 2) Consider the following statements :
a) Odisha Legislative Assembly passed resolution for creation of Legislative Council recently.
b) Currently, five States have Legislative Councils.
c) Proposals to create Legislative Councils in Kerala and Gujarat are pending in Parliament.
d) 1/12th member of Legislative Council are elected by registered graduates.
Which of the above statements are correct ?
Answer Options :
1) a, b and c 2) b and c 3) c and d 4) a and d
- ३) खालील विधाने विचारात घेऊन, योग्य पर्याय निवडा :
a) राज्यघटनेतील अनुच्छेद ३७१ (A) मध्ये नागालँडसाठी विशेष तरतुदी करण्यात आलेल्या आहे.
b) नागांच्या धार्मिक आणि सामाजिक प्रथांच्या बाबतीत संसदेच्या कोणत्याही कायद्यास नागालँड विधानसभेच्या मान्यतेशिवाय लागू करता येत नाही.
c) ट्युएन्सांग हा नागालँडमधील सर्वाधिक विकसित जिल्हा आहे.
पर्यायी उत्तरे :
१) विधाने (a) आणि (b) बरोबर आहेत २) फक्त विधान (a) बरोबर आहे
३) विधाने (a) आणि (c) बरोबर आहेत ४) सर्व विधाने बरोबर आहेत
- 3) Consider the following statements and choose the correct option:
a) The special provisions for Nagaland are made in Article 371 (A)
b) No act of the Parliament in respect to the religious or social practices of Nagas can be applied without the approval of the Legislative Assembly of Nagaland.
c) Tuensang is the most developed district of Nagaland.
Answer Options :
1) Statements (a) and (b) are correct 2) Only statement (a) is correct
3) Statements (a) and (c) are correct 4) All the statements are correct

- ४) महाराष्ट्राच्या राज्यपालाबाबत खालीलपैकी कोणते विधान सत्य आहे ?
- १) ते अँग्लो जमातीमधील एकास विधान परिषदेवर नामनिर्देशित करू शकतात.
 - २) ते अँग्लो इंडियन जमातीमधील किमान दोघास विधान सभेवर नामनिर्देशित करू शकतात.
 - ३) त्यांना राज्यघटनेच्या अनुच्छेद ३७१ (२) अन्वये विशेष जबाबदारी प्रदान करण्यात आली आहे.
 - ४) ते राज्यघटनेच्या अनुच्छेद ३१ A खाली सक्तीने खाजगी मालमत्ता संपादन करण्यासंबंधीचे विधेयक राष्ट्रपतीच्या विचारार्थ राखून ठेवू शकत नाहीत.
- 4) Which one of the following statements about the Governor of Maharashtra is true ?
- 1) He can nominate one member to the Legislative Council from the Anglo-Indian community.
 - 2) He can nominate at least two members to the Legislative Assembly from the Anglo-Indian community.
 - 3) He has been given special responsibility under Article 371 (2).
 - 4) He cannot reserve the bill for the consideration of President, dealing with compulsory acquisition of property under Article 31 A of the Constitution.

६) विधानपरिषद – अधिकार, कार्य व भूमिका

- १) भारतीय राज्यघटनेच्या कोणत्या कलमानुसार, विधानसभेने तशा आशयाचा ठराव संमत केला असेल, तर विधान परिषद स्थापन करण्याचा किंवा रद्द करण्याचा अधिकार संसदेस दिलेला आहे ?
- १) अनुच्छेद १६८
 - २) अनुच्छेद १६७
 - ३) अनुच्छेद १६६
 - ४) अनुच्छेद १६९
- 1) Which Article of the Indian Constitution empowers the Parliament of India to create or abolish Legislative Councils, if the Legislative Assembly of the State passes a resolution to that effect?
- 1) Article 168
 - 2) Article 167
 - 3) Article 166
 - 4) Article 169
- २) खालील विधाने विचारात घ्या :
- a) विधान परिषद हे स्थायी सभागृह आहे.
 - b) राज्यपाल विधानपरिषदेचे पदसिद्ध अध्यक्ष असतात.
 - c) काही नामनिर्देशित सदस्य सोडल्यास विधान परिषदेचे सदस्य अप्रत्यक्ष पद्धतीने निवडले जातात.
- वरीलपैकी कोणते/ती विधान/ने बरोबर आहे/त ?
- १) (a) आणि (b)
 - २) (b) आणि (c)
 - ३) (a) आणि (c)
 - ४) वरीलपैकी नाही
- 2) Consider the following statements :
- a) Legislative Council is a Permanent Chamber.
 - b) The Governor is the ex-officio chairman of Legislative Council.
 - c) Except few nominated members the members of Legislative council are indirectly elected.
- Which of the statements/s given above is/ are correct?
- 1) (a) and (b)
 - 2) (b) and (c)
 - 3) (a) and (c)
 - 4) None of the above

७) विधीमंडळ कामकाज आणि विधी समित्या

- १) विधानसभेचे कामकाज कोणत्या भाषेतून चालते ?
- १) मराठीतून
 - २) मराठी किंवा हिंदीतून
 - ३) मराठी किंवा इंग्रजीतून
 - ४) मराठी, हिंदी किंवा इंग्रजीतून

- 1) In which language is the work of Vidhansabha conducted?"
1) Marathi
2) Marathi or Hindi
3) Marathi or English
4) Marathi, Hindi or English
- 2) अतारांकित प्रश्नाचे उत्तर किती काळात देण्याची सर्वसाधारणपणे शासनास मुभा असते ?
१) आठवड्यात २) पंधरवड्यात ३) महिन्यात ४) तीन महिन्यात
- 2) Within what period is the Government entitled to reply an unstarred question generally?
1) Within a week
2) Within fifteen days
3) Within a month
4) Within three months

- ३) शून्य प्रहराच्या संदर्भात खालीलपैकी कोणती विधाने अचूक आहेत ?
अ) संसदीय कार्यपद्धतीमध्ये शून्य प्रहर ही नाविन्यपूर्ण संकल्पना भारतामध्ये उदयास आली.
ब) प्रश्नोत्तराचा तास आणि सभागृहाचे कामकाज यांच्या मधल्या काळाला शून्य प्रहर म्हणतात.
क) ही संकल्पना १९६२ पासून प्रत्यक्षात आली.
ड) शून्य प्रहर हे संसद सदस्यांना उपलब्ध असलेले अनौपचारिक स्वरूपाचे माध्यम आहे.

पर्यायी उत्तरे :

- १) अ, ब आणि क २) अ, क आणि ड ३) ब आणि क ४) वरील सर्व
- 3) Which of the following statements regarding Zero Hour are correct?
a) Zero Hour is an Indian innovation in the field of Parliamentary Procedure.
b) The time gap between the question hour and the agenda of house is known as Zero Hour.
c) This device has been in existence since 1962
d) It is an informal device available to the members of the Parliament.

Answer Options :

- 1) a, b and c 2) a, c and d 3) b and c 4) All of the above
- ४) खालीलपैकी कोणत्या जोड्या योग्य रितीने जुळत नाहीत ?
a) लक्षवेधी सूचना - तातडीच्या, सार्वजनिक दृष्ट्या महत्त्वाच्या बाबीकडे मंत्र्यांचे लक्ष वेधणे.
b) स्थगन प्रस्ताव - सभागृह मुदत (वेळ) संपण्यापूर्वी स्थगित करणे.
c) हक्कभंग प्रस्ताव - सभागृहाची कार्यवाही जेव्हा कामकाज पद्धतीच्या नियमानुसार चालत नसेल तेव्हा त्याकडे सभापतीचे लक्ष वेधणे.
d) हरकतीचा मुद्दा - मंत्र्यांनी दिलेल्या चुकीच्या/अपूर्ण उत्तराकडे सभापतींचे लक्ष वेधणे.

पर्यायी उत्तरे :

- १) (a), (b) २) (a), (c) ३) (b), (c), (d) ४) (a), (d)
- 4) Which of the following pairs are **not correctly** matched?
a) Calling attention Motion - To draw attention of the Minister on matters of urgent public importance.
b) Adjournment Motion - To adjourn the House before the expiry of the time.
c) Privilege Motion - To draw attention of the Speaker towards when the proceedings of the House do not follow rules of procedure.
d) Point of Order - To draw attention of the Speaker towards incorrect/incomplete answer by a Minister.

Answer Options :

- 1) (a), (b) 2) (a), (c) 3) (b), (c), (d) 4) (a), (d)

(३) पंचायती राज आणि शहरी शासन (३)

(७) स्थानिक स्वराज्य संस्थांची उत्क्रांती, ७३ वी आणि ७४ वी दुरुस्ती

- १) पंचायत राजची उत्क्रांती
- २) पंचायत राजविषयक समित्या
- ३) नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांची उत्क्रांती

(८) ग्रामपंचायत, तालुका पंचायत, जिल्हा परिषद आणि ग्रामविकास

- १) ग्रामसभा आणि ग्रामपंचायत
- २) तालुका पंचायत
- ३) जिल्हा परिषद
- ४) ग्रामविकासाची यंत्रणा

(९) जिल्हा मुलकी व पोलीस प्रशासन, नागरी संस्था व विकास

- १) जिल्हा मुलकी प्रशासन
- २) पोलीस प्रशासन
- ३) नगरपंचायत, नगरपरिषद व छावणी
- ४) महानगरपालिका
- ५) नगर नियोजन व नगरविकास

(७) पंचायत राजची उत्क्रांती, ७३ वी आणि ७४ वी दुरुस्ती

- १) पंचायत राजची उत्क्रांती
- २) पंचायत राजविषयक समित्या
- ३) नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांची उत्क्रांती

१) पंचायत राजची उत्क्रांती

- १) पंचायतराज वर ७३ व्या घटनादुरुस्तीमध्ये समावेश असलेल्या, खालीलपैकी कोणत्या तरतुदी या ऐच्छिक तरतुदी **नाहीत**?
 - अ) ग्रामपंचायत, पंचायत समिती आणि जिल्हा परिषद यांचे लोकप्रतिनिधी मतदारांद्वारे प्रत्यक्षरीत्या निवडले जातील.
 - ब) पंचायत राज्य संस्थांना आर्थिक अधिकार देणे, ज्यामध्ये त्यांना कर, जकाती व पथकर लावण्याचा, वसूल करण्याचा आणि वापरण्याचा अधिकार समाविष्ट असेल.
 - क) पंचायत राज्य संस्थांची निवडणूक लढविण्यासाठी २१ वर्षे ही किमान वयोमर्यादा असेल.
 - ड) स्थानिक खासदार व आमदारांना त्यांच्या मतदारसंघात असणाऱ्या पंचायत राज्य संस्थांमध्ये प्रतिनिधित्व देण्यात यावे.

पर्यायी उत्तरे :

- १) फक्त अ आणि क २) फक्त ब आणि क ३) फक्त ब आणि ड ४) फक्त अ आणि ड

- 1) Which of the following are **not** the voluntary provisions of the 73rd Amendment Act on Panchayati Raj?
- Direct elections to all seats in Panchayats at the village, intermediate and district level.
 - Granting financial powers to the Panchayats that is authorising them to levy, collect and appropriate taxes, duties, tolls and fees.
 - 21 years to be the minimum age for contesting elections to panchayats.
 - Giving representation to Members of the Parliament and the State Legislature in the Panchayats at different levels falling within their constituencies.

Answer Options :

- 1) Only a and c 2) Only b and c 3) Only b and d 4) Only a and d

- २) ७३ व्या घटनादुरुस्तीनुसार पंचायती संस्थांच्या रचनेबद्दलच्या कोणत्या तरतुदी राज्य सरकारांसाठी ऐच्छिक आहेत ?
- २-३ स्तरीय रचना
 - निश्चित कार्यकाळ
 - ग्राम सभेची भूमिका व व्याप्ती
 - जिल्हा नियोजन समिती
- 2) According to the 73rd Amendment which of the following are optional provisions left to the state governments regarding organisation of Panchayati Institutions ?
- 2-3 tier structure
 - Fixed tenure
 - Role and scope of Gram Sabha
 - District Planning Committees

२) पंचायत राजविषयक समित्या

३) नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांची उत्क्रांती

- १) ७३ व्या व ७४ व्या घटना दुरुस्ती कायद्याद्वारे पुढीलपैकी काय प्रस्तावित केले गेले ?
- शासनाचा तिसरा स्तर
 - लोकतांत्रिक विकेंद्रीकरण
 - मतदानाचे वय २१ वरून १८ वर घटविले
 - केंद्रशासित प्रदेशांसंबंधी नियमन
- अचूक उत्तराचे पर्याय :**
- (a) फक्त
 - (a) व (b)
 - (a), (b) व (c)
 - वरीलपैकी सर्व
- 1) What was introduced by the 73rd and the 74th Constitutional Amendment Acts ?
- third tier of government
 - democratic decentralisation
 - reduce the age of voting from 21 to 18
 - rules regarding union territories

Correct Answer Options :

- 1) Only (a) 2) (a) and (b) 3) (a), (b) and (c) 4) All of the above

(८) ग्रामपंचायत, तालुका पंचायत, जिल्हा परिषद आणि ग्रामविकास

- १) ग्रामसभा आणि ग्रामपंचायत
- २) तालुका पंचायत
- ३) जिल्हा परिषद
- ४) ग्रामविकासाची यंत्रणा

१) ग्रामसभा आणि ग्रामपंचायत

२) तालुका पंचायत

- १) महाराष्ट्र जिल्हा परिषद आणि पंचायत समिती कायद्यात पदाधिकाऱ्यांविरुद्धच्या अविश्वास ठरावाच्या बाबत खालीलपैकी कोणते विधान चुकीचे आहे ?
 - १) कोणताही अविश्वासाचा ठराव जिल्हा परिषदेच्या एकूण सदस्यांच्या किमान १/३ संख्या बळाने दाखल केले पाहिजे.
 - २) अविश्वास ठराव पारित होण्याकरिता एकूण सदस्यांच्या २/३ संख्याबळाची आवश्यकता असते.
 - ३) कोणत्याही अविश्वासाच्या ठरावासाठी बोलाविलेल्या सभेच्या अध्यक्षपदी जिल्हा परिषदेचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी केवळ असतात.
 - ४) महिला व बालविकास समितीच्या सभापतीविरुद्ध विशेष बाब म्हणून अविश्वास ठराव किमान ३/४ सदस्यांचे संख्याबळ पारित करणे आवश्यक असते.
- 1) Which of the following statements is not correct regarding no confidence motion against the office bearers in Zilla Parishad under Maharashtra Zilla Parishad Panchayat San Act ?
 - 1) The motion of no confidence should be moved under the signature of at least 1/3 the total strength of Zilla Parishad.
 - 2) No confidence motion should be passed by at least 2/3 majority of the total number of members.
 - 3) The Chief Executive Officer of Zilla Parishad can only preside over the meet called for the passing of the no confidence motion.
 - 4) No confidence motion against the Chairperson of Women and Child Welf committee is required to be passed with 3/4 of the majority of the total strength of the Zilla Parishad as a special case.

३) जिल्हा परिषद

- १) महाराष्ट्र राज्यातील जिल्हा परिषद निवडणुकांबाबत कोणते विधान चुकीचे आहे ?
 - १) जिल्हा परिषद अध्यक्षांच्या एकूण जागांपैकी ५० टक्के जागा महिलांकरिता राखीव आहेत.
 - २) जिल्हा परिषद अध्यक्ष आणि विषय समितीच्या सभापतींच्या निवडणुका जिल्हाधिकारी राज्य शासनाच्या निर्देशानुसार घेतात.
 - ३) जिल्हा परिषदेतील पाणीपुरवठा व स्वच्छता या समितीचे जिल्हा परिषदेचे अध्यक्ष हेच पदसिद्ध अध्यक्ष असतात.
 - ४) जिल्हा परिषदेच्या अध्यक्षांचा कालावधी ५ वर्षांसाठी असतो.
- 1) Which one of the following statements is incorrect in respect of election of Zilla Parishad in Maharashtra State?
 - 1) The 50% seats of Zilla Parishad Presidents in the state are reserved for women.
 - 2) The election for the posts of Presidents and Chairpersons of the subject committees are conducted by the Collector under the supervision and control of the State Government.
 - 3) The President of Zilla Parishad is the ex-officio Chairperson of the Water and Sanitation Committee in Zilla Parishad.
 - 4) The term of office of President of the Zilla Parishad is of 5 years.

४) ग्रामविकासाची यंत्रणा

- १) खालील विधाने विचारात घेऊन योग्य पर्याय निवडा :
- a) २०११ साली ९७ च्या घटनादुरुस्तीद्वारे 'सहकारी संस्था' हा विषय राज्यघटनेत समाविष्ट करण्यात आला.
b) अनुच्छेद १९(१)(c) मध्ये 'सहकारी संस्था' स्थापन करण्याचा अधिकार बहाल करण्यात आला.
c) लॉर्ड कर्झन यांच्या कारकिर्दीत भारतातील पहिला सहकारी कायदा पारित केला गेला.

पर्यायी उत्तरे :

- १) (a) आणि (c) बरोबर आहेत
३) (a) आणि (b) बरोबर आहेत
- २) (b) आणि (c) बरोबर आहेत
४) तिन्ही विधाने बरोबर आहेत

- 1) Consider the following statements and choose the correct option:

- a) The subject, 'Co-operative Societies' has been included in the Constitution of India by the 97 Amendment in 2011.
b) The right to establish 'Co-operative Societies' is given in Article 19(1)(c).
c) The first law related to Co-operative Societies in India was passed in the tenure of Lord Curzon.

Answer Options :

- 1) (a) and (c) are correct
3) (a) and (b) are correct
- 2) (b) and (c) are correct
4) All the three statements are correct

(९) जिल्हा मुलकी व पोलीस प्रशासन, नागरी प्रशासन संस्था

- १) जिल्हा मुलकी प्रशासन
२) पोलीस प्रशासन
३) नगरपंचायत, नगरपरिषद व छावणी
४) महानगरपालिका
५) नगर नियोजन व नगरविकास

१) जिल्हा मुलकी प्रशासन

२) पोलीस प्रशासन

३) नगरपंचायत, नगरपरिषद व छावणी

- १) भारतीय राज्यघटनेतील १९९२ च्या ७४ व्या घटनादुरुस्ती कायद्याप्रमाणे शहरी भारतात प्रकारच्या नगरपालिका आहेत.
- १) दोन
२) तीन
३) चार
४) पाच
- 1) According to the 74th Amendment act, 1992 of the Indian Constitution there are types of Municipalities in urban India.
- 1) two
2) three
3) four
4) five

४) महानगरपालिका

- १) स्थानिक शासनावरील दुसऱ्या प्रशासकीय सुधारणा आयोगाच्या सहाय्या अहवालातील शिफारशी आहेत.
अ) एक दशलक्ष लोकसंख्येपेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेल्या सर्व शहरांमध्ये समान महानगरीय वाहतूक प्राधिकरण निर्माण करण्यात यावे.
ब) स्थानिक संस्था लोकपाल-लोकायुक्त स्थापन करावेत.
क) महापौरांची सरळ निवड
ड) जिल्हा मंडळे स्थापन करावीत आणि त्यांचे मुख्य सचिव म्हणून जिल्हाधिकाऱ्यांनी कार्य करावे.

पर्यायी उत्तरे :

- १) अ, ब आणि क २) ब, क आणि ड ३) अ, क आणि ड ४) अ, ब, क आणि ड
- 1) Recommendations of the Sixth Report of Second Administrative Reforms Commission on Local Government are
a) Set up unified metropolitan transport authority in all cities of one million plus population.
b) Constitute a local body ombudsman.
c) Set up District Councils and the Collector would work as the Chief Secretary.

Answer Options :

- 1) a, b and c 2) b, c and d 3) a, c and d 4) a, b, c and d

५) नगर नियोजन व नगरविकास

- १) पुढील विधानांपैकी मुंबई महानगर क्षेत्र विकास प्राधिकरण (MMRDA) विषयीचे कोणते विधान चुकीचे आहे?
१) या प्राधिकरणाचे प्रमुख मुख्यमंत्री आहेत.
२) या प्राधिकरणाची स्थापना १९७५ साली झाली आहे.
३) महानगर आयुक्तांची नेमणूक केंद्र शासन करते.
४) या प्राधिकरणाने दळवळण, गृह निर्माण, पाणीपुरवठा आणि पर्यावरण या विभागांमध्ये सुधारणा घडवण्यासाठी प्रयत्न करायचे आहेत.
- 1) Which of the following statements about Mumbai Metropolitan Region Development Authority (MMRDA) is **false** ?
1) Chief Minister is the Chairman of this authority
2) This agency was established in the year 1975
3) Metropolitan Commissioner is an appointee by the Government of India.
4) This agency brings about improvement in sectors like transport, housing, water supply and environment in the region.

(४) सार्वजनिक धोरण

(१०) महत्वाचे कायदे, नियम

- १) सामाजिक सुरक्षाविषयक कायदे
- २) माहिती अधिकार अधिनियम
- ३) महाराष्ट्र सार्वजनिक लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५
 - १) कायद्यातील महत्वाची कलमे व शिक्षेची तरतूद
 - २) कायद्याशी संबंधित यंत्रणा व अधिकारी
 - ३) कायद्यातील त्रुटी व दुरुस्त्या, अपील, कायद्याची उत्क्रांती व इतर बाबी

(११) प्रशासन - सार्वजनिक धोरणे आणि कार्यक्रम

- १) सार्वजनिक धोरण
- २) विकास कार्यक्रम
- ३) ग्रामीण विकास
- ४) आरोग्य धोरण व सुविधा
- ५) शैक्षणिक धोरण व विकास

(१२) दुर्बल घटक, स्वयंसेवी संस्थांचे सक्षमीकरण

* आणि दुर्बल घटक, स्वयंसेवी संस्थांचे सक्षमीकरण

- १) बालकांचे व महिलांचे सक्षमीकरण
- २) अनुसूचित जमाती, जाती
- ३) ओबीसी, इबीसी, अल्पसंख्यांक, दिव्यांग
- ४) कामगार, ज्येष्ठ नागरिक व प्रकल्पबाधित
- ५) युवा कल्याण व शैक्षणिक सक्षमीकरण

(१०) महत्वाचे कायदे, नियम

- १) सामाजिक सुरक्षाविषयक कायदे
- २) माहिती अधिकार अधिनियम
- ३) महाराष्ट्र सार्वजनिक लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५
- ४) कायदा सुव्यवस्थाविषयक कायदे

१) सामाजिक सुरक्षाविषयक कायदे

- १) नागरिकत्व कायदा १९५५ अंतर्गत, खालीलपैकी कोणत्या पर्यायाद्वारे एखादी व्यक्ती भारताचा नागरिक बनू शकते ?
 - a) भूमी अधिग्रहीत झाल्यामुळे
 - b) वारसा हक्काने
 - c) जन्म भारतात झाल्याने
 - d) राष्ट्रीयीकरणद्वारे
 - e) नोंदणी द्वारे

खालीलपैकी योग्य पर्याय निवडा :

पर्यायी उत्तरे :

- १) (b),(c),(d) आणि (e) २) (a),(b),(c) आणि (d) ३) (a),(c),(d) आणि (e) ४) (a),(b),(c) आणि (e)

1) Under the Citizenship Act 1955, by which of the following ways can a person become a citizen of India?

- a) By incorporation of territory b) By inheritance c) By birth in India
d) By nationalization e) By registration

Select the correct answer using the codes given below :

Answer Options :

- 1) (b),(c),(d) and (e) 2) (a),(b),(c) and (d) 3) (a),(c),(d) And (e) 4) (a),(b),(c) And (e)

२) पुढील दोन विधानांपैकी कोणते बरोबर आहे ?

- अ) भारतातील बहुतांशी भागात राज्य उत्पादन विभागाच्या परवानगीशिवाय घरी दारू बनविणे बेकायदेशीर आहे.
ब) भारतात केवळ स्वतःच्या वापराकरिता (परवानगीशिवाय) घरी दारू तयार केली जाऊ शकते.

पर्यायी उत्तरे :

- १) केवळ अ योग्य आहे. २) केवळ ब योग्य आहे. ३) कोणतेही योग्य नाही. ४) दोन्ही योग्य आहेत.

2) Which of the following two statements is correct?

- a) In most parts of India it is illegal to home-brew without a permit from the State Excise Department.
b) Home-brewing is permitted (without a permit therefore) only for self-use in India.

Answer Options :

- 1) Only a is correct 2) Only b is correct
3) Neither a nor b is correct 4) Both a & b are correct

३) सती जाण्याकरिता प्रत्यक्ष अथवा अप्रत्यक्ष रित्या मदत करणाऱ्या व्यक्तीला कोणत्या कायद्याखाली शिक्षा होईल ?

- १) भारतीय दंड विधान, १८६० २) सती (प्रतिबंध) कायदा, १९८७
३) फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ ४) वरील पैकी सर्व

3) Under which Act, a person who abets, either directly or indirectly to commit sati will be punished?

- 1) Indian Penal Code, 1860
2) The Commission of Sati (Prevention) Act, 1987
3) Criminal Procedure Code, 1973
4) All of the above

४) खालील विधाने विचारात घ्या.

- अ) प्रथमतः खाजगी व्यक्ती राष्ट्रीय दिवस सोडून राष्ट्रध्वज फडकवू शकत नव्हता.
ब) आचारसंहितेला २००७ मध्ये पुन्हा एकदा सुधारणा करण्यात आली.
वरीलपैकी कोणते/ती विधान/ने बरोबर आहे/त ?

- १) फक्त अ २) फक्त ब ३) अ आणि ब ४) कोणतेच नाही

4) Consider the following statements :

- a) Originally the use of the National Flag by private persons was prohibited except on National Days.
b) The Code was amended again in 2007.

Which of the statements given above is / are correct?

- 1) a only 2) b only 3) a and b 4) Neither

- ५) सती प्रतिबंध कायदा १९८७ च्या अंतर्गत कोणत्या कलमान्वये "सतीचे उदात्तीकरण करणे" याला शिक्षा सांगितली आहे ?
१) कलम २(b) २) कलम ५ ३) कलम ४ ४) वरीलपैकी एकपण नाही
- 5) Under which of the Section of The Commission of Sati (prevention) Act 1987, is punishment for glorification of sati prescribed ?
1) Section 2(b) 2) Section 5 3) Section 4 4) None of the above
- ६) सती (प्रतिबंध) कायदा, १९८७ च्या संदर्भात पुढील विधानांवर विचार करा.
अ) सती गेलेल्या व्यक्तीची स्तुती/प्रशंसा करण्यासाठी एखाद्या समारंभाचे आयोजन करणे म्हणजे सती प्रथेचे उदात्तीकरण नाही.
ब) सती गेलेल्या व्यक्तीच्या स्मृती जतन करण्याच्या उद्देशाने त्या व्यक्तीचे मंदिर बांधणे सती प्रथेचे उदात्तीकरण आहे.
पर्यायी उत्तरे :
१) 'अ' आणि 'ब' दोन्ही चूक २) 'अ' आणि 'ब' दोन्ही बरोबर
३) 'अ' चूक आणि 'ब' बरोबर ४) 'अ' बरोबर आणि 'ब' चूक
- 6) Think about the following statements in relation to The Commission of Sati (Prevention) Act, 1987
a) Arranging of any function to eulogize the person who has committed sati is not a glorification of sati system.
b) Constitution of temple in order to preserve the memory of a person who has committed sati is a glorification of sati system
Answer Options :
1) Both 'a' and 'b' are wrong 2) Both 'a' and 'b' are correct
3) 'a' is wrong and 'b' is correct 4) 'a' is correct and 'b' is wrong
- ७) खालीलपैकी कोणती कृत्ये सती प्रतिबंध कायदा १९८७ च्या अंतर्गत शिक्षेस पात्र आहेत ?
अ) विधवेस सती जाण्यास प्रवृत्त करणे.
ब) विधवेला सती जाण्याचा निर्णय घेण्यास मदत करणे.
क) सतीच्या संबंधातील कोणत्याही मिरवणुकीत सामील होणे.
ड) जिवंतपणी जाळून घेण्याच्या कृत्यापासून स्वतःचा बचाव करू पाहणाऱ्या विधवेला तसे करण्यापासून रोखणे.
पर्यायी उत्तरे :
१) अ फक्त २) अ आणि ड ३) अ, ब आणि ड ४) वरील सर्व
- 7) Which of the following acts are punishable under the provisions of 'The commission of Sati (Prevention) Act 1987 ?
a) Investigating a widow to commit sati
b) Aiding the-widow in her decision to commit sati
c) Participating in any procession in connection of sati.
d) preventing the widow from saving herself from being burnt alive'
Answer Options:
1) a only 3) a and d 3) a, b and d 4) All of the above

- ८) सती (प्रतिबंध) कायदानुसार पुढीलपैकी कोणती कृत्ये सती जाण्यास प्रोत्साहन देणारी अथवा सहाय्य करणारी समजली जातील ?
- अ) सती जाणाऱ्या व्यक्तीला रोखण्याचा प्रयत्न करणाऱ्या पोलिसांच्या कृत्याला अडथळा आणणे.
ब) सती जात असलेल्या घटनास्थळी उपस्थित राहून सक्रिय सहभाग घेणे.
क) सती गेल्यास मृत पतीला आध्यात्मिक फायदा होईल यावर त्या विधवेला विश्वास ठेवायला भाग पाडणे.
ड) सती जाण्याचा विचार विधवेने बदलू नये म्हणून तिला प्रेरणा देणे. (प्रोत्साहन)

पर्यायी उत्तरे :

- १) अ फक्त २) क आणि ड ३) वरीलपैकी सर्व ४) वरीलपैकी कोणतेही नाही
- 8) Under the provisions of The commission of Sati (Prevention) Act' which of the following acts shall be deemed to be an abetment of sati ?
- a) obstructing the Police taking any steps to prevent! the commission of sati'
b) being present at the place where sati is committed as an active participant.
c) making a widow believe that her commission of sati will give spiritual benefit to her deceased husband.
d) encouraging a widow to remain fixed in her resolve to commit sati.

Answer Options :

- 1) a only 2) c and d 3) All of the above 4) None of the above

२) माहिती अधिकार अधिनियम

- १) माहितीचा अधिकार खालीलपैकी कोणत्या मूलभूत हक्कांशी अधिक संबंधित आहे :
- a) जीवित व स्वातंत्र्याचा हक्क b) शोषणाविरुद्धचा हक्क
c) भाषण व अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याचा हक्क d) शैक्षणिक हक्क
- खालीलपैकी कोणता पर्याय योग्य आहे ?
- १) (a) (c) २) (a) (b) (c) ३) (a), (d), (c) ४) (a), (b), (c), (d)
- 1) Right to Information is more related to which of the following fundamental rights :
- a) Right to Life and Liberty b) Right against exploitation
c) Right to freedom of speech and expression d) Right to Education
- Which of the option given below is correct ?
- 1) (a) (c) 2) (a) (b) (c) 3) (a), (d), (c) 4) (a), (b), (c), (d)

- २) पुढील दोन विधानांचा विचार करा.
- a) माहितीच्या अधिकाराचा बरेच वैयक्तिकरीत्या पाठपुरावा करित आहेत.
b) बऱ्याच संस्था, गट व देश त्यांना याबाबत अद्यावत माहिती असो वा नसो माहिती अधिकाराचा पिच्छा पुरवीत आहेत.

पर्यायी उत्तरे :

- १) दोन्ही बरोबर २) कोणतेही बरोबर नाही ३) (a) बरोबर (b) चूक ४) (b) बरोबर (a) चूक
- 2) Consider the following two statements :
- a) Right to information is being pursued by individuals all over.
b) Various societies, movements and countries well informed or otherwise are following right to information.

Answer options :

- 1) Both are correct 2) Neither is correct
3) (a) is correct (b) is not 4) (b) is correct (a) is not

- ३) पुढील विधानांचा विचार करा.
a) माहिती न देणे सामाजिक अन्यायाचे मूळ आहे.
b) जेव्हा सत्तेत सर्वांचा सहभाग नसेल तेथे सामाजिक अन्याय राहू शकतो.
पर्यायी उत्तरे :
१) (b) बरोबर व (a) त्याचे बरोबर स्पष्टीकरण २) (b) बरोबर परंतु (a) त्याचे बरोबर स्पष्टीकरण नाही.
३) दोन्ही चूक ४) चूक (a) बरोबर
- 3) Consider the following statements :
a) Non dissemination of the information is a root cause of social inequality.
b) When the participation in the governance is not all round social unjust could prevail.
Answer options :
1) (b) is correct and (a) is the correct explanation of (b)
2) (b) is correct but (a) is not the correct explanation of (b)
3) Both (a) and (b) are incorrect.
4) (b) is incorrect (a) is correct
- ४) पुढील विधानांचा विचार करा :
a) नागरिकांना माहितीचा अधिकार आवश्यक हे प्रथम रियो दि जानेरो समीट मध्ये म्हटले गेले.
b) भारतातील बऱ्याच न्यायालयांनी वारंवार म्हटले आहे की सामाजिक न्यायासाठी माहितीचा प्रसार आवश्यक आहे.
पर्यायी उत्तरे :
१) दोन्ही बरोबर २) कोणताही बरोबर नाही ३) (a) बरोबर (b) चूक ४) (b) बरोबर (a) चूक
- 4) Consider the following statements :
a) "Citizenry has right to know" was for the first time said in the summit at Rio-deJanerio.
b) Many courts in India have reiterated that dissemination of information is an absolute must for attaining social justice. Now state whether.
Answer options.
1) Both are correct 2) Neither is correct
3) (a) is correct (b) is not 4) (b) is correct (a) is not

३) महाराष्ट्र सार्वजनिक लोकसेवा हक्क अधिनियम, २०१५

- १) खालीलपैकी कोणत्या मार्गामुळे प्रातिनिधिक लोकशाहीचे सहभागी लोकशाहीमध्ये रूपांतरण सूचित होते ?
a) संसद व विधानमंडळामध्ये प्रश्न विचारणे.
b) प्रशासनाविरोधात तक्रार दाखल करणे.
c) माहिती अधिकाराच्या वापराद्वारे शासन व प्रशासन पारदर्शक बनवणे.
d) शासकीय कारभाराविषयी जाणून घेणे.
पर्यायी उत्तरे :
१) (a) आणि (c) २) (b) आणि (c) ३) (c) आणि (d) ४) (b) आणि (d)
- 1) Which of the following indicates the transformation of representative democracy into participatory democracy?
a) By asking questions in parliaments and state legislature
b) By launching complaints against administration.
c) Using RTI act to make government and administration transparent.
d) Getting knowledge of functioning of governance.
Answer options :
1) (a) and (c) 2) (b) and (c) 3) (c) and (d) 4) (b) and (d)

४) कायदा सुव्यवस्थाविषयक कायदे

- १) महाराष्ट्रात दारू पिऊन गाडी चालवणे बेकायदेशीर आहे. पुढील बाबींसाठीही परवाना लागतो -
a) अधिकृत दुकानातून दारू विकत घेण्यासाठी b) हॉटेल वा "बार" मध्ये दारू पिण्यासाठी
c) आपल्या घरात दारू ठेवण्यासाठी d) एका जागेवरून दुसरीकडे दारू नेण्यासाठी
वरीलपैकी कोणते विधान/विधाने चुकीचे/चुकीची आहे/आहेत ?
१) (a) आणि (c) २) (b) ३) (c) ४) कोणतेही नाही
- 1) It is illegal to drink and drive in Maharashtra and one also needs a permit :
a) to buy liquor from an authorised shop. b) to consume liquor in a hotel or a bar
c) to possess it in your house d) to carry it from one place to another
Which of the above four statements is/are incorrect ?
1) (a) and (c) 2) (b) 3) (c) 4) None of these
- २) "अ" हा "य" ला रस्त्यामध्ये "य" ला इजा व्हावी या उद्देशाने त्याच्या ('य' च्या) संमतीशिवाय धक्का मारतो ही "अ" ची कृती आहे.
१) बलप्रयोग २) फौजदारीपात्र बलप्रयोग ३) हमला ४) यापैकी एकही नाही
- 2) "A" intentionally pushes against "Y" in the street. "A" has done so without "Y's" consent, intending to cause injury to "Y". The act of "A" is
1) Force 2) Criminal Force 3) Assault 4) None of the above
- ३) "बल प्रयोगात" चा समावेश होतो :
a) स्वतःचे शारीरिक सामर्थ्य वापरणे.
b) एखादा पदार्थ अशा स्थितीत ठेवणे, की जेणेकरून स्वतःला किंवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीला आणखी काही कृती करावी न लागता गती निर्माण होईल किंवा गतिबद्दल अगर गतिविराम घडून येईल.
c) कोणत्याही प्राण्याला गतिमान होण्यास, गतिबदल करण्यास किंवा गतिविराम करण्यास प्रवृत्त न करणे.
पर्यायी उत्तरे :
१) फक्त (a) २) (a) आणि (b) ३) (a), (b) आणि (c) ४) वरीलपैकी एकही नाही
- 3) "Force" INCLUDES -
a) Use of own bodily power.
b) By disposing any substance in such a manner that the motion or change or cessation of motion takes place without any further act on his part or on the part of any other person.
c) By not inducing any animal to move, to change its motion, or to cease to move.
Answer Options :
1) Only (a) 2) (a) and (b) 3) (a), (b) and (c) 4) None of the above
- ४) "य" स्नान करीत आहे, "अ", "य" च्या संमतीशिवाय आंघोळीच्या पाण्यामध्ये उकळते पाणी, ते उकळते आहे हे माहित असूनही ओततो, त्यामागे त्याचा वाईट हेतू आहे तर "अ" ची ही कृती आहे.
१) फौजदारीपात्र बलप्रयोग २) हमला ३) बलप्रयोग ४) वरीलपैकी एकही नाही
- 4) "Y" is bathing. "A" without the consent of "Y" pours into the bath water which he knows to be boiling with ill intention. "A" has committed
1) Criminal Force 2) Assault 3) Force 4) None of the above

- २) १९९१ साली स्वीकारलेले नवे आर्थिक धोरण
- १) समाजवादावर आधारित होते. २) समाजवादाच्या तत्वांशी अजिबात संबंधित नव्हते.
३) समाजवादासंबंधी तटस्थ होते. ४) समाजवादाच्या तत्वांची प्रशंसा करणारे होते.
- 2) The New Economic Policy adopted in 1991 was
- 1) based on Socialism
2) not at all related to the principles of Socialism
3) indifferent to the concept of Socialism
4) praised the principles of Socialism
- ३) पुढीलपैकी कुठल्या विधानाने 'साधारण सहमती' दर्शविली जाते ?
- a) सामान्य जनतेचा पाठिंबा
b) एखाद्या संकल्पनेचा उदय किंवा विकासाला सर्वांचे मतैक्य
c) मतदार व त्यांच्या संसदेतील प्रतिनिधींच्या मते एखाद्या योजनेला मान्यता
d) सामान्य जनांच्या सामायिक बुद्धीसंबंधी साधारण संकल्पना
- अचूक उत्तराचे पर्याय :**
- १) (a) आणि (b) २) (a) आणि (c) ३) (a) आणि (d) ४) (a), (b) आणि (c)
- 3) Which of the following statements imply 'general consent' ?
- a) support among the people
b) general rise or growth of a concept with agreement from all.
c) acceptance among the electorate and their representatives in Parliament about a policy.
d) doctrine about the general collective intellect of common people.
- Correct Answer Options :**
- 1) (a) and (b) 2) (a) and (c) 3) (a) and (d) 4) (a), (b) and (c)
- ४) राजकीय शिक्षणाच्या क्षेत्रात महात्मा गांधींचे मुख्य योगदान काय आहे ?
- १) त्यांनी अनौपचारिक राजकीय शिक्षणाद्वारे लोकांमध्ये 'राजकीय साक्षरतेचा' प्रसार केला.
२) त्यांनी राजकीय हस्तक्षेप मुक्त शिक्षणाच्या आवश्यकतेवर भर दिला.
३) त्यांनी शिस्तबद्ध पद्धतीने आपल्याला आंदोलन आणि अनाकलनीय राजकारण शिकविले.
४) त्यांनी असा विश्वास निर्माण केला की, आपले राजकीय साध्य हे साधनाच्या सुसंगत असावे.
- 4) What is the main contribution of Mahatma Gandhi to the field of political education ?
- 1) He spread 'Political Literacy' among the people through non-formal Gandhi to the field of political education ?
2) He emphasized the need for keeping education free from political interference.
3) He taught agitation and anarchic politics in a disciplined manner.
4) He made us believe that our political end should be compatible with the means.
- ५) खालील विधानांपैकी कोणते विधान योग्य आहे/आहेत ?
- a) उत्पादनांची साधने एकत्रित मालकीची असावीत.
b) नफ्याचा लोभ सोडावा.
c) व्यक्तींना गरजेपुरत्याच जीवनावश्यक गोष्टी मिळाव्यात.
- पर्यायी उत्तरे :**
- १) तिन्ही बरोबर व (a) हे (c) करिता आवश्यक २) तिन्ही बरोबर व (b) हे (c) करिता आवश्यक
३) तिन्ही बरोबर व (a) हे (b) करिता आवश्यक ४) (a) व (b) बरोबर, (c) चूक.

- 5) Which of the statements given below is/are **correct** ?
a) Means of production should be commonly owned.
b) Profit should not be a motive.
c) Individuals should get goods only as much as they need.

Answer Options :

- 1) All three are correct and (a) is necessary for (c)
2) All three are correct and (b) is necessary for (c)
3) All three are correct and (a) and (b) are necessary for (c)
4) (a) and (b) are correct (c) is not

- ६) न्यायव्यवस्थेवर टीका करणे अपरिहार्य आहे कारण

- अ) लोक मुक्त समाजात राहतात
ब) लोक गप्प बसणार नाहीत
क) सरकारच्या इतर शाखा देखील टीका आकर्षित करतात
ड) न्यायालयांचे अधिकार मर्यादित आहेत

पर्यायी उत्तरे :

- १) फक्त अ २) फक्त अ आणि ब ३) फक्त ब आणि ड ४) फक्त अ, ब आणि क

- 6) Criticism of judiciary is inevitable because

- a) People live in a free society
b) People will not remain silent
c) Other branches of government also attract criticism
d) Authority of courts is limited

Answer Options :

- 1) Only a 2) Only a and b 3) Only b and d 4) Only a, b and c

- ७) पुढील दोन विधानांपैकी कोणते योग्य आहे ?

- अ) कोणत्याही पार्टीला आर्थिक व्यवस्थेचा विकास कसा करावयाचा हे माहीत नाही म्हणून दोन्ही असुरक्षित आहेत.
ब) नेहरूंनी फाळणी नंतरच्या स्फोटक वातावरणात धर्मनिरपेक्षता पाळण्याऐवजी आर्थिक विकासाला प्रोत्साहित केले.

पर्यायी उत्तरे :

- १) फक्त अ २) फक्त ब ३) दोन्ही अ आणि ब ४) दोन्ही नाहीत

- 7) Which of the following two statements is/are correct?

- a) Since no party knows how to develop our economy both the parties are insecure.
b) Nehru instead of practising secularism during the post-partition hot and heady mood promoted economic development.

Answer Options :

- 1) Only a 2) Only b 3) Both a nor b 4) Neither a nor b

- ८) विसाव्या शतकाच्या पहिल्या दोन दशकांमध्ये परराष्ट्र धोरण हे क्षेत्र होते.

- १) राजकीय पक्षांचे २) विधी मंडळांचे ३) सैनिकांचे ४) परराष्ट्र खात्यांचे

- 8) In the first two decades of the 20th century, foreign policy was a realm of

- 1) Political parties 2) Legislature 3) Soldiers 4) Foreign offices

- ९) खालीलपैकी कोणते कथन खरे नाही ?
- १) स्वातंत्र्य संग्रामाने लोकांना राजकीय शिक्षण देण्यास मदत केली.
 - २) राजकीय पक्षांनी योग्य राजकीय शिक्षण उपलब्ध करून दिले.
 - ३) सामाजिक परिवर्तनासाठी राजकीय शिक्षण आवश्यक आहे.
 - ४) राजकीय शिक्षण हे व्यक्तीचे साध्य आणि साधन आहे.
- 9) Which of the following statements is not true ?
- 1) Freedom struggle helped to educate people politically.
 - 2) Political parties provide proper political education.
 - 3) Political education is necessary for bringing about social change.
 - 4) Political education is aim and means of individual.
- १०) खालीलपैकी कोणते/ती विधान/ने बरोबर आहे/त ?
- अ) विसाव्या शतकाच्या पहिल्या पन्नास वर्षांमध्ये लोकशाही राष्ट्रांमध्ये आंतरराष्ट्रीय संबंधांचा सखोल अभ्यास झाला.
- ब) युरोपीय देशांचे परराष्ट्र धोरण त्यांच्या कडील कामगार चळवळी ठरवीत होत्या.
- क) अमेरिकेच्या राज्यघटनेने आंतरराष्ट्रीय संबंधांच्या अभ्यासाला प्रोत्साहन दिले.
- ड) विद्यापीठे आणि बुद्धिवाद्यांच्या वर्तुळांचा परराष्ट्र धोरण ठरविण्यात नगण्य प्रभाव होता.
- पर्यायी उत्तरे :**
- १) फक्त अ बरोबर आहे.
 - २) सर्व विधाने बरोबर आहेत.
 - ३) फक्त ड बरोबर आहे.
 - ४) फक्त ब आणि क बरोबर आहे.
- 10) Which of the following statements is / are correct?
- a) Democratic countries studied international relations thoroughly in the first half of the 20th century.
 - b) Labour movements decided the foreign policies of European nations.
 - c) US Constitution promoted the study of international relations.
 - d) Universities and intellectual circles had little impact on foreign policy formulation.
- Answer Options :**
- 1) Only a is correct
 - 2) All statements are correct
 - 3) Only d is correct
 - 4) Only b and c are correct
- ११) राजकीय शिक्षणाचे अंतिम उद्दिष्ट काय आहे ?
- १) अभिजनवादाच्या सर्वांगीण विकासास उत्तेजन देणे.
 - २) समतामूलक समाज निर्माण करणे.
 - ३) विद्यार्थ्यांमध्ये उच्च बौद्धिक कौशल्ये तयार करणे.
 - ४) शैक्षणिक संस्थांना शुद्ध/खरा पाठिंबा उपलब्ध करून देणे.
- 11) What should be the ultimate objective of political education ?
- 1) To foster all-round growth of elitism.
 - 2) To create an egalitarian society.
 - 3) To prepare students with high intellectual acumen.
 - 4) To provide genuine support to educational institutions.

२) विकास कार्यक्रम

३) ग्रामीण विकास

- १) स्वतंत्र भारतात खालीलपैकी कोणती कायदेशीर तरतूद आपणास ग्रामीण सामाजिक, आर्थिक समवाटणी न्याय देण्याच्या दृष्टीने सर्वात प्रभावी वाटते ?
- १) वन हक्क कायदा
२) शेतजमीन कूळ कायदा
३) कृषी कमाल जमीन धारणा कायदा
४) कर्जमुक्ती कायदा
- 1) Which of the following statutory provisions will you view as the most effective instrument of rural socio-economic distribution justice in the independent India?
- 1) Forest Rights Act
2) Agricultural Tenancy Act
3) Agricultural Land Ceiling Act
4) Debt Relief Act

४) आरोग्य धोरण व सुविधा

५) शैक्षणिक धोरण व विकास

- १) शिक्षण हक्क कायदा २००९ चा मुख्य उद्देश खालीलपैकी कोणता आहे ?
- १) निरक्षरता निर्मूलन
२) सर्वांना व्यापक प्रमाणात आणि आवश्यक शिक्षण
३) ६ ते १४ वयोगटातील सर्व मुलांना सक्तीचे व मोफत शिक्षण
४) वरील सर्व
- 1) What is the main purpose of Right to Education Act, 2009?
- 1) Eradication of Illiteracy
2) Universal Elementary Education to all
3) Free and Compulsory Education to all children of 6 to 14 years of age
4) All of the above
- २) स्वातंत्र्यानंतर शैक्षणिक संस्थेसोबत राजकारणाचे संबंध कसे होते ?
- १) त्यांना राजकीय हस्तक्षेपाशिवाय राजकीय पाठिंबा प्राप्त झाला.
२) त्यांना राजकीय हस्तक्षेपासह राजकीय पाठिंबा मिळू शकला नाही.
३) त्यांना राजकीय हस्तक्षेपासह अल्प राजकीय पाठिंबा प्राप्त झाला.
४) त्यांना राजकीय हस्तक्षेपाशिवाय अल्प राजकीय पाठिंबा प्राप्त झाला.
- 2) How has politics been related to educational institutions after independence ?
- 1) They got political support without political interference.
2) They got no political support with political interference.
3) They got mere political support with political interference.
4) They got mere political support without political interference.

- ३) विद्यमान शैक्षणिक व्यवस्थेमध्ये मुख्य समस्या कोणती आहे ?
- १) ती शिक्षणाच्या ब्रिटिश मॉडेल वर आधारित आहे.
 - २) ती विद्यार्थ्यांच्या मनावर मूल्ये बिंबवित नाही.
 - ३) ती अत्यंत श्रेणीबद्ध आणि विषमतावादी स्वरूपाची आहे.
 - ४) ती काही प्रतिष्ठांचे वर्चस्व कायम ठेवते.
- 3) Which is the major problem of the present education system ?
- 1) It is based on the British Model of education.
 - 2) It does not inculcate values to the students.
 - 3) It is highly hierarchical and Inegalitarian in nature.
 - 4) It perpetuates the domination of the few privileged.
- ४) उच्च शिक्षण क्षेत्रातील नियंत्रक यंत्रणे संबंधी पुढीलपैकी कोणते विधान चुकीचे आहे ?
- १) २००५ सालच्या सैम पित्रोदा यांच्या नेतृत्वाखाली राष्ट्रीय ज्ञान आयोगाने उच्च शिक्षण संस्थांसाठी स्वतंत्र नियामक यंत्रणेची शिफारस केली होती.
 - २) यशपाल समितीने ही उच्च शिक्षण संस्थांच्या यिमानासाठी स्वतंत्र नियामक यंत्रणेची शिफारस केली होती.
 - ३) सध्याच्या उच्च शिक्षण क्षेत्रातील नियामक यंत्रणेऐवजी एकच नियामक यंत्रणा उच्च शिक्षण क्षेत्रात केंद्र शासनाने प्रस्तावित केली आहे. ती यंत्रणा म्हणजे उच्च शिक्षण सक्षमीकरण नियामक यंत्रणा (HEERA).
 - ४) सध्याच्या काळात उच्च शिक्षण क्षेत्रात विद्यापीठ अनुदान आयोग (UGC) हे एकमेव अस्तित्वात असलेली नियामक यंत्रणा आहे.
- 4) Out of the following statements about the regulatory body in the field of higher education, which is **not** correct?
- 1) National Knowledge commission under the leadership of Sam pitroda in 2005 had proposed independent regulatory authority for higher education institutions.
 - 2) Yashpal Committee recommended single independent regulating authority for higher education institutions.
 - 3) Central Government has proposed to replace present regulatory bodies in the field of higher education with a single regulatory body called Higher Education Empowerment Regulation Agency (HEERA).
 - 4) University Grants Commission (UGC) is the only existing regulatory body in higher education at present.

(१२) दुर्बल घटक, स्वयंसेवी संस्थांचे सक्षमीकरण

- १) बालकांचे व महिलांचे सक्षमीकरण
- २) अनुसूचित जमाती, जाती
- ३) ओबीसी, इबीसी, अल्पसंख्यांक, दिव्यांग
- ४) कामगार, ज्येष्ठ नागरिक व प्रकल्पबाधित
- ५) युवा कल्याण व शैक्षणिक सक्षमीकरण

१) बालकांचे व महिलांचे सक्षमीकरण

- १) पुढीलपैकी कोणते विधान योग्य आहे ?
अ) स्त्रियांचे मानवी हक्क उल्लंघन फक्त स्त्रियांचे शिक्षण रोखू शकते.
ब) दुसऱ्या कोणाही पेक्षा स्त्रियांनी महिलाविषयक कायदांबाबत अधिक जागृत असावयास हवे.

पर्यायी उत्तरे :

- १) फक्त अ २) फक्त ब ३) कोणतेही नाही ४) अ व ब दोन्ही

- 1) Which of the following statements is/are correct ?
a) Education of women alone can prevent violation of their human rights.
b) Women should be more aware of the women laws than anyone else.

Answer Options :

- 1) a only 2) b only 3) Neither a nor b 4) Both a and b

- २) महिलासाठी स्वतंत्र बँक स्थापन करणे, ही घटना एक प्रकारे:
१) सर्वत्र अत्याचार होण्यापासून स्त्रियांचे संरक्षण करते २) स्त्रियांना पुरुषांच्या तावडीतून मुक्त करते
३) पुरुष वर्चस्वाची पुष्टी करते आणि कायम ठेवते ४) महिलांना आर्थिक स्वातंत्र्य देते
- 2) Establishing Women's bank is, in a way :
1) Protects women all around from being oppressed
2) Emancipates women from the clutches of men
3) Confirms and perpetuates male dominance
4) Gives economic freedom to women
- ३) स्त्रियांना काय हवे असते ?
१) विशेष संरक्षण २) पुरुषांना कुलूप आणि चावीखाली ठेवले पाहिजे
३) पुरुषांशी समानता ४) पूर्णपणे मुक्ती मिळविण्यासाठी आर्थिक स्वातंत्र्य
- 3) What would women want?
1) Special protection 2) Men should be kept under lock and key
3) Parity with men 4) Economic freedom to get fully emancipated
- ४) महिला सबलीकरण यामुळे होऊ शकते.
१) सक्तीचे कायदे तयार करून २) वैश्विक जाहीरनाम्याच्या माध्यमातून
३) सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयांमुळे ४) वरीलपैकी एकही नाही
- 4) Women empowerment can be done
1) by making strict laws 2) through universal declarations
3) by Supreme Court decisions 4) None of the above

२) अनुसूचित जमाती, जाती

- १) भारतीय राज्य घटनेच्या कुठल्या आर्टिकलनुसार राज्य सरकारांनी वन्य जमातींकडून अन्य लोकांकडे जमीन हस्तांतरण करण्यास प्रतिबंध करण्याचे धोरण स्वीकारले ?
१) आर्टिकल ३६ २) आर्टिकल ४६ ३) आर्टिकल ३९ ४) वरीलपैकी एकही नाही
- 1) Under the guidelines of which Article of the Indian Constitution have the State Governments accepted the policy of prohibiting the transfer of land from tribals to non-tribals?
1) Article 36 2) Article 46 3) Article 39 4) None of the above

३) ओबीसी, इबीसी, अल्पसंख्यांक, दिव्यांग

४) कामगार, ज्येष्ठ नागरिक व प्रकल्पबाधित

- १) घेड्डो हे आहे:
- १) महिलांच्या संमतीने किंवा त्याशिवाय विवाह होतात अशी जागा.
 - २) प्रथा जिथे स्त्रिया त्यांच्या इच्छेविरुद्ध गुलामगिरीत राहतात
 - ३) ज्या ठिकाणी समूहातील लोक गरीब परिस्थितीत राहतात
 - ४) ज्या ठिकाणी कायद्याची अंमलबजावणी करणार्या एजन्सींनी अंडरशियलचा छळ केला आहे.
- 1) "Ghetto" is a :
- 1) Place where marriages take place with or without the consent of women.
 - 2) Custom where women live in slavery against their wishes
 - 3) Place where people of a group live in poor conditions
 - 4) Place where the undertials are tormented by the law enforcing agencies.
- २) युरोपमधील कामगार वर्गाचे नेते होते.
- १) महान शिक्षणतज्ञ
 - २) आदर्शवादी
 - ३) युद्धाची उत्तम जाण असणाऱ्या गटाचे भाग होते.
 - ४) वास्तविक स्थितीवर पकड नसलेले.
- 2) The leaders of the working class in Europe were
- 1) Great academicians
 - 2) Idealist
 - 3) A part of a group having a good understanding of war
 - 4) Unable to grasp the reality

५) युवा कल्याण व शैक्षणिक सक्षमीकरण

- १) 'राष्ट्रीय युवक धोरणा' बाबत खालील विधाने विचारात घ्या.
- a) राष्ट्रीय युवक धोरणाचा सर्वप्रथम स्विकार १९८६ मध्ये करण्यात आला.
 - b) २००३ मधील धोरणानुसार युवकाची व्याख्या १५-३५ वयोगटातील व्यक्ती अशी केली गेली.
 - c) २०१४ मधील धोरणानुसार युवकाचा वयोगटाची व्याख्या १५-२९ वर्षे अशी केली आहे.
- वरीलपैकी कोणते विधान/ने बरोबर आहे/त ?
- १) फक्त (a)
 - २) (a) आणि (b)
 - ३) (b) आणि (c)
 - ४) फक्त (c)
- 1) Consider the following statements about 'National Youth Policy.'
- a) The First National Youth Policy was adopted in 1986.
 - b) In the 2003 policy, 'Youth' was defined as a person of age between 15-35.
 - c) In the 2014 policy, the youth age-group is defined as 15-29 years.
- Which of the statements given above is/are **correct**?
- 1) Only (a)
 - 2) (a) and (b)
 - 3) (b) and (c)
 - 4) Only (c)

(५) मानवी हक्क, समस्या व जबाबदाऱ्या

(१३) मानवी हक्क जाहीरनामा

- १) मानवी हक्कांची सार्वत्रिक घोषणा व जागतिक स्थिती
- २) मानवी हक्क संरक्षण/भंग संदर्भातील बाबी
- ३) मानवी हक्क मानका संदर्भातील न्यायालयीन निकाल

(१४) मूलभूत अधिकार, मूलभूत कर्तव्ये, राज्यधोरणाची मार्गदर्शक तत्त्वे

- १) मूलभूत अधिकार
- २) राज्यधोरणाची मार्गदर्शक तत्त्वे
- ३) मूलभूत कर्तव्ये

(१५) राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग - एनएससीसी, एनएसटीसी, एनसीबीसी

- १) राष्ट्रीय व राज्य मानवी हक्क आयोग
- २) एनएससीसी, एनएसटीसी, एनसीबीसी
- ३) राष्ट्रीय अल्पसंख्यांक, महिला, बाल आयोग

(१३) मानवी हक्क जाहीरनामा

- १) मानवी हक्कांची सार्वत्रिक घोषणा व जागतिक स्थिती
- २) मानवी हक्क संरक्षण/भंग संदर्भातील बाबी
- ३) मानवी हक्क मानका संदर्भातील न्यायालयीन निकाल

१) मानवी हक्कांची सार्वत्रिक घोषणा व जागतिक स्थिती

- १) सर्व मूलभूत अधिकार हे
 - १) वैश्विक जाहीरनाम्याचे भाग आहेत.
 - २) फक्त सर्वोच्च न्यायालयाकडून अंमलबजावणी होऊ शकतात.
 - ३) सर्व व्यक्तींना दिलेले असून ते त्यांचे उल्लंघन झाल्यास दाद मागू शकतात.
 - ४) वरीलपैकी कोणतेही नाही.
- 1) All fundamental rights are
 - 1) Part of universal declarations
 - 2) Enforceable by Supreme Court only
 - 3) Given to all persons and they can challenge its violation
 - 4) None of the above

- २) खालील विधानांपैकी योग्य वाक्य निवडा.
अ) सर्व मानव हक्क हे कायदेशीर हक्क आहेत.
ब) सर्व मानव हक्क हे मूलभूत हक्क आहेत.
क) सर्व मूलभूत हक्क हे मानव हक्क आहेत.

पर्यायी उत्तरे :

- १) फक्त अ बरोबर आहे. २) अ आणि ब दोन्ही बरोबर आहे.
३) फक्त क बरोबर आहे. ४) सर्व बरोबर आहे.

- 2) Choose the correct statement given below :

- a) All human rights are legal rights.
b) All human rights are fundamental rights
c) All fundamental rights are human rights.

Answer Options :

- 1) Only a is correct 2) Both a and b are correct
3) Only c is correct 4) All are correct

- ३) खालील विधाने वाचा.

- a) काळ्यांना राजकीय स्वातंत्र्य देण्याचे आश्वासन रिपब्लिकन पक्षाच्या १८६० मधील जाहीरनाम्यात प्रसिद्ध केले होते.
b) तेराव्या घटनादुरुस्तीमुळे गुलामगिरी नष्ट करण्याची तरतूद झाली.
c) काळ्यांना देण्यात आलेले नागरी अधिकार असंविधानिक असल्याच सर्वोच्च न्यायालयाने १८८३ साली जाहीर केल.

पर्यायी उत्तरे :

- १) (b) हे विधान (a) चा परिणाम आहे १) (a) हे विधान (b) चा परिणाम आहे
३) (c) हे विधान (a) चे कारण आहे. ४) (a), (b) आणि (c) यांचा एकमेकांशी संबंध नाही

- 3) Réad the statements.

- a) The Republican Manifesto of 1860 had included a promise of political freedom to the Blacks.
b) The Thirteenth Amendment provided for Abolition of Slavery.
c) The Supreme Court in 1883 declared that the Civil Rights conferred upon the Blacks were unconstitutional.

Answer Options :

- 1) (b) is the effect of (a). 2) (a) is the effect of (b).
3) (c) is the cause of (a). 4) (a), (b) and (c) are unrelated.

- ४) १८७५ च्या अमेरिकन नागरी अधिकार अधिनियमाला मर्यादित यश मिळाले, कारण -

- १) पूर्वाश्रमीच्या गुलामांना खूपच क्षेत्रे खुली झाली होती.
२) काळ्या लोकांना मतदानाचे अधिकार नव्हते.
३) गुलामांची आर्थिक स्थिती इतकी खालावली होती की त्यांना खुलेगाने निवड करता येण अशक्य होत.
४) दक्षिणेकडील राज्यांची पुनर्रचना होत होती.

- 4) The Civil Rights Act of 1875 USA had limited success because

- 1) there were many fields open for erstwhile slaves.
2) the Blacks did not have voting rights.
3) the slaves had become too poor to exercise their choice.
4) Southern States were being reconstructed.

- ५) बुकर टी. वॉशिंग्टन आणि डब्ल्यू. इ. बी. दु बोई यांच्याबद्दल कोणते विधान असत्य आहे ?
- १) दोघेही अमेरिकेचे राष्ट्राध्यक्ष होते.
 - २) दोघेही कृष्णवर्णीय चळवळीत कार्यरत होते.
 - ३) दोघांचे चळवळीच्या कार्यपद्धतीबाबत एकमत नव्हते.
 - ४) वॉशिंग्टन यांनी मवाळ धोरण, तर दु बोई यांनी जहाल धोरणाचा अवलंब केला.
- 5) Which of the statements about Booker T. Washington and W.E.B. Du Bois is incorrect ?
- 1) Both were American Presidents.
 - 2) Both were active in the Black Movement.
 - 3) Both did not agree on the way in which the movement should be carried out.
 - 4) Washington was a moderate, while Du Bois followed radical policies.

२) मानवी हक्क संरक्षण / भंग संदर्भातील बाबी

- १) अमेरिकेतील बहुतांश संस्थांमध्ये विभक्तीकरण व भेदभावाच्या पद्धती ठोसपणे प्रस्थापित झाल्या, कारण
- १) तेराव्या घटनादुरुस्तीने गुलामगिरी नष्ट झाली होती.
 - २) नागरी अधिकार अधिनियमाच्या तरतुदींची अंमलबजावणी व्यवस्थितपणे झाली नाही.
 - ३) काळ्या लोकांना मतदानाचा अधिकार दिला गेला.
 - ४) वरीलपैकी एकही नाही
- 1) Processes of sepragation and discrimination became deeply entrenched in most of the institutions in the United States because
- 1) slavery was abolished by the Thirteenth Amendment.
 - 2) the provisions of the Civil Rights Act were not implemented properly.
 - 3) right to vote was conferred upon the Blacks.
 - 4) None of the above
- २) पुढीलपैकी कोणते विधान योग्य आहे ?
- अ) मानवी हक्कांच्या उल्लंघनाविरुद्ध लगेच सर्वोच्च न्यायालयात दाद मागता येते.
ब) अमेरिकनांना स्वातंत्र्य मानवी हक्कांच्या रक्षणाकरताच मिळाले.
- पर्यायी उत्तरे :**
- १) फक्त अ
 - २) फक्त ब
 - ३) कोणतेही नाही
 - ४) अ व ब दोन्ही
- 2) Which of the following statements is/are correct ?
- a) Violation of human right can immediately be challenged in the Supreme Court.
b) The American got independence only to protect the human right.
- Answer Options :**
- 1) a only
 - 2) b only
 - 3) Neither a nor b
 - 4) Both a and b
- ३) खालील विधानांपैकी कोणते विधान योग्य आहे/आहेत ?
- अ) युरोपमधील जनता सशस्त्र दलांमध्ये काम करण्यास अनुत्सुक आहे.
ब) युरोपीय देशांमध्ये परकीय आक्रमणे ही नित्याची बाब होती.
क) युरोपीय कामगार मुख्यतः परराष्ट्र धोरणाबद्दल बोलत होते.
ड) अमेरिकेकडे सुस्थापित असे परराष्ट्र खाते होते.
- पर्यायी उत्तरे :**
- १) फक्त अ आणि ब बरोबर आहे.
 - २) फक्त क आणि ड बरोबर आहेत
 - ३) सर्व विधाने बरोबर आहेत
 - ४) फक्त ड बरोबर आहे

- 3) Which of the statements given below is/are **correct** ?
- In general, Europeans were unwilling to work in the armed forces.
 - Foreign invasions were common in European countries.
 - European workers mainly talked about foreign policy.
 - USA had a well-developed foreign office.

Answer Options :

- Only a and b are correct
- Only c and d are correct
- All statements are correct
- Only d is correct

- ४) असत्य विधान ओळखा.

- मिसिसिपी योजनेमुळे काळ्यांना भेदभावाचे जीवन जगावे लागले.
- मिसिसिपी योजनेमुळे काळ्यांचे मतदानाचे अधिकार हिरावले गेले.
- साक्षरताविषयक कायद्यांमुळे काळ्यांचे मतदानाचे अधिकार हिरावले गेले.
- सुप्रीम कोर्टाने कायमच काळ्यांना नागरी अधिकार मिळवून दिले.

- 4) Identify the incorrect statement.

- Blacks had to live a life of segregation due to the Mississippi Plan.
- Voting rights of Blacks were denied due to the Mississippi Plan.
- Literacy laws were responsible for snatching away the voting rights of the Blacks.
- The Supreme Court always provided Civil Rights to the Blacks.

- ५) युरोपमध्ये धार्मिक छळ चालू होता.

- चर्चच्या राज्यात
- आठव्या हेन्रीच्या राज्यात
- लोकशाहीच्या प्रस्थापनेनंतर
- अ, ब आणि क या वर उल्लेखिलेल्या तिन्ही पर्यायांमधील राजवटींमध्ये पर्यायी उत्तरे :

- फक्त अ
- फक्त ड
- फक्त अ आणि ब
- वरीलपैकी कोणतेही नाही

- 5) There was religious prosecution in Europe

- during the rule of the church
- during the regime of Henry VIII.
- after the establishment of the democratic system
- during all the three regimes mentioned in options a,b and c.

Answer Options :

- Only a
- Only d
- Only a and b
- None of the above

३) मानवी हक्क मानका संदर्भातील न्यायालयीन निकाल

- १) आंतरराष्ट्रीय न्यायालयाबाबत खालीलपैकी कोणते विधान बरोबर आहे?

- हे न्यायालय कायमस्वरूपी जिनिव्हा येथे कार्यरत आहे.
- त्याच्यापुढे आलेले सर्व प्रश्न उपस्थित न्यायाधीशांच्या बहुमताने सोडविले जातात.
- न्यायाधीशांची निवड ही सहा वर्षांच्या कालावधीसाठी होते.
- निवृत्त न्यायाधीश पुनर्निवडणुकीस पात्र नसतात.

- 1) Which of the following statements about International Court of Justice is correct?
- 1) The Court is permanently in session at Geneva
 - 2) All questions before it are decided by a majority of judges present.
 - 3) The Judges are elected for a six year term.
 - 4) Retiring judges are not eligible for re-election
- २) १९८० च्या दशकाच्या उत्तरार्धात स्पायकॅचरच्या केसद्वारे न्यायालयाच्या अवमानाच्या कायद्यावर ब्रिटिश समाजाची भूमिका उत्तमप्रकारे दिसून येते. हाऊस ऑफ लॉर्ड्सने स्पायकॅचर खटल्याचा निकाल दिल्यानंतर, वृत्तपत्राने विधी न्यायाधीशांचा एक उलटा फोटो प्रकाशित करून त्याला 'यू ओल्ड फूल्स' असे कॅप्शन दिले. परंतु या वृत्तपत्रावर अवमानाची कारवाई करण्यात आली नाही.

पर्यायी उत्तरे :

- १) लंडन टाइम्स २) गार्डियन ३) डेली मिरर ४) न्यूयॉर्क टाइम्स
- 2) The English position on law of contempt of Court is best demonstrated by the Spycatcher's case in the late 1980s. After the House of Lords delivered the Spycatcher judgement, the published an upside-down photograph of the Law Lords captioned, "You Old Fools". But no contempt action was initiated against the newspaper.

Answer Options :

- 1) London Times 2) Guardian 3) Daily Mirror 4) Newyork Times

(१४) मूलभूत अधिकार, मार्गदर्शक तत्त्वे, मूलभूत कर्तव्ये

- १) मूलभूत अधिकार
२) राज्यधोरणाची मार्गदर्शक तत्त्वे
३) मूलभूत कर्तव्ये

१) मूलभूत अधिकार

- १) योग्य कथन/कथने ओळखा :
- अ) नागरिक राज्यामध्ये सर्व नागरी अधिकारांचा उपभोग घेतात.
ब) नागरिक राज्यामध्ये सर्व राजकीय अधिकारांचा उपभोग घेतात.
क) परकीय व्यक्ती राज्यामध्ये सर्व नागरी अधिकारांचा उपभोग घेतात.
ड) परकीय व्यक्ती राज्यामध्ये सर्व राजकीय अधिकारांचा उपभोग घेतात.

पर्यायी उत्तरे :

- १) फक्त अ, ब आणि क २) फक्त अ, ब आणि ड ३) फक्त अ आणि ब ४) फक्त अ, क आणि ड
- 1) Select the correct statements/s
- a) A citizen enjoys all the civil rights in the State.
 - b) A citizen enjoys all the political rights in the State.
 - c) An alien enjoys all the civil rights in the State.
 - d) An alien enjoys all the political rights in the State

Answer Options :

- 1) Only a, b and c 2) Only a, b and d 3) Only a and b 4) Only a, c and d

५) सौम्या प्रकरणात सुप्रीम कोर्टाने आरोपीला खुनाच्या आरोपातून निर्दोष मुक्त केले पण बलात्कारासाठी त्याला जन्मठेपेची शिक्षा सुनावली, त्यावर न्यायमूर्ती काटजू यांनी टीका केली. सर्वोच्च न्यायालयाने न्यायमूर्ती काटजू यांना त्यांच्या विधानांचा बचाव करण्यासाठी आमंत्रित केले; पण न्यायालयाने

अ) त्यांच्या वक्तव्याबाबत सक्त ताकीद देऊन त्यांना सोडून दिले.

ब) सिव्क्युरिटीमार्फत त्यांना न्यायालयाच्या आवारातून निष्कासित करून त्यांचा अपमान केला.

क) त्यांच्या वक्तव्याचा जाहीर निषेध केला.

ड) त्यांना तुरुंगात टाकले

पर्यायी उत्तरे :

१) फक्त अ आणि ब २) फक्त ब आणि ड ३) फक्त अ, ब आणि क ४) वरील सर्व

5) In the Soumya case the Supreme Court acquitted the accused for murder but convicted him to life imprisonment for rape, which Justice Katju criticised in his writing. The Supreme Court invited Justice Katju to defend his statements contempt of Court ; but then, what did the court do?

a) Took offense and asked him to go away.

b) Insulted him by asking the security to remove him.

c) Exhibited public confrontation.

d) Jailed him

Answer Options :

1) Only a and b 2) Only b and d 3) Only a, b and c 4) All of the above

६) 'शोषणा विरुद्धचा हक्क' च्या संदर्भात खालीलपैकी कोणते विधान बरोबर आहे ?

१) मानवी तस्करी आणि वेठबिगारीस प्रतिबंध

२) कोणत्याही विशिष्ट धर्माचा प्रचार करण्याचा आणि कर भरण्याचे स्वातंत्र्य

३) अल्पसंख्याकांच्या हितसंबंधांचे संरक्षण

४) कायद्यासमोर समानता

6) Which of the following statement is correct with respect to 'Right against exploitation ?

1) Prohibition of traffic in human being and forced labour.

2) Freedom as to payment of taxes and the promotion of any particular religion

3) Protection of interest of minorities

4) Equality before law

७) 'राज्याकडून चालविल्या जाणाऱ्या किंवा राज्य निधीतून सहाय्य मिळत असलेल्या कोणत्याही शैक्षणिक संस्थेत कोणत्याही नागरिकास केवळ धर्म, वंश, जात, भाषा या किंवा यापैकी कोणत्याही कारणास्तव प्रवेश नाकारला जाणार नाही'. ही तरतूद भारतीय राज्यघटनेच्या खालीलपैकी कोणत्या अनुच्छेदात आहे ?

१) ३०

२) १६

३) २८

४) २९

7) 'No citizen shall be denied admission into any educational institution maintained by the state or receiving aid out of state funds on grounds only of religion, race, caste, language or any of them.' This provision is contained in which of the following articles of the Indian Constitution?

1) 30

2) 16

3) 28

4) 29

- ८) भारतीय नागरिकांना उपलब्ध असलेल्या घटनात्मक संरक्षणाच्या हक्काच्या खालीलपैकी कोणत्या तरतुदी आहेत? अचूक उत्तराचा योग्य तो संकेत निवडा.
- मूलभूत हक्कांची अंमलबजावणी व्हावी यासाठी नागरिक न्यायालयात दाद मागू शकतात.
 - मूलभूत हक्कांची अंमलबजावणी व्हावी, यासाठी सर्वोच्च न्यायालय परमादेश काढू शकते.
 - संसद दोन तृतीयांश बहुमताने (जे संपूर्ण सभासद संख्येच्या अर्ध्या पेक्षा जास्त असेल), घटनात्मक संरक्षणाचा हक्क निलंबित करू शकतो.
 - सर्वोच्च न्यायालयाच्या अधिकारांना धक्का न पोचवता इतर न्यायालयांना या हक्कांच्या अंमलबजावणीचे अधिकार संसद देऊ शकते.

पर्यायी उत्तरे :

- १) (a), (b), (c) २) (a), (b), (d) ३) (a), (c), (d) ४) (b), (c), (d)
- 8) What are the main provisions of constitutional remedies available to Indian citizens under Indian Constitution ? Select the correct answer using the following codes :
- The citizen can move the courts for enforcement of their Fundamental Rights.
 - The Supreme Court can issue necessary writs for enforcement of these rights.
 - The Parliament can suspend the right to constitutional remedies by two-third majority, which must also be the majority of its total membership.
 - The parliament can empower the courts, other than the Supreme Court, to exercise powers for enforcement of these rights without adversely affecting the powers of the Supreme Court.

Answer Options :

- 1) (a), (b), (c) 2) (a), (b), (d) 3) (a), (c), (d) 4) (b), (c), (d)

२) राज्यधोरणाची मार्गदर्शक तत्त्वे

- १) "संसदीय लोकशाहीसाठी निर्माण करण्यात आलेल्या राज्यघटनेत मार्गदर्शक तत्त्वांचा समावेश करणे हे एक नाविन्यपूर्ण वैशिष्ट्य आहे. ही तत्त्वे बंधनकारक स्वरूपाची नाहीत. मात्र सत्तेवर जो कोणी येईल, तो त्याचा मनमानीपणे वापर करू शकणार नाही. त्याला या तत्त्वांचा आदर करावा लागेल. त्यांचा भंग झाल्यास त्यास त्याबद्दल न्यायालयासमोर जाव द्यावा लागणार नाही; परंतु निवडणुकीच्या वेळी मतदारांना निश्चितपणे उत्तर द्यावे लागेल." असे खालीलपैकी कोणी म्हटले आहे ?

- १) पंडित जवाहरलाल नेहरू २) बी. एन. राव
३) डॉ. बी. आर. आंबेडकर ४) के. एम. मुन्शी

- 1) "Directive Principles is a novel feature in a constitution framed for parliamentary democracy. They have no binding force. But whoever captures power will not be free to do what he likes with it. He will have to respect the Directive Principles. He cannot ignore them. He may not have to answer for their breach in a court of law, but he will certainly have to answer for them before the electorate at election time." Who said this?

- 1) Pandit Jawaharlal Nehru 2) B.N. Rao
3) Dr. B.R. Ambedkar 4) K.M. Munshi

- २) खालीलपैकी कोणते मार्गदर्शक तत्त्व हे समाजवादी तत्त्व **नाही?**

- १) सर्वांना समान कामाबद्दल समान वेतन २) समान न्याय व मोफत कायदेविषयक सहाय्य
३) समान नागरी कायदा ४) संपत्ती व उत्पादन साधनाचे केंद्रीकरण रोखणे

- 2) Which one of the following Directive Principles is **not** a Socialistic Principle?
1) Equal pay for equal work to all
2) Equal justice and free legal aid
3) Uniform civil code
4) Prevention of concentration of wealth and means of production.
- ३) खालीलपैकी कोणती मार्गदर्शक तत्त्वे ही मूळ राज्यघटनेचा भाग **नव्हती**, परंतु त्यांचा समावेश नंतर घटनादुरुस्तीद्वारे झाला ?
अ) उत्पन्नातील विषमता कमी करणे.
ब) पर्यावरणाचे संरक्षण व संवर्धन आणि वने व वन्य जीवसृष्टीचे रक्षण करणे.
क) समान कामांबद्दल स्त्री पुरुषांना समान वेतन
ड) समान न्यायाची शाश्वती आणि गरीबांना मोफत कायदेविषयक सहाय्य.
इ) सर्व नागरिकांना उपजीविकेची पुरेशी साधने सुरक्षित करणे.

पर्यायी उत्तरे :

- १) अ, ब आणि क २) ब, क आणि ड ३) क, ड आणि इ ४) अ, ब आणि ड

- 3) Which of the following Directive Principles did **not** form part of the original Constitution and were added through constitutional amendments?
a) To minimise inequality in income.
b) To protect and improve the environment and to safeguard forests and wildlife.
c) Equal pay for equal work for both men and women.
d) To ensure equal justice and free legal aid to the poor.
e) To secure adequate means of livelihood for all citizens.

Answer Options :

- 1) a, b and c 2) b, c and d 3) c, d and e 4) a, b and d

- ४) खालील विधानांपैकी कोणते विधान योग्य आहे/आहेत ?
a) क्रांतिकारी चळवळ यशस्वी होण्यासाठी आंतरराष्ट्रीय प्रेरणाच आवश्यक असते.
b) श्रीमंत क्रांती करू शकत नाहीत.

पर्यायी उत्तरे :

- १) (a) योग्य परंतु (b) अयोग्य २) (b) योग्य परंतु (a) अयोग्य
३) (a) व (b) दोन्ही योग्य ४) (a) व (b) अयोग्य

- 4) Which of the statements given below is/are **correct** ?
(a) Only international inspiration is essential for the success of revolutionary movements.
(b) The rich can not be revolutionary fighters.

Answer Options :

- 1) (a) is right (b) is not 2) (b) is right (a) is not
3) Both (a) and (b) are right 4) Neither (a) nor (b) is right

- ५) आंतरराष्ट्रीय प्रश्नांसंबंधी कोण अधिक जागरूक होते ?
१) ब्रिटिश जनता
२) अमेरिकेतील लोक
३) जर्मनी, फ्रान्स यासारख्या एकमेकांशी खुष्खीच्या मार्गाने जोडले गेलेल्या देशातील जनता
४) आशियाई जनता

- 5) Who were more aware about international problems?
1) The British people
2) The Americans
3) People from countries like Germany and France connected to each other by land routes
4) Asians
- ६) खालील विधाने विचारात घ्या :
a) भारतीयांना पूर्वी कसे मरावे ते माहित नव्हते.
b) साम्यवादात पैसा नसेल तर कारखाने बंद पडू शकतील परंतु साम्राज्यवादात त्याकरता कारखाने बंद पडू शकत नाहीत. कोणते विधान **अयोग्य** आहे ?
१) फक्त (a) २) फक्त (b) ३) (a) व (b) दोन्ही ४) (a) व (b) दोन्हीही नाहीत
- 6) Consider the following statements :
a) Previously Indians were not aware how to die.
b) In Communism the factories may shut down for want of money however in Imperialism factories cannot get closed down on that count.
Which statement is incorrect ?
1) Only (a) 2) only (b) 3) Both (a) and (b) 4) Neither (a) nor (b)

३) मूलभूत कर्तव्ये

- १) भारतीय राज्यघटनेत खालीलपैकी कोणते मूलभूत कर्तव्य समाविष्ट नाही ?
१) विज्ञान वृत्तीचा विकास करणे २) सार्वजनिक संपत्तीचे रक्षण करणे
३) मतदान करणे ४) राज्यघटनेप्रती निष्ठा आणि राज्यघटनेतील आदर्शांचा सन्मान
- 1) Which one of the following is not mentioned in the Constitutional of India as a fundamental duty?
1) To develop the scientific temper. 2) To safeguard public property
3) To cast vote in the election 4) To respect the Constitution and its ideals.
- २) नागरिकांसाठी खालीलपैकी कोणती कर्तव्ये विहित करण्यात आली आहेत ?
अ) ग्रामपंचायतीचे संगठन करणे ब) उत्पन्नातील विषमता कमी करणे
क) देशाचे संरक्षण करणे ड) लष्करी सेवा बजावणे
इ) समान नागरी कायदा निश्चित करणे फ) सार्वजनिक निवडणुकांमध्ये मतदान करणे
- पर्यायी उत्तरे :**
१) फक्त अ, ब आणि क २) फक्त ब, ड आणि ई ३) फक्त ड, ई आणि फ ४) फक्त क
- 2) Which one of the following duties have been prescribed for the citizens?
a) To organize village panchayats b) To minimize inequalities in income
c) To defend the country d) To render military service
e) To secure uniform civil code f) To vote in public elections
- Answer Options :**
1) Only a, b and c 2) Only b, d and e 3) Only d, e and f 4) Only c

(१५) राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग – एनएससीसी, एनएसटीसी, एनसीबीसी

- १) राष्ट्रीय व राज्य मानवी हक्क आयोग
- २) एनएससीसी, एनएसटीसी, एनसीबीसी
- ३) राष्ट्रीय अल्पसंख्यांक, महिला, बाल आयोग

१) राष्ट्रीय व राज्य मानवी हक्क आयोग

- १) जम्मू आणि काश्मीर राज्य मानवी हक्क आयोगाचे अस्तित्व या दिवशी संपले.
१) ३१ ऑक्टोबर २०१९ २) १५ ऑगस्ट २०१९ ३) ३१ डिसेंबर २०१९ ४) १ जानेवारी २०२०
- 1) The Jammu and Kashmir State Human Rights Commission ceased to exist from
1) 31st October 2019 2) 15th August 2019 3) 31st December 2019 4) 1st January 2020
- २) राष्ट्रीय मानवाधिकार आयोगाचे अध्यक्ष आणि सदस्यांची नेमणूक खालीलपैकी सदस्य असलेली समिती करते:
a) लोकसभेचे अध्यक्ष b) राज्यसभेचे उपाध्यक्ष c) लोकसभेतील विरोधी पक्षनेते
d) राज्यसभेतील विरोधी पक्षनेते e) पंतप्रधान f) केंद्रीय गृहमंत्री
योग्य पर्याय निवडा :
१) (a),(c),(e) आणि (f) २) (a),(c) आणि (e)
३) (a),(c),(d) आणि (e) ४) (a),(b),(c),(d),(e) आणि (f)
- 2) The Chairman and Members of the National Human Rights Commission are appointed on the recommendation of a committee consisting of :
a) Speaker of the Lok Sabha b) Deputy Chairman of the Rajya Sabha
c) Leader of the Opposition in the Lok Sabha d) Leader of the Opposition in the Rajya Sabha
e) Prime Minister f) Union Home Minister
Select the correct answer from the codes given below :
1) (a),(c),(e) and (f) 2) (a),(c) and (e)
3) (a),(c),(d) and (e) 4) (a),(b),(c),(d),(e) and (f)
- ३) राष्ट्रीय मानवाधिकार आयोगाच्या अध्यक्षाची नियुक्ती काही व्यक्तींच्या समितीच्या शिफारसीवरून राष्ट्रपतीद्वारा केली जाते ?
खालीलपैकी कोण या समितीचा भाग (सदस्य) असत **नाही**?
अ) पंतप्रधान ब) गृहमंत्री
क) लोकसभेतील विरोधी पक्ष नेता ड) राज्यातील विरोधी पक्ष नेता
ई) लोकसभेचा सभापती फ) राज्यसभेचा अध्यक्ष
पर्यायी उत्तरे :
१) फक्त ब २) फक्त ब आणि ड ३) फक्त ई आणि फ ४) फक्त फ
- 3) The Chairman of National Human Rights Commission is appointed by the President on the recommendation of a committee of certain persons. Who among the following is/are **not** part of that committee?
a) The Prime Minister
b) The Home Minister
c) Leader of the Opposition party in the Lok Sabha
d) Leader of the Opposition party in the Rajya Sabha
e) The Speaker of the Lok Sabha
f) The Chairman of the Rajya Sabha

Answer Options :

- 1) Only b 2) Only b and d 3) Only e and f 4) Only f

२) एनएससीसी, एनएसटीसी, एनसीबीसी

३) राष्ट्रीय अल्पसंख्यांक, महिला, बाल आयोग

- १) खालीलपैकी कोण राष्ट्रीय महिला आयोगाच्या पहिल्या अध्यक्ष होत्या ?
१) जयंती पटनायक
२) डॉ. पूर्णिमा अडवाणी
३) डॉ. व्ही. मोहिनी गिरी
४) विभा पार्थसारथी
- 1) Who among the following was the first Chairperson of the National Commission for Women?
1) Jayanti Patnaik
2) Dr. Poornima Advani
3) Dr. V. Mohini Giri
4) Vibha Parthasarathy
- २) राष्ट्रीय अनुसूचित जाती (एस.सी.) आयोग राज्यघटनेच्या कोणत्या कलमानुसार स्थापन करण्यात आला आहे ?
१) कलम ३३७
२) कलम ३३८
३) कलम ३३६
४) कलम ३३५
- 2) The National Commission for Scheduled Castes (SC) is constituted by which Article of the Constitution?
1) Article 337
2) Article 338
3) Article 336
4) Article 335
- ३) मृत्यूच्या जाणिवेमुळे माणसाला प्रगल्भता का येते ?
अ) कारण आपले जगणे शाश्वत आहे हे त्याला कळते.
ब) कारण आपले जगणे पराधीन आहे हे त्याला कळते.
क) कारण आपल्या मृत्यूने संपूर्ण सृष्टिचक्र थांबणार नाही हे त्याला कळते.
ड) कारण जगणे कधीतरी संपणारच पण त्यापूर्वी आपण काहीतरी अर्थपूर्ण केले पाहिजे हे माणसाला कळते.
- पर्यायी उत्तरे :**
१) (अ) आणि (ब) २) (ब) आणि (क) ३) (अ), (ब) आणि (क) ४) (ब), (क) आणि (ड)
- 3) Why does the sense of death make a person profound?
a) Because he knows that our existence is eternal.
b) Because he knows that his survival is dependent.
c) Because he knows that his death will not stop the entire cycle of creation.
d) Because man knows that life will end at some point but before that we must do something meaningful.
- Answer Options :**
1) (a) and (b) 2) (b) and (c) 3) (a), (b) and (c) 4) (b), (c) and (d)

एमपीएससीच्या राज्यसेवा पूर्वपरीक्षेतील प्रश्न
महाराष्ट्र आणि भारत – भारतीय राजकारण आणि शासन

(१) संविधान – भारताच्या राज्यघटनेचा प्राथमिक अभ्यास

(१) संविधानसभा, स्रोत, समित्या, चिन्हे

१) ब्रिटिश काळातील संविधानाची उत्क्रांती व कायदे

१-१ २-१ ३-३ ४-४ ५-४

२) संविधान सभा आणि समित्या

१-४ २-१ ३-१ ४-४

३) संविधानाचे स्रोत

१-४ २-१ ३-३ ४-२ ५-१

(२) संविधानाची प्रस्तावना, ठळक व मूलभूत वैशिष्ट्ये, महत्त्वाची कलमे

१) भारतीय राज्यघटनेचा सरनामा / उद्देशपत्रिका – प्रस्तावनेमागची भूमिका व तत्त्वे

१-२

२) भारतीय संविधानाची मूलभूत संरचना – निधर्मी राज्य

१-३ २-१ ३-३ ४-४ ५-३ ६-३
७-३ ८-४ ९-३ १०-४

३) संविधानाची ठळक वैशिष्ट्ये

१-३

४) संविधानातील महत्त्वाची कलमे व तरतुदी – संविधान भाग

१-२ २-३ ३-४ ४-४

५) संविधानाची परिशिष्टे

१-३ २-३ ३-२

(३) घटनादुरुस्ती, संविधानात्मक आयोग आणि मंडळे

१) घटनादुरुस्ती प्रक्रिया व महत्त्वाच्या घटनादुरुस्त्या

१-४ २-४ ३-३ ४-१ ५-४ ६-४
७-२ ८-४ ९-४

२) संविधानात्मक आयोग

१-३ २-४ ३-१ ४-२

३) महत्वाची संविधानात्मक पदे

४) विविध बिगघटनात्मक समित्या, आयोग, मंडळे

१-४ २-४

(२) राजकीय व्यवस्था

(४) केंद्र-राज्य संबंध, नवीन राज्ये, न्यायव्यवस्था

१) भारतातील संघराज्य व्यवस्था

१-३ २-४ ३-२ ४-४

२) केंद्र-राज्य वैधानिक संबंध

१-४ २-४

३) केंद्र-राज्य प्रशासकीय संबंध

१-३

४) केंद्र-राज्य आर्थिक संबंध

१-४ २-३

५) विभागीय परिषद व आंतर-राज्य परिषद

१-२ २-४ ३-२

६) केंद्र-राज्य संबंधाबाबतचे आयोग

१-३

राज्य निर्मिती

१) विविध आयोग

१-४ २-४

२) राज्यनिर्मितीच्या घटनादुरुस्त्या व कायदे

१-२ २-३ ३-२ ४-४ ५-३

स्वतंत्र न्यायव्यवस्था

१) सर्वोच्च न्यायालय

१-४

२) उच्च न्यायालय

१-३ २-३

३) दुय्यम न्यायालये

१-४

४) लोकपाल, लोकन्यायालय, ग्रामन्यायालय

१-२ २-२

५) विधी विभाग, कायद्याचे राज्य

१-३

६) न्यायालयीन प्रक्रिया आणि निकाल

१-२

७) न्यायालयीन पुनर्विलोकन, स्वातंत्र्य,
जनहित याचिका व सक्रियता

१-१ २-४ ३-४ ४-२

(५) केंद्रीय कार्यकारिणी,
विधिमंडळ, पक्ष आणि दबाव गट

केंद्रीय कार्यकारिणी

१) राष्ट्रपती आणि उपराष्ट्रपती

१-२ २-४ ३-३ ४-३ ५-२ ६-४
७-३

२) पंतप्रधान आणि मंत्रीमंडळ

१-३ २-३ ३-१

३) भारताचा महान्यायवादी

१-३

४) भारताचा नियंत्रक व महालेखापरीक्षक

१-२ २-२

संसद

५) राज्यसभा व लोकसभा

१-४ २-४ ३-४ ४-२ ५-३ ६-३
७-३

६) संसदीय कामकाज

१-२ २-३ ३-३ ४-४ ५-३ ६-४
७-१ ८-३

७) संसदीय समित्या

१-४ २-३

राजकीय पक्ष आणि दबाव गट

८) राजकीय पक्ष आणि दबाव गट

१-४ २-४ ३-४ ४-१ ५-४ ६-४
७-१

९) निवडणूक यंत्रणा व प्रक्रिया

१०) निवडणुकीतील कामगिरी

१-३

(६) राज्य सरकार आणि प्रशासन

राज्याचे कार्यकारी मंडळ - राज्यपाल,
मुख्यमंत्री व मंत्रीमंडळ

१) राज्यपाल - भूमिका, अधिकार व काय

१-४ २-३ ३-२ ४-३ ५-१

२) मुख्यमंत्री व मंत्रीमंडळ - भूमिका,
अधिकार व कार्य

१-३ २-४

३) राज्याचा महाधिवक्ता

४) राज्य सचिवालय

१-२

राज्याचे विधीमंडळ

५) विधानसभा - अधिकार, कार्य व भूमिका

१-३ २-४ ३-१ ४-३

६) विधानपरिषद - अधिकार, कार्य व भूमिका

१-४ २-३

७) विधीमंडळ कामकाज आणि विधी समित्या

१-४ २-४ ३-४ ४-३

(३) पंचायती राज आणि शहरी
शासन (३)

(७) पंचायत राजची उत्क्रांती, ७३ वी
आणि ७४ वी दुरुस्ती

१) पंचायत राजची उत्क्रांती

१-१ २-१

२) पंचायत राजविषयक समित्या

३) नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांची
उत्क्रांती

१-२

(८) ग्रामपंचायत, तालुका पंचायत,
जिल्हा परिषद आणि ग्रामविकास

१) ग्रामसभा आणि ग्रामपंचायत

२) तालुका पंचायत

१-३

३) जिल्हा परिषद

१-४

४) ग्रामविकासाची यंत्रणा

१-४

(९) जिल्हा मुलकी व पोलीस
प्रशासन, नागरी प्रशासन संस्था

१) जिल्हा मुलकी प्रशासन

२) पोलीस प्रशासन

३) नगरपंचायत, नगरपरिषद व छावणी

१-२

४) महानगरपालिका

१-४

५) नगर नियोजन व नगरविकास

१-३

(४) सार्वजनिक धोरण

(१०) महत्त्वाचे कायदे, नियम

१) सामाजिक सुरक्षाविषयक कायदे

१-४ २-१ ३-२ ४-१ ५-२ ६-३
७-४ ८-३

२) माहिती अधिकार अधिनियम

१-१ २-२ ३-१ ४-४

३) महाराष्ट्र सार्वजनिक लोकसेवा हक्क
अधिनियम, २०१५

१-३

४) कायदा सुव्यवस्थाविषयक कायदे

१-४ २-२ ३-२ ४-१ ५-२ ६-३

(११) सार्वजनिक धोरणे आणि कार्यक्रम

१) सार्वजनिक धोरण

१-१ २-२ ३-२ ४-४ ५-३ ६-४
७-४ ८-४ ९-२ १०-३ ११-३

२) विकास कार्यक्रम

३) ग्रामीण विकास

१-३

४) आरोग्य धोरण व सुविधा

५) शैक्षणिक धोरण व विकास

१-३ २-३ ३-३ ४-४

(१२) दुर्बल घटक, स्वयंसेवी
संस्थांचे सक्षमीकरण

१) बालकांचे व महिलांचे सक्षमीकरण

१-२ २-३ ३-३ ४-४

२) अनुसूचित जमाती, जाती

१-२

३) ओबीसी, इबीसी, अल्पसंख्यांक, दिव्यांग

४) कामगार, ज्येष्ठ नागरिक व प्रकल्पबाधित

१-३
२-४

५) युवा कल्याण व शैक्षणिक सक्षमीकरण

१-४

(१३) मानवी हक्क, समस्या व जबाबदाऱ्या

(१३) मानवी हक्क जाहीरनामा

१) मानवी हक्कांची सार्वत्रिक घोषणा व
जागतिक स्थिती

१-४ २-३ ३-१ ४-३ ५-१

२) मानवी हक्क संरक्षण/भंग संदर्भातील बाबी

१-२ २-३ ३-१ ४-४ ५-२

३) मानवी हक्क मानका संदर्भातील
न्यायालयीन निकाल

१-२ २-३

२) एनएससीसी, एनएसटीसी, एनसीबीसी

३) राष्ट्रीय अल्पसंख्यांक, महिला, बाल
आयोग

१-१ २-२ ३-४

(१४) मूलभूत अधिकार, मार्गदर्शक
तत्त्वे, मूलभूत कर्तव्ये

१) मूलभूत अधिकार

१-१ २-१ ३-४ ४-२ ५-३ ६-१
७-४ ८-२

२) राज्यधोरणाची मार्गदर्शक तत्त्वे

१-३ २-३ ३-४ ४-२ ५-३ ६-३

३) मूलभूत कर्तव्ये

१-३ २-४

(१५) राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग -
एनएससीसी, एनएसटीसी,
एनसीबीसी

१) राष्ट्रीय व राज्य मानवी हक्क आयोग

१-१ २-४ ३-४